

บทที่ 1

แนวคิดที่ว่าด้วยการศึกษาพื้นบ้าน

(Indigenous Education)

1.0 วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดของการศึกษาพื้นบ้านแล้ว ท่านสามารถที่จะ

1.0.1 อธิบายความหมายของคำว่า “การจัดเถลาทางสังคม” (Socialization) และคำว่า “กระบวนการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมอื่น” (enculturation)

1.0.2 ให้คำนิยามของกระบวนการเลี้ยงดูเด็กและ ขั้นตอนการเจริญเติบโตในสังคมได้อย่างถูกต้อง

1.0.3 จำแนกถึงความแตกต่างระหว่างการศึกษา พื้นบ้านทั้งในระบบ นอกกระบบและแนวคิด ด้านอื่นที่เกี่ยวข้อง

1.0.4 กำหนดบทบาทของ “วัฒนธรรม” ที่สำคัญในระบบการศึกษา

1.0.5 ชี้แนะแนวคิดที่ว่าด้วยการศึกษาพื้นบ้านเพื่อการศึกษาในแนวใหม่

1.1 บทนำ

ในบทนี้จะกล่าวถึงความหมายของศัพท์ต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการศึกษาพื้นบ้าน ได้แก่คำว่า “กระบวนการจัดเถลาทางสังคม (Socialization) การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมอื่น (Enculturation) การเลี้ยงดูเด็ก (Child-raising) การเจริญเติบโต (Growing-up) และวิธีการศึกษาทั้งในระบบและนอกกระบบ (Formal and Informal modes of education)”

การศึกษาใดที่มีแนวคิดคลุมเครือ ไม่ชัดเจน ย่อมนำไปสู่ความจริงและความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไม่ถูกต้อง การศึกษาพื้นบ้านในอัฟริกา มักจะได้รับการเข้าใจและถ่ายทอดออกมาอย่างไม่ถูกต้องนัก แม้ในหมู่นักการศึกษาด้วยกันเอง ดังจะเห็นได้จาก :-

ในสมัยอาณานิคม บางคนตั้งข้อสังเกตว่าการศึกษาพื้นบ้านถือเป็น “การศึกษา (education)” ด้วยหรือไม่ บางกลุ่มที่คุ้นเคยกับแนวคิดทางการศึกษาพื้นบ้านบ้างแล้ว จะถือว่าการศึกษาพื้นบ้านเป็นวิชาพื้นฐาน เป็นการศึกษา นอกกระบบ บางกลุ่มก็ว่าการศึกษาพื้นบ้านเป็นการศึกษาเพื่อการจัดเถลาบุคคลในสังคมและการอบรมดูแลเลี้ยงดูเด็ก คำถามก็คือ เราจะใช้คำศัพท์คำใดมาอธิบายความหมายของ “การศึกษาพื้นบ้าน” ในอัฟริกาตะวันออก และที่อื่นๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

1.2 เทพนิยายที่เกี่ยวกับการศึกษาพื้นบ้าน

มีเรื่องราวมากมายที่เกี่ยวกับการศึกษาพื้นบ้าน แต่ที่พอจะเชื่อถือได้มีอยู่ 2 เรื่อง เรื่องแรกกล่าว ว่า การศึกษา พื้นบ้านนั้นไม่มีตัวตน เป็นเพียงความคิดในจิตใจ ดังจะเห็นได้จากบทความของ

H.J.Baker เรื่อง “เด็ก ๆ ในโรตเซีย” ที่ว่า “เด็กในถิ่นนี้ (โรตเซีย) ไม่มีตัวตน ไม่มีใครทำอะไรให้พวกเขา พวกเขาเด็ก ๆ เหล่านี้จะกิน นั่ง และนอน และเจริญเติบโตขึ้นจนถึงเวลาที่จะต้องทำอะไรสักอย่าง พวกเขาไม่ต้องเข้าโรงเรียนอนุบาล ไม่มีงานเลี้ยง ไม่มีงานวันเกิด หรือมีบทเรียน และการสั่งสอนใดๆ (instruction) จากพ่อแม่ พวกเขาอยู่ที่นี้และที่นั่นเอง ชีวิตพวกเขาก็คือความไม่มีอะไรนั่นเอง” (Their lives are one big nothing)

ตามเรื่องราวข้างต้น การศึกษาพื้นบ้านก็ไม่เป็นการศึกษา (indigenous education is not education) แต่นักมานุษยวิทยาก็มักจะแย้งว่า “ทุกสังคมย่อมมีวัฒนธรรมประจำถิ่น ซึ่งได้รับการสั่งสม และสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษา จากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง” หรืออีกประการหนึ่ง พูดได้ว่า “การศึกษาคือการพัฒนาการความเป็นมนุษย์ในสังคม ไม่ว่าจะเรียกว่า การขัดเกลาทางสังคม (socialization) (ตามที่นักสังคมวิทยาเรียก) และ/หรือกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมอื่น (enculturation) (ตามนักมานุษยวิทยาเรียก)” การศึกษาพื้นบ้านก็เป็นการศึกษาตามกระบวนการสากล การศึกษาพื้นบ้านก็เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ทุกคนในสังคม ดังนั้น มนุษย์ย่อมสนใจในชาติพันธุ์ของตน การจะกล่าวว่าการศึกษาพื้นบ้านในสังคมแอฟริกาตะวันออกหรือที่อื่นใดในโลกไม่เคยปรากฏมีมาในอดีตหรือไม่มีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน นั้นย่อมเป็นไปได้ เพราะหากจะมองการศึกษาในมุมมองกว้างตามกระบวนการการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง แล้วจะเห็นได้ชัดถึงบทบาทของการศึกษาพื้นบ้านในแต่ละชุมชนในแอฟริกาตะวันออก ไม่ว่าจะเป็ระยะก่อนอาณานิคมหรือระยะอาณานิคม หรือแม้แต่ในปัจจุบัน ดังแสดงไว้ในบทความของ Westermann D. เรื่อง “ชาวแอฟริกาในวันนี้และพรุ่งนี้”(The African Today and Tomorrow. London : Oxford University Press,1933. หน้า 88) ว่า “การศึกษาไม่ใช่สิ่งซึ่งชาวแอฟริกันได้รับจากชาวผิวขาวเป็นครั้งแรก ชาวแอฟริกันดั้งเดิมมิใช่ผู้ไร้การศึกษา ชาวแอฟริกันหญิงชายหลายคน แม้ไม่เคยไปโรงเรียนหรือติดต่อกับชาวยุโรปเลย แต่ก็มีความประพฤติที่สง่างาม แสดงถึงการอบรมที่ดีงามในการพูดจาและการกระทำ สมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีการศึกษา”

Bryant นักวิชาการชาวตะวันตกอีกท่านหนึ่ง ที่เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาพื้นบ้าน และประทับใจกับระบบการศึกษาพื้นบ้านของชาวซูลูมาก ได้ทำการศึกษาเรื่องนี้ด้วยความกระตือรือร้นเป็นอย่างยิ่ง และให้ข้อสังเกตไว้ในหนังสือของเขาเรื่อง “ชาวซูลู สมัยก่อนชาวผิวขาวเข้ามา” ว่า “ตลอดเวลาที่ผ่านมา ระบบการสร้างบุคลิกลักษณะและการถ่ายทอดความรู้ของชาวซูลูเป็นมาอย่างน่าทึ่งตลอดระยะเวลาอันยาวนานทำให้ชาวซูลูเป็นเผ่าพันธุ์ที่มีจิตใจงดงาม มีความเป็นอยู่มารยาทดีงามโดยเรียนรู้จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่รอบตัว”

เรื่องที่สองเป็นเรื่องราวในสมัยอาณานิคมที่ยอมรับเรื่องการศึกษาพื้นบ้านมากขึ้น หากแต่ถือว่าเป็นเรื่องโบราณเฉพาะเผ่าพันธุ์ หรือเป็นเรื่องของสังคมสมัยก่อน ก่อนการประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้ในหนังสือเรื่อง “การศึกษาพื้นบ้านในยูกันดา” (Indigenous Education in Uganda) ของ Asavia

Wandira (1971) เอง ก็ไม่ได้ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของการศึกษาพื้นบ้านได้อย่างถ่องแท้ ในหมู่นักมานุษยวิทยาเอง ก็ยังไม่ได้ให้ข้อยุติว่าสิ่งใดประกอบขึ้นเป็น “เผ่าพันธุ์” (tribe) หรือ “คุณค่าความโบราณเก่าแก่” (primitive) มีความหมายอย่างไร เพราะการบัญญัติคำศัพท์นี้ ไม่สามารถใช้แทนกลุ่มได้ทุกกลุ่ม เพราะความแตกต่างของกันและกัน ดังนั้น การใช้คำนี้ยังคงไม่ถูกต้องและไม่สามารถนำเกณฑ์ใดมาใช้วัดการศึกษา พื้นบ้านได้

1.3 การศึกษาพื้นบ้านในรูปของพฤติกรรมทางวัฒนธรรม

การศึกษาพื้นบ้านอาจถือเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เนื่องจากเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัวเราและเป็นการอบรมสั่งสอนไปพร้อมๆ กัน เป็นวิถีชีวิตซึ่งคนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับและถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ดังนั้น จึงถือได้ว่าเป็นพฤติกรรมทางสังคมวัฒนธรรม นักวิชาการได้ศึกษาเรื่องนี้จากหลายด้านหลายมุมโดยใช้หลักการต่างๆ กัน นักวิชาการโดยอาชีพให้ความเห็นว่า **พฤติกรรมทางวัฒนธรรมเป็นระบบการเรียนรู้ตามประเพณีหรือที่เรียกง่ายๆ ว่า “การศึกษาพื้นบ้าน”**

นักสังคมจิตวิทยา ถือว่ากระบวนการพัฒนาของมนุษย์นำไปสู่การสร้างบุคลิกภาพเฉพาะตนและบุคลิกภาพของสังคมหรืออุปนิสัยทั่วไปของคนส่วนใหญ่ในสังคมใดสังคมหนึ่ง เปรียบเสมือนการศึกษาเชิงประเพณีด้านหนึ่ง ดังนั้น **การศึกษาเชิงประเพณีหรือดั้งเดิมก็คือ กระบวนการของการเจริญเติบโตและการพัฒนาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติภายใต้การควบคุมของกลไกในสังคมแต่ละสังคม**

นักมานุษยวิทยา ถือว่า **การศึกษาเชิงประเพณีนั้นคือกระบวนการและผลผลิตของการเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีตลอดชีวิตมนุษย์ ทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์นั้นๆ ได้**

ส่วนนักสังคมวิทยา ก็ถือว่า **การศึกษาพื้นบ้านเป็นพฤติกรรมทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง โดยเป็นกระบวนการหรือขั้นตอนการเข้าเป็นสมาชิกของสังคม** กระบวนการซึ่งเป็นคำนิยามของกลุ่มมีอิทธิพลต่อบุคคล และเป็นตัวกำหนดบทบาทในการปฏิบัติตนต่อครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยทั่วไป กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ของสมาชิกในครอบครัวในชาติพันธุ์ หรือในกลุ่มวัยเดียวกันมีส่วนต่อการผสมผสานของสังคมโดยรวม การทำตัวให้เหมาะกับสังคมก็เช่นเดียวกับกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมอื่น (enculturation) มีความหมายถึงการเกิดขึ้นภายในวัฒนธรรมนั้น (Cultural internalization) ในอันที่จะนำมาซึ่งการยอมรับในกลุ่มหรือสังคม

ความสำคัญของการทำตัวให้เหมาะกับสังคมนั้น สะท้อนให้เห็นได้จากเด็กเกิดใหม่ ซึ่งไม่รู้เรื่องราวของโลกหรือสังคมที่เขาเกิด เขาต้องเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในสังคม เพื่อความอยู่รอดและการยอมรับในสังคม **การเรียนรู้กาลเทศะในสถานการณ์ต่างๆ โดยได้รับความช่วยเหลือและคำสั่งสอนจากบิดามารดา และญาติ การเรียนรู้ผ่านสื่อหรือตัวแทนของการทำตัวให้เหมาะกับสังคมของโลกสมัยใหม่** เช่น

การเรียนรู้เรื่องพรรคการเมือง รัฐบาล ศาสนา องค์กรต่างๆ ตลอดจนปัจจัยต่างๆ เช่น ความเป็นเมือง การศึกษาในระบบโรงเรียน ค่าจ้างแรงงานและสื่อมวลชนรูปแบบต่างๆ เพื่อให้อยู่ในสังคม ชั้นสูง

นอกจากนี้ **การทำตัวได้เหมาะกับสังคมนั้นเปรียบเสมือนการศึกษาที่บ้านในแง่ที่ว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคุณคน เริ่มแรกจากวัยเยาว์จะเรียนรู้ภาษาและความเข้าใจในคุณค่า ค่านิยมทางวัฒนธรรม การเข้าใจถึงความคิดของผู้อื่น รวมทั้งบทบาททางอาชีพที่จะต้องมีในอนาคต**

การศึกษาที่บ้านจะแตกต่างกับการทำตัวให้เหมาะกับสังคมในแง่ที่ว่าการศึกษาที่บ้านนั้นไม่เพียงเกี่ยวข้องกับสิ่งที่สังคมคาดหวังกับคนรุ่นใหม่ ซึ่งจะเป็นผลของสังคมที่จะมีบทบาทสำคัญในสังคมเท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับ แต่ละบุคคลด้วยในแง่ของคุณค่าภายในและบุคลิกภาพ เฉพาะตน การศึกษาที่บ้านมุ่งเน้นว่าทุกคนควรเรียนรู้จากสังคมผ่านทางกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และควรเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นอิสระ เพื่อมุ่งพัฒนา ตนเองให้ประสบความสำเร็จ

1.4 การศึกษาที่บ้านกับการเลี้ยงดูเด็ก กระบวนการเจริญเติบโตในสังคม

การเลี้ยงดูเด็กเป็นการเตรียมเด็กให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ การศึกษาที่บ้านเป็นการเรียนรู้เชิงระบบ วงจรชีวิตจะครอบคลุมไปทั้งชีวิตของบุคคลอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย จากชั่วอายุคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง การศึกษาที่บ้านมุ่งเน้นถึงความจำเป็นในการเรียนรู้ของบุคคลทุกคนในสังคมตั้งแต่เด็กวัยเยาว์จนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เช่นเดียวกับความต้องการการศึกษาในสังคมโดยรวมถึงการศึกษาในครอบครัว ซึ่งจะคล้ายกับการศึกษาที่บ้านใน 2 ด้าน คือ

1. เด็กได้รับการเลี้ยงดูให้เรียนรู้ถึงความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่สังคมยอมรับว่าดีงาม
2. การเลี้ยงดูเด็กเป็นขั้นตอนพื้นฐานของการศึกษา ที่บ้าน ซึ่งถือเป็นกระบวนการของการ

ศึกษาตลอดชีพ

การเลี้ยงดูเด็กนั้นจะมีผลต่อการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ต่อไปของเด็ก หากแต่ขั้นตอนการเติบโตของเด็กย่อมไม่เหมือนกับการเจริญเติบโตของต้นไม้ เพราะเด็กจะเติบโตเต็มที่และเป็นสมาชิกของสังคมได้ต้องเกิดจากการได้รับการตัดสินใจให้เป็นที่ยอมรับโดยมาตรฐานทางสังคม สิ่งเหล่านี้จะได้อาจมาจากการหล่อหลอมเลี้ยงดูให้เป็นไปตามธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้มีอิสรภาพในการตัดสินใจหรือเลือกทางเองเมื่อมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น

โดยสรุปแล้ว การเจริญเติบโตหรือการเลี้ยงดูเด็ก จะอธิบายถึงขั้นตอนของการศึกษาที่บ้านไม่ได้สมบูรณ์นัก เพราะยังไม่ครอบคลุมถึงกระบวนการตลอดชีวิต ซึ่งรวมถึงกระบวนการพัฒนาในวัยเติบโตเป็นผู้ใหญ่ด้วย

1.5 การศึกษาที่บ้านในแง่ของการศึกษานอกระบบ

การศึกษาที่บ้านเป็นการศึกษานอกระบบได้ เนื่องจากสาเหตุใหญ่ 2 ประเด็น คือ

1.5.1 บุคคลสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ในชีวิตครอบครัว เผ่าพันธุ์ หรือองค์กร และสิ่งแวดล้อมได้ด้วยตนเอง หรือผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการกระตุ้น หรือการปฏิบัติจริง

1.5.2 เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการดำเนินชีวิตประจำวัน การศึกษานอกระบบในอดีตเกิดจากการที่ทุกสถาบันของสังคมได้เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้ในสังคมในทุกรูปแบบ โดยเฉพาะในสังคมก่อนอาณานิคมชาวอัฟริกาตะวันออก และที่อื่นๆ ในอัฟริกา ถือว่า ทุกสถาบันมีหน้าที่ในการ ส่งเสริมสนับสนุนสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์แก่บุคคล ในการดำรงชีวิตในสังคม ในช่วงเวลานี้ การศึกษานอกระบบค่อนข้างจะได้ผล เนื่องจากทุกคนต่างมีบทบาทเอื้อซึ่งกันและกัน อันได้แก่ การเป็นผู้เรียน (learner) นักการศึกษา(educator) และผู้ประกอบการอาชีพ(worker) ที่ทำประโยชน์ให้แก่สังคม การศึกษานอกระบบ หมายถึง การเรียนรู้ของบุคคลอย่างต่อเนื่องพร้อมๆ ไปด้วยการติดต่อและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางสังคมและกายภาพ ทั้งนี้โดยผ่านกระบวนการของการดำเนินชีวิตประจำวัน การศึกษาพื้นบ้านเป็นการศึกษาเปิดไม่จำกัดเวลา สถานที่ เพศ และวัย เป็นตัวแทนของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า **การศึกษา พื้นบ้านเป็นการศึกษานอกระบบที่สามารถมองได้ในวงกว้าง และการศึกษานอกระบบด้วยตัวของมันเอง ก็เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาพื้นบ้าน**

1.5.3 การศึกษาพื้นบ้านในระบบโรงเรียนระยะยาวมักทำกันเป็นกลุ่ม ดำเนินการในสถานศึกษาแน่นอน บางชุมชนอาจแยกตัวออกไปโดยมีผู้สอนที่เป็นที่ยอมรับและยกย่องกันในกลุ่ม ได้แก่ โรงเรียนประจำ “Wenyekongo” ในเมือง “Ubena” ประเทศ Tanzania ตอนใต้ “Thondo” ของ Bavenda ในทางตะวันตกของ Transvaal เป็นต้น และยังมีกลุ่ม “bush schools” ซึ่งเป็นโรงเรียนตั้งขึ้นเองตามสถานะแวดล้อมที่ตนมีอยู่ เช่น ในป่าซึ่งเป็นที่นิยมมากในสังคมโบราณในอัฟริกาและตะวันตก โรงเรียนเหล่านี้จะมีความคล้ายคลึงกับโรงเรียนสมัยใหม่ในหลายด้านทั้งนี้เพราะให้โอกาสแก่บุคคลได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาอย่างเต็มที่ระยะเวลาเป็นสัปดาห์ เป็นเดือน เป็นปี ดังเช่น ในเมือง “Thondo” ของ Bavenda ในอัฟริกาใต้ (5-7 ปี) ส่วนโรงเรียนประจำ (Wenyekongo) ของชาว Ubena ใน Tanzania นักเรียนก็จะใช้เวลาเรียนเป็นระยะเวลา 10 ปี

1.5.4 การศึกษาพื้นบ้านที่ทำกันเป็นระบบโรงเรียนระยะสั้นๆ เป็นการเรียนในโรงเรียนสลับกับภาคปฏิบัติ ลักษณะเด่นของการศึกษาประเภทนี้คือมุ่งเน้นสอนตามความจำเป็นของผู้เรียนบางเวลา ส่วนมากจะมุ่งสอนเฉพาะวิชาเฉพาะกลุ่มและในเวลาจำกัด เช่น กลุ่มผู้เยาว์ต้องการเรียนทักษะเฉพาะเรื่อง เช่น เรื่องดนตรี การละเล่นพื้นบ้านหรือการรำรำ ซึ่งเป็นที่นิยมในสังคมเผ่า Acholi สมัยก่อนอาณานิคม เป็นต้น หลักสูตรระยะสั้นเหล่านี้เป็นที่นิยมกันมาก

1.6 ข้อสังเกตสรุป

บทนี้จะกล่าวถึงการศึกษาพื้นบ้านในบริบทต่างๆ ตั้งแต่กระบวนการขัดเกลาทางสังคม และกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมอื่น การเลี้ยงดูเด็กและการเจริญเติบโต ทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน สิ่งเหล่านี้ได้ฝังรากลึกลงในสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งที่ธรรมชาติ

สร้างขึ้นและที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งเหล่านี้กลายเป็นวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ กล่าวได้ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นระบบของการศึกษาพื้นฐานอย่างแท้จริง หรือกล่าวย่อๆ ได้ว่า “เป็นวิถีการใช้ชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพในสังคม”

ถ้าจะมองกันให้ถ่องแท้ถึงธรรมชาติและขอบเขตของการศึกษาพื้นฐานแล้ว จะต้องมองหาความหมายในมุมมองกว้างสุด นั่นคือกระบวนการและขั้นตอนต่างๆ ตลอดชีวิตโดยไม่จำกัดเวลา สถานที่ หรือกลุ่มบุคคล จะต้องมองในหน่วยรวมของประสบการณ์ในชีวิตมนุษย์ซึ่งเป็นที่ยอมรับทั้งทางวัฒนธรรมและสังคม

ในเรื่องการให้ความรู้ การศึกษาพื้นฐานในอดีต ทั้งที่มีแบบแผนการสอนและไม่มีแบบแผนการสอน ซึ่งเราเรียกว่า “เป็นการศึกษาในระบบ นอกกระบวน และการศึกษาตามอัธยาศัย” จากการศึกษากระบวนการของการศึกษาพื้นฐาน แสดงให้เห็นอย่างถ่องแท้ว่า “มนุษย์ค่อยสั่งสมประสบการณ์จากผู้สอนมากขึ้นเรื่อยๆ มนุษย์จะเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องโดยไม่มีครูสอนได้หรือไม่?” จากการศึกษาของนักมานุษยวิทยา เห็นว่าความรู้จะเกิดขึ้นได้เองโดยปราศจากครูผู้สอน ผู้สอนที่มีความชำนาญหรือหลักสูตรการศึกษาที่มีประสิทธิภาพเป็นเพียงหัวข้อเสริมของระบบการเรียนรู้อย่างแท้จริงเท่านั้น

การศึกษามีได้จำกัดอยู่เฉพาะในโรงเรียนหรือภายในชุมชนของสังคม แต่เป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวทั้งหมด สถานศึกษาเป็นเพียงตัวแทน การศึกษาพื้นฐานไม่ต้องพึ่งการศึกษาในระบบมากนัก เพราะมุ่งเน้นที่การฝึกหัดทักษะที่จำเป็นของการเรียนรู้ในการดำรงชีวิต กระตุ้น และคาดหวังให้เป็นบุคคลมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่มีต่อครอบครัว เพื่อนบ้าน และชุมชนตลอดชีวิต

ในเรื่องค่านิยม การศึกษาพื้นฐานในอดีตจะเป็นอะไรที่สังคมเล็งเห็นว่าสำคัญ ผู้นำในสังคมเป็นผู้ควบคุมโชคชะตาของสังคมและพิจารณาสิ่งที่จำเป็นต่อความอยู่รอดของสังคม นอกจากที่จะต้องฝึกหัดทักษะในการดำรงชีวิตแล้ว จะต้องเรียนรู้ที่จะเข้าใจถึงธรรมชาติและบทบาทของตนในสังคมตลอดจนสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

1.7 การนำแนวคิดเรื่องการศึกษาพื้นฐานมาใช้ในปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าการศึกษาพื้นฐานเป็นการศึกษาอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงขั้นตอนที่ช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตตามบทบาทที่สังคมกำหนด และมีใช่เป็นเพียงกระบวนการที่พยายามให้บุคคลพัฒนาความสามารถของตนให้ได้เต็มที่ อาจกล่าวโดยรวมได้ว่า **การศึกษาคือ “กระบวนการเรียนรู้ที่บุคคลได้พัฒนาความสามารถใหม่ให้สอดคล้องกับทักษะและทัศนคติเดิมที่มีอยู่ เพื่อดำเนินบทบาทของตนในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลตามเป้าหมาย”**

ดังนั้น ในอัฟริกาตะวันออกในปัจจุบันจึงมีความพยายามที่จะพัฒนาการศึกษาจากวงแคบหรือขอบเขตจำกัดไปสู่ระบบที่เป็นจริงมากขึ้น โดยมีองค์ประกอบและปัจจัยต่างๆ จากครอบครัว ชุมชน และสังคมร่วมกัน

1.8 คำถามประกอบการอภิปราย

1) “ระบบชาติพันธุ์นิยม” (Ethnocentrism) “ความไม่รู้และแนวคิดที่ผิด” (faulty conceptualization) ในเรื่องการศึกษา จะก่อให้เกิดการเข้าใจผิดหรือการปฏิเสธต่อการศึกษาพื้นบ้านในอัฟริกาตะวันออกได้” ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับบทความนี้ เพราะเหตุใด

2) จงอภิปรายแนวคิดที่ว่า “การเลี้ยงดูเด็กหรือการเจริญเติบโตของเด็ก” นั้น ไม่ควรนำมาเปรียบเทียบกับแนวคิดของการศึกษาพื้นบ้าน ไม่ว่าเรื่องใดๆ ทั้งสิ้น

3) “กระบวนการจัดกลาทางสังคม” (Socialization) หรือ “กระบวนการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมอื่น” (Enculturation) เป็นกระบวนการที่ใกล้กับแนวคิดเรื่องระบบการศึกษาพื้นบ้านมากที่สุด โปรดขยายความ

4) เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง “การศึกษาในระบบโรงเรียน” (Schooling) กับ “การศึกษาพื้นบ้าน” (Indigenous education) หรือ “การศึกษาดั้งเดิม” (Traditional education) ในประเทศของท่าน

บทที่ 2

การจัดการองค์การของการศึกษาพื้นบ้าน

(Institutional Arrangements of Indigenous Education)

2.0 วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาบทนี้จบแล้ว ผู้อ่านสามารถที่จะ

2.0.1 อธิบายได้ถึงโครงสร้างองค์การของการศึกษา พื้นบ้าน

2.0.2 แยกมิติโครงสร้างของการศึกษาพื้นบ้าน ได้ทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง

2.0.3 ให้ความหมายเรื่อง “วงจรชีวิต” (life cycle) “พื้นที่ชีวิต”(life space) และสิ่งแวดล้อมของการศึกษาพื้นบ้าน (environmental)

2.0.4 เปรียบเทียบความแตกต่างของการจัดการองค์การของระบบโรงเรียน” (school) และ “การศึกษาพื้นบ้านหรือการศึกษาดั้งเดิม” (indigenous or traditional education)

2.1 บทนำ

ในบทที่แล้ว มีการกล่าวถึงการศึกษาพื้นบ้านโดยอ้างถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในบริบทต่างๆ โดยสรุปแล้วการศึกษาพื้นบ้านนั้นประกอบด้วยการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งในและนอกระบบ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ตามความหมายของ “ระบบการศึกษาในโรงเรียน” ของนักการศึกษา “กระบวนการขัดเกลาทางสังคม” ของนักสังคมวิทยา และ “กระบวนการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมอื่น” ของนักมานุษยวิทยา บ่งชี้ให้เห็นว่าการศึกษานั้น รวมหมายถึงคนทุกเพศทุกวัยตลอดชีวิต ส่วนในบทนี้กล่าวถึงการจัดการโครงสร้างของการศึกษาพื้นบ้าน โดยใช้การวิเคราะห์บนพื้นฐานของวงจรชีวิตเป็นแนวทางและปัจจัยต่างๆ ประกอบกันเป็นโครงสร้างองค์การภายในภูมิภาคอัฟริกาตะวันออก

2.2 ความแตกต่างทางโครงสร้างระหว่างโรงเรียนและการศึกษาพื้นบ้าน

โรงเรียนจะมีการจัดการที่มีรูปแบบแน่นอน จัดชั้นเรียนเป็นระเบียบภายใต้การดูแลของผู้บริหารและผู้สอน ซึ่งทำงานเต็มเวลา นักเรียน นักศึกษาเข้ารับการสอนตามตารางที่กำหนดไว้ในระดับต่างๆ ทั้งที่เป็นระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา ในขณะที่การศึกษาพื้นบ้านดังกล่าวแล้วในบทที่หนึ่ง มุ่งเน้นที่กระบวนการและขั้นตอนการมีชีวิตอยู่และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นชีวิตในแง่รวมที่อยู่ในสังคม แต่ละหน่วย ดังนั้น การจะมองถึงโครงสร้างของการจัดการการศึกษา พื้นบ้าน ย่อมต้องมองที่หน่วยของสังคม

บทนี้จะเสนอถึงการศึกษาในเรื่องกรอบแนวทางของระบบการศึกษาพื้นบ้าน นั่นคือ วิเคราะห์ตามพัฒนาการการศึกษาของบุคคลตั้งแต่วัยทารกถึงวัยชราใน 3 ประเด็น คือ พื้นที่ชีวิต (life-space) วงจรชีวิต (life-cycle) และกิจกรรมตามวิถีชีวิตในสังคม (life-style activities)

2.3 โครงสร้างองค์กรในวงจรชีวิตของการศึกษาพื้นบ้าน

การศึกษาพื้นบ้านจัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการการเรียนรู้ของบุคคลตลอดชีวิต ในสังคมอัฟริกาตะวันออก จะแบ่งชีวิตออกเป็นระยะๆ ตามขั้นตอนการเรียนรู้โดยเฉพาะความรู้ขั้นพื้นฐาน ทักษะ และทัศนคติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ทั้งในแง่บุคคลและเป็นสมาชิกของสังคมตลอดแต่ละช่วงของชีวิต บุคคลต้องได้รับการอบรมให้รู้จักหน้าที่ที่เหมาะสมกับสภาพของตน เพื่อการยอมรับในสังคม

ในสังคมโบราณ บุคคลอาจมีชีวิตผ่านจากวัยเด็กเข้าสู่วัยผู้ใหญ่และวัยชราโดยไม่ผ่านพิธีกรรมใดๆ ดังนั้นองค์กรทางการศึกษาจะสะท้อนออกมาให้เห็นในรูปแบบของวงจรการเรียนรู้ในแนวตั้ง ดังต่อไปนี้

2.3.1 วงจรการศึกษาแรก คือ ระยะเวลาเด็ก เรียนรู้ที่จะมีชีวิตอยู่อย่างเด็ก มีผู้หญิงเป็นผู้ดูแล

2.3.2 วงจรที่ 2 คือระยะที่มีการสอนผ่านทางพิธีกรรม การสอนประเภทนี้ช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้สภาพของตนจากวัยเด็กและสิ่งแวดล้อม เข้าสู่วัยผู้ใหญ่ การสอนใช้เวลานาน เป็นการสอนระยะยาวในที่ห่างไกลชุมชน

2.3.3 วงจรที่ 3 เป็นระยะของการรับใช้ชาติต่อด้วยระยะวัยชรา ซึ่งจะมีบทบาทหน้าที่และรับภาระหนักในด้านการเมืองและศาสนา ทำให้ต้องมีการหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

ส่วนในสังคมที่มีสถาบันทางครอบครัวเข้มแข็ง การเปลี่ยนแปลงของวงจรชีวิตแต่ละช่วงไม่เด่นชัดนัก ทุกอย่างดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ยกเว้น กรณีที่เด็กเริ่มก้าวสู่วัยหนุ่มสาว โดยเฉพาะเด็กหญิงจะต้องได้รับการอบรมให้เตรียมตัวสำหรับการเป็นมารดาเพิ่มเติมขึ้น

ในสังคมของ Acholi แบ่งระยะของชีวิตออกเป็นดังนี้

2.3.4 ระยะตั้งแต่เกิดถึงระยะที่มีฟันแท้สมบูรณ์ ระยะนี้เน้นเรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนม การดูแลเด็กเล็ก การฝึกหัดให้เดินและพูด การศึกษาช่วงนี้จะอยู่ในความดูแลของมารดาและญาติผู้หญิงใกล้ชิด

2.3.5 ระยะที่ 2 คือ ตั้งแต่มีฟันแท้ครบ จนถึงเริ่มวัยหนุ่มสาว การอบรมครอบคลุมถึงมารยาททางสังคมและกิจกรรมในครอบครัว รวมไปถึงการสร้างค่านิยม ผ่านสื่อทางการละเล่น นิทานพื้นบ้าน และการเข้าร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคมของครอบครัวและชุมชน

2.3.6 ระยะที่ 3 โดยเฉพาะเด็กหญิง คือระยะเริ่มมีประจำเดือน จะมีการอบรมเรื่องครอบครัว ส่วนเด็กผู้ชายก็จะเรียนรู้จากบิดาและเพศเดียวกัน เช่นเดียวกับเด็กผู้หญิงเรียนรู้จากมารดาและเพื่อนๆ จนถึงระยะมีครอบครัว

2.3.7 ระยะที่ 4 คือชีวิตแต่งงาน การมีลูก จะมีการอบรมเพื่อการมีชีวิตสมรสที่มีความสุขยั่งยืน ผู้ให้การอบรมเป็นผู้มีประสบการณ์ ได้แก่ สะใภ้ และผู้ใหญ่ในชุมชน ในสังคมที่สืบเชื้อสายทางมารดา การอบรมก็จะมาจากทางญาติฝ่ายหญิง ส่วนสังคมที่สืบเชื้อสายทางบิดา เช่น ชาว Acholi การอบรมก็

จะมาจากเชื้อสายหรือเผ่าพันธุ์นั้นๆ หนุ่มสาวไม่เพียงต้องเรียนรู้บทบาทของตนในชีวิตครอบครัวเท่านั้น หากแต่ต้องเรียนรู้ถึงกิจกรรมทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจของชุมชนนั้นด้วย เช่น สามีต้องเรียนรู้ถึงการมีภารกิจเมื่อมีภัยสงคราม ต้องปกป้องครอบครัว เผ่าพันธุ์ ชุมชน และสังคม

2.3.8 การศึกษาพื้นบ้านระยะสุดท้ายเริ่มตั้งแต่ชีวิต แต่งงานจนมีบุตร การแต่งงานของบุตร และการเป็นปู่ ย่า ตา ยาย การศึกษาในระยะนี้จะสำเร็จประสบผลได้ต้องมีการเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนและในเทศกาลต่างๆ เช่น พิธีกรรมตั้งแต่เกิด งานแต่งงาน งานศพ การเจ็บป่วย และพิธีทางศาสนา การศึกษาในขั้นนี้จะยกระดับผู้ร่ำขึ้นสู่การเป็นผู้รู้ของชุมชนและสังคม สถานภาพนี้เปรียบเสมือนตำแหน่งที่ปรึกษาอันทรงเกียรติ เป็นเสมือนผู้พิทักษ์หรือผู้ปกครองของสังคมนั้นๆ

2.4 โครงสร้างขอบเขตการดำเนินชีวิต (life-space) ของการศึกษาพื้นบ้าน

คือโครงสร้างที่ขยายออกตามแนวนอนในเรื่องสถานที่สำหรับการเรียนการสอน เพื่อขยายวงกว้างขึ้นให้เหมาะกับสังคมที่ขยายตัว แบ่งได้ออกเป็น 3 ระยะ ประกอบด้วย

2.4.1 ระยะแรก คือขอบเขตบ้านและหมู่บ้านในวัยเด็ก บิดามารดาและสมาชิกในบ้านจะเป็นผู้อบรมสั่งสอน โดยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันของครอบครัวและแวดวงเพื่อนบ้านใกล้เคียง

2.4.2 ระยะที่ 2 คือบทบาทที่ขยายวงกว้าง โดยรวมถึงญาติมิตร เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในระยะวัยรุ่น เช่น การรู้จักหน้าที่ ระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ และค่านิยมของชุมชน รวมไปถึงเรียนรู้การสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง และความสามัคคีในเผ่าพันธุ์ตน

2.4.3 ระยะที่ 3 เป็นเรื่องหน้าที่ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การทหาร และอนุรักษ์ทักษะที่สำคัญให้คงไว้ รวมทั้งการสืบทอดเชื้อสาย

เมื่อถึงระยะนี้การเรียนรู้จะเป็นไปในวงกว้างที่ผู้เรียนจะมีโอกาสได้เรียนรู้จากบุคคลอื่น ซึ่งไม่ได้มีความผูกพันและเกี่ยวข้องทางสายเลือด

มิติองค์กรของการศึกษาพื้นบ้านนั้นไม่เพียงแต่จะแสดงถึงวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากครอบครัวถึงชุมชนไปจนถึงสังคมโดยรวม หากแต่รวมหมายถึงการ ถ่ายทอดและสืบทอดสายสัมพันธ์จากคนรุ่นหนึ่ง ไปยังอีกคนรุ่นหนึ่งต่อไปอีกด้วย

2.5 โครงสร้างองค์การของการศึกษาพื้นบ้านตามแนวทางการเรียนรู้กับสิ่งแวดล้อม

ที่กล่าวมาแล้วในข้อ 2.3 และ 2.4 ได้มุ่งทำความเข้าใจโครงสร้างของการศึกษาพื้นบ้าน ใน 2 ด้าน คือ ระยะต่างๆ ในวงจรชีวิตมนุษย์และขยายวงกว้างไปถึงสิ่งแวดล้อมหรือสังคม แต่ในข้อนี้จะพูดถึงโครงสร้างการศึกษาพื้นบ้านในรูปของสังคม เศรษฐกิจ จิตวิญญาณและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

2.5.1 การศึกษาพื้นบ้านในบริบทของสิ่งแวดล้อมทางสังคม

ตั้งแต่เกิดจนตาย บุคคลได้รับอิทธิพลโดยการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม สมาชิกของกลุ่ม ไม่ว่าจะ เป็นครอบครัวที่ขยายโตขึ้นเป็นหมู่บ้าน เผ่าพันธุ์หรือกลุ่มรุ่นราวคราวเดียวกัน จะเป็นผู้กำหนดถึงสิ่งที่

จะเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ผ่านการเล่ามุขปาฐะ เช่น ตำนาน เทพนิยาย พงศาวดาร สุภาษิต ปริศนา ดนตรี เพลง เด็กๆ จะเรียนรู้ตามประสบการณ์ที่สร้างสมมาในชุมชน สมาชิกในสังคม จะเรียนรู้ถึงเหตุการณ์สำคัญๆ ในสังคมผ่านกิจกรรมสันตนาการในรูปแบบต่างๆ เช่น งานเลี้ยงพบปะสังสรรค์ งานวันเกิด งานแต่งงาน งานศพ และงานพิธีกรรมต่างๆ

2.5.2 การศึกษาพื้นบ้านในบริบทของสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ

องค์กรทางเศรษฐกิจของสังคมแสดงออกในรูปทักษะการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “คุณค่า และทัศนคติเพื่อการดำเนินชีวิตที่ปกติและเป็นที่ยอมรับของสังคม” เช่น การล่าสัตว์ ไม่เพียงสอนให้ฝึกทักษะการล่าสัตว์ แต่ได้ฝึกให้ทำงานร่วมกันเป็นทีม บทบาทและคุณค่าของแต่ละบุคคลในกลุ่มกิจกรรมที่เอื้อต่อเศรษฐกิจ เช่น การจักสาน การปั้นดินเผา การเป็นช่างไม้ การตีโลหะ การทำหนังสัตว์ การแกะเปลือกไม้ การก่อสร้างบ้านเรือน กิจกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การฝึกหัดทักษะเฉพาะด้าน เพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจ และก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในสังคม

2.5.3 การศึกษาพื้นบ้านในบริบทของสิ่งแวดล้อมทางการเมือง

บรรยากาศทางการเมืองในสังคมที่มีการปกครองจากส่วนกลาง เช่น ใน Baganda, Batoro, Banyankole และประชาชนใน Karagwe, Mumias, Rwanda, Burundi และ Wabena จะมีความแตกต่างในเรื่องฐานะ ยศถาบรรดาศักดิ์ และสถานะของสังคม สิ่งเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อระบบการศึกษาในขณะที่ยังคง อาทิ Wabena, Banyankole, Rwanda และ Burundi ในความแตกต่างของฐานะทางสังคม สิทธิพิเศษ และความร่ำรวย จะเป็นตัวกำหนด มีส่วนทำให้เกิดความต่างในระบบโรงเรียน เป็นต้นว่า เจ้าของปศุสัตว์ใน Bahima สมัยก่อนอาณาจักร Ankole ได้เรียนรู้เพียงด้านการเกษตรกรรมเพียงด้านเดียว ไม่มีสิทธิเรียนรู้ถึงเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง พวกเด็ก ๆ ลูกขุนนางใน Tanzania ตอนใต้ จะได้รับการศึกษาในโรงเรียนประจำ เป็นเวลา 10 ปี เพื่อเป็นผู้นำทางการเมืองการทหาร ในขณะที่ลูกคนธรรมดาจะไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาเหล่านี้เลย

ส่วนในสังคมที่ไม่ได้เป็นรัฐ (Stateless) หากแต่ปกครองโดยกลุ่มผู้สูงอายุ บุคคลเหล่านี้จะคุมชะตากรรมของสังคมและควบคุมการศึกษาของชุมชนภายใต้สถานการณ์ต่างๆ ตามที่เห็นควร ในสังคมที่ปราศจากผู้นำ การจัดการศึกษาก็จะแตกต่างกันไปตามเพศ อายุ และพื้นที่

2.5.4 การศึกษาพื้นบ้านในบริบทของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและจิตวิญญาณ

บริบทด้านนี้จะเป็นการศึกษาเรื่องศาสนา ความเชื่อ คำอธิบายเรื่องชีวิตและความตาย เรื่องจิตวิญญาณในรูปแบบต่างๆ เรื่องบรรพบุรุษที่ตายแล้ว ความคิดในเรื่องจักรวาล ธรรมชาติของมนุษย์ทั้งด้านจิตใจและด้านร่างกาย ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกของวิญญาณ

สิ่งที่ใกล้เคียงกับโลกของจิตวิญญาณมากที่สุดคือ โลกของธรรมชาติ ได้แก่ ชีวิต สัตว์ นก ต้นไม้ ฝน ลม ซึ่งเกี่ยวข้องกับพลังงานในจักรวาล โดยมีกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม เช่น การล่าสัตว์ เป็นต้น ในสมัยนั้นมนุษย์ยังมีโอกาสสัมผัสกับธรรมชาติและปรับตนเองให้เข้ากับสถานะสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

2.6 บทสรุป สรุปได้เป็น 3 ด้าน ดังนี้

- **ตามแนวตั้ง (ตามขั้นตอนในวงจรชีวิต)** เป็นความพยายามของกลุ่มผู้แทนชุมชนที่จะอบรมความรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีให้สมาชิกในสังคมตั้งแต่แรกเกิดจนถึงตาย
- **ตามแนวนอน (ตามพื้นที่ทางสังคม)** เป็นการศึกษาที่ขึ้นกับสัมพันธภาพทางสังคม ระหว่างพ่อแม่กับลูก ญาติ กว้างออกไปถึงความสัมพันธ์กันในชุมชนท้องถิ่นและสังคมภายนอกเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่
- **ตามสิ่งแวดล้อม** เป็นการศึกษาพื้นบ้านที่เป็นไปตามสิ่งแวดล้อมหลักๆ ในสังคม นั่นคือ มีโครงสร้างองค์กรทางการศึกษาตามสถานะของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และธรรมชาติ

2.7 คำถามสำหรับการอภิปราย

1. จงยกตัวอย่างและอธิบายตามข้อต่อไปนี่ว่า “มีส่วนต่อการศึกษาพื้นบ้าน” อย่างไรบ้าง
 - ก) เพศของผู้เรียน
 - ข) อายุเฉลี่ยของกลุ่ม
 - ค) ตำแหน่ง สถานภาพ สิทธิพิเศษ
 - ง) วงจรชีวิตของแต่ละบุคคล
 - จ) พื้นที่ทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อมและสถาบัน
2. เปรียบเทียบความแตกต่างของการ “จัดระบบโรงเรียน” กับ “การจัดการการศึกษาแบบดั้งเดิม”
3. ในอัฟริกาตะวันออก มีความพยายามในการจัดการเพื่อ “การศึกษาสำหรับปวงชน” (Education for all) ขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน จงระบุว่าในเรื่อง การจัดการองค์กรของการศึกษาพื้นบ้านในเรื่องใดมีส่วนช่วยในการวางแผนเพื่อบรรลุถึงจุดมุ่งหมาย เรื่อง “การศึกษาสำหรับปวงชน”

บทที่ 3

สาระของการศึกษาพื้นบ้าน

(The Subject-Matter of Indigenous Education)

3.0 วัตถุประสงค์

หลังจากศึกษาเรื่องหลักสูตรในบทนี้แล้ว ผู้อ่านสามารถ ที่จะ

3.0.1 อธิบาย “วัฒนธรรม” ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการศึกษาพื้นบ้านได้อย่างถูกต้อง

3.0.2 ระบุและแสดงให้เห็นวิธีการในอันจะนำไปสู่ความเข้าใจเรื่อง “หลักสูตรของการศึกษาพื้นบ้าน”

3.0.3 อธิบายและตัดสินรูปแบบหลักสูตรของการศึกษาพื้นบ้าน

3.0.4 ระบุและอธิบายจุดมุ่งหมายหลักของการศึกษา พื้นบ้าน

3.1 บทนำ

บทที่ผ่านมาได้ศึกษาเรื่องแนวคิด (concept) ของการศึกษาพื้นบ้านในเรื่อง “การจัดตั้งองค์กรทางการศึกษาในระยะก่อนอาณานิคม” ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์ในด้านวิชาการของการศึกษาพื้นบ้านจากตัวอย่างประกอบ

นักปรัชญาชาวอังกฤษชื่อ Alfred North Whitehead ได้เขียนไว้ในเรื่อง “จุดมุ่งหมายของการศึกษา” (Aims of Education) ว่า “เนื้อหาวิชาการในระบบการศึกษาควรมีความเป็นเอกภาพ”

ในทางตรงกันข้าม การที่โรงเรียนได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่าเป็น “ประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนรับผิดชอบ” นั้นเป็นการให้ความหมายที่แคบ เพราะไม่รวมถึงประสบการณ์การเรียนรู้ นอกเหนือจากความรับผิดชอบของโรงเรียน และไม่ชัดเจนในความหมายของประสบการณ์ที่ อ้างถึง

เมื่อเทียบ 2 ความหมายแล้ว แนวคิดจำกัดความของ Whitehead น่าจะถูกต้องมากกว่าและน่าสนใจสำหรับนักเรียนมากกว่าในแง่ความหมายที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 ส่วนความหมายที่ Whitehead ให้ไว้ก็เป็นที่ยอมรับมากกว่า ยกเว้นความหมายของคำว่า “ชีวิต” (life) ซึ่งต้องการคำอธิบายมากไปกว่าที่ให้ไว้ ซึ่งพูดกันตามความจริงแล้ว ทุกสังคมจะให้คำจำกัดความระหว่าง “สิ่งดีงาม” (good) กับ “สิ่งที่ไม่พึงปรารถนา” (undesirable) ในชีวิต เพื่อว่าจะได้จัดแต่ “สิ่งดีงาม” มีคุณค่าต่อการศึกษาเข้าไว้ในการศึกษาพื้นบ้าน

3.2 การทำความเข้าใจกับเนื้อหาสาระของการศึกษาพื้นบ้าน

เนื้อหาการศึกษาพื้นบ้านมีหลายแนว ดังนี้

3.2.1 แนวทางด้านวัฒนธรรม

- 3.2.2 ด้านค่านิยมในสังคม
- 3.2.3 ด้านวงจรชีวิต
- 3.2.4 ด้านพื้นที่ของชีวิตและสิ่งแวดล้อม
- 3.2.5 ด้านหญิงชายในอุดมคติ
- 3.2.6 เนื้อหาตามเป้าหมายทางการศึกษา
- 3.2.7 ลักษณะต่างๆ ของหลักสูตรการศึกษาพื้นฐาน

3.3 เนื้อหาสาระของการศึกษาพื้นฐานในด้านวัฒนธรรม

ไม่มีสังคมใดอยู่ได้โดยปราศจากการศึกษา และไม่มีระบบการศึกษาใดที่อยู่ได้โดยไม่มีวัฒนธรรม คำจูนเก้อหนุน

วัฒนธรรมในสังคมเปรียบเสมือนกลไกเพื่อความอยู่รอดหรือเพื่อมีชีวิตที่ดีงามในโลก ซึ่งวัฒนธรรมเกิดจากแนวคิดและประสบการณ์ชีวิตของกลุ่มผู้รู้ในสังคม วัฒนธรรมอาจมีความหมายได้ว่าเป็น “วิถีชีวิตรวมของสังคม ทำให้เกิดความปลอดภัย ความสมบูรณ์ และความยั่งยืนในสังคม”

เนื่องจากเทคนิคในการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและมนุษย์เป็นผู้ใช้เครื่องมือเหล่านี้ จึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้ทำความเข้าใจด้านเทคโนโลยีเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม

ส่วนด้านสังคมจะรวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณี สถาบัน กฎเกณฑ์ และรูปแบบพฤติกรรม เช่น สถาบันทางการเมือง ทางเผ่าพันธุ์ เชื้อสาย ดังปรากฏในความสัมพันธ์ทางเครือญาติของฝ่ายบิดามารดา ซึ่งล้วนเป็นความสัมพันธ์ด้านสังคมของวัฒนธรรมดั้งเดิมทั้งสิ้น

สุดท้ายคือระบบความเชื่อ ความคิด ทศนคติ ความรู้สึกร่วมกันประกอบเป็นวัฒนธรรมด้านจิตวิญญาณและ ความคิด

ดังนั้นหลักสูตรของการศึกษาพื้นฐานย่อมต้องคำนึงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม อันทรงคุณค่าควรแก่การเรียนรู้

3.4 เนื้อหาสาระของการศึกษาพื้นฐานในด้านคุณค่าของแต่ละสังคม

ในปัจจุบัน ระบบนายทุน ประชาธิปไตย และสังคมนิยม เป็นลัทธิที่ชัดเจน ส่วนในสมัยก่อน อาณานิคมนั้นมีหลายลัทธิ ขึ้นอยู่กับแต่ละสังคม ตัวอย่างเช่น “ระบบการอุทิศตนเพื่อเผ่าพันธุ์” (divine kingship) ซึ่งมีกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจเปรียบเสมือนเทพเจ้า “ว้าว” เป็นคัมภีร์ของชีวิตของชาวทุ่งอัฟริกาตะวันออก และ “ม้านั่งทอง” เป็นจิตวิญญาณของพวก Ashantis เป็นต้น

ระบบที่น่าจะแพร่หลายมากเห็นจะเป็น “ระบบชุมชนนิยม (Communalism)” คือ “การนิยมอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน” ดังนั้น ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถือปฏิบัติจึงเป็นไปตามหลักการของระบบชุมชนนิยม

ด้วยความเชื่อมั่นที่มีต่อระบบชุมชนนิยม คนในสมัยก่อนจึงไม่เน้นที่อัตรา ไม่คิดแยกตัวเอง ออกจากชุมชน เขาจะถือว่าสังคมที่เขาอยู่เป็นเสมือนครอบครัว มีความเกี่ยวพันกันด้วยศีลธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้เป็นที่มาของหลักการและกฎเกณฑ์ต่างๆ ของระบบชุมชนนิยม

คุณค่าเด่นของการรวมพลังนี้ช่วยในการเสริมสร้างระบบของสังคมในเรื่องหน้าตา และการปรับเปลี่ยนของสังคมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในทางปฏิบัติ ลัทธิความเชื่อนี้ก็เป็นเสมือนจุดเบี่ยงต้น (springboard) ที่ส่งให้เกิดการสร้างจุดมุ่งหมาย กระบวนการและเนื้อหาสาระของระบบการศึกษาดั้งเดิม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการอยู่รอดของมนุษย์ขึ้น

การจะแสดงให้เห็นว่าลัทธิความเชื่อของสังคมเป็นพื้นฐานสำคัญของเนื้อหาสาระและจุดประสงค์ของการจัดระบบการศึกษานั้น จำเป็นต้องมีการพิจารณาถึงพื้นฐาน กฎระเบียบประเพณีของสังคมโดยทั่วไปดังนี้ :

1. มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเช่นเดียวกับสัตว์ แต่ต่างกันคือสามารถสร้างสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตได้ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัย Ngugi Wa Thiong เขียนไว้ในหนังสือ เรื่อง “การศึกษาวัฒนธรรมของชาติ” (Education for National Culture) ว่า

“ด้วยพลังกำลังของมนุษย์ สามารถผลิตอาหาร เครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัยได้จากธรรมชาติ รวมทั้งสิ่งอื่น ๆ เพื่อสนองความต้องการของตน สิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนทรัพยากรธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความมั่งคั่งร่ำรวย มีกำลังและอำนาจ และจากการพัฒนาทักษะความชำนาญ และการฝึกหัดใช้เครื่องมือเครื่องใช้และเทคโนโลยีต่าง ๆ รวมทั้งร่วมมือกับมนุษย์ด้วยกันเองก็จะสามารถต่อสู้ให้ตัวเองมีชีวิตเป็นสุขได้”

“ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ” เป็นไปทั้ง 2 รูปแบบ นั่นคือ **“เป็นทั้งความสอดคล้อง”** และ **“ความขัดแย้ง”** สอดคล้องเพราะเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่ว่ามนุษย์จะทำอะไรก็เป็นสิ่งซึ่งมาจากธรรมชาติ เป็นความขัดแย้งในแง่ที่ว่ามนุษย์พยายามแยกตัวออกจากธรรมชาติ พยายามเปลี่ยนแปลงธรรมชาติและนำธรรมชาติมาใช้ตามความต้องการของมนุษย์”

เมื่อชุมชนหรือสังคมใดย้ายรกรากออกมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในสิ่งแวดล้อมใหม่ ไม่ว่าจะด้วยการยึดครองหรือเป็นไปตามขบวนการธรรมชาติก็ตามย่อมต้องเผชิญกับปัญหาในการสนองความต้องการพื้นฐานคือ “อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม” และ “ความปลอดภัย” 3 ข้อแรกนั้น สังคมจะต้องศึกษาสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติก่อน ส่วนเรื่องความปลอดภัยนั้น จะต้องศึกษาถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคมของตนเองและของเพื่อนบ้านใกล้เคียง เพื่อดำเนินนโยบายหรือเตรียมพร้อมเพื่อการเป็นมิตรหรือศัตรู

1. **ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมรอบตัว** นั้นทำให้สมาชิกในสังคมได้ความกระจ่างชัดต่อโลกใหม่หรือถิ่นฐานที่ต้องการอาศัยอยู่ใหม่ โดยไม่มีตัวกำหนดแน่นอน สมาชิกในสังคมจะให้ความหมายต่อสิ่งแวดล้อม

ตามความรู้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและเพื่อนบ้านใกล้เคียง ส่วนความรู้ในเรื่อง “จักรวาล ซึ่งไกลตัวมากนั้น” ยังคงมีน้อย เมื่อพิจารณาสิ่งต่างๆ รอบตัวแล้ว ก็จะตัดสินใจและให้คุณค่าต่อสิ่งเหล่านั้น กล่าวได้ว่า “การประเมินคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในสังคม” ก็คือ “ภาพลักษณ์ หรือ คุณค่าทางสังคมนั้นนั่นเอง”

2. **ปรัชญาความเชื่อหรือลัทธิ** ซึ่งอาจเป็นศาสนาหรือการเมือง การทหาร หรือเศรษฐกิจ ลัทธิที่เป็นที่ยอมรับจะอยู่บนพื้นฐานของกลุ่มอายุ ความเป็นญาติพี่น้องหรือชั้นวรรณะทางสังคม

ในทางกลับกัน คุณค่าที่ได้รับการยกย่องและการประเมินผลสิ่งแวดล้อม จะเป็นพื้นฐานในการก่อตั้งกลไกเพื่อความอยู่รอด เพื่อเป็นตัวชี้ถึงสิ่งต่อไปนี้ :

ก. ความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่ไม่รู้ ซึ่งนำไปสู่ระบบความเชื่อทางศาสนา

ข. ความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น แผ่นดิน แม่น้ำ ทะเลสาบหรือป่า เพื่อจัดหาสิ่งของเพื่อการดำรงชีวิต อาทิ ระบบเศรษฐกิจ

ค. ความสัมพันธ์กับสังคมเพื่อนบ้านใกล้เคียง เพื่อความสัมพันธ์ทางการทูตหรือกองทัพหรือทั้ง 2 ประการ

ง. ความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมด้านศีลธรรม การเมือง หรือตามเพศ วัย สถาน หรือการสมรส

กลไกของการอยู่รอดในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับนี้ จะก่อให้เกิดความมั่นใจต่อความมีชีวิตที่ดีหรือวัฒนธรรมที่พึงปรารถนาของสังคม และเป็นที่ยอมรับจากบุคคลผู้ซึ่งเป็นผู้กำหนดเนื้อหาสาระของการศึกษาดั้งเดิม (Traditional education) ยกตัวอย่างเช่น ถ้าสังคมประเมินสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นลบและสิ่งแวดล้อมทางสังคม (เพื่อนบ้าน) เป็นศัตรู มีการโจมตีจากภายนอกอยู่เสมอ สังคมก็อาจมีข้อสรุปว่า “ชีวิตเป็นความลำบาก ทารุณ ยากที่จะอยู่รอดได้ง่าย” ดังนั้นวิถีชีวิตควรจัดให้เป็น “แบบทหาร”

ดังนั้น “วิชาการทางการทหาร (Militarism)” จึงยังคงเป็นคุณค่าที่โดดเด่น เป็นเรื่องกำหนดกิจกรรมของสังคม บุคคลที่ได้รับการยกย่องคือ “นักรบ” โดยเฉพาะผู้ที่นำเกียรติยศชื่อเสียงมาสู่กลุ่มในช่วงเวลาสงครามหรือจากการรุกรานของผู้อื่น จะได้รับยกย่องว่าเป็น “วีรบุรุษแห่งชาติ” เช่น นายพล ซึ่งอาจได้รับการยกย่องให้เป็น “ผู้นำกลุ่ม” ได้

ในสังคมแบบนี้ เด็กที่เกิดมาจะได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด เด็กคนใดเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า จะกลายเป็น “ภาระของสังคม” ต่อไป จะถูกทอดทิ้งอย่างไร้มนุษยธรรม ส่วนสมาชิกที่อยู่ในหมู่บ้านใหญ่ร้ายล้อมด้วยกำแพงหนา ทางเข้าหมู่บ้านจะมีนักรบเฝ้าหน้าประตูตลอด 24 ชั่วโมง เพื่อความมั่นคงปลอดภัย จะมีการเกณฑ์และฝึกทหารภาคบังคับสำหรับชายฉกรรจ์เป็นเวลาหลายปี โดยหลักสูตรการศึกษาจะเน้นหนักไปในด้านการฝึกหัดทางการทหาร เป็นต้น

โดยสรุป ผู้หญิงในสังคมนี้จะได้รับการฝึกหัดเลี้ยงดูให้ร่างกายแข็งแรงกำยำ เพื่อลูกในครรภ์ออกมาแข็งแรง ส่วนการศึกษาสำหรับผู้ชายจะเน้นหนักการเป็นนักรบที่กล้าหาญ ต้องเรียนรู้ทั้งระเบียบวินัยและความอดทนต่อความยากลำบาก โดยจะได้รับการฝึกจากครูซึ่งเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่

3.5 เนื้อหาสาระของการศึกษาพื้นฐานในด้านวงจรชีวิต (Life-cycle)

จากความจริงที่ว่าการศึกษาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต การวิเคราะห์ถึงเนื้อหาของ การศึกษาอย่างมีแบบแผนจึงต้องทำกันตามระยะขั้นตอนของชีวิตตั้งแต่ยังเป็นตัวอ่อนจนถึงตาย (Womb to tomb) ดังนั้นการศึกษาจึงจำแนกออกตามวัยทารก วัยเด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่และวัยชรา

ในสังคมโบราณของชาวอัฟริกาตะวันออกสมัยก่อนอาณานิคม จะแบ่งวงจรชีวิตเป็นวัยทารก คืออายุถึง 5-6 ปี จะเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับกิจวัตรการดูแลร่างกาย ทักษะในการเคลื่อนไหว การพูด และการเรียนรู้คุณค่าทางสังคมและทัศนคติเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับความเกี่ยวพันในครอบครัวและชีวิตใน ชุมชนอย่างเป็นขั้นตอนทีละน้อย

จากนั้นเป็นวัยเด็กจนถึงวัยแต่งงาน จะฝึกหัดจริยวัตรและทักษะทางสังคม เน้นหนักกิจกรรม ด้านเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ของครอบครัวและชุมชน การฝึกหัดระยะนี้มักฝึกให้คนพร้อมสำหรับการมี ครอบครัว

ส่วนวัยผู้ใหญ่ เนื้อหาจะเป็นเรื่องชีวิตสมรส ชีวิตครอบครัว และสังคมในวงกว้าง

สำหรับวัยชรา มักเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ที่จำเป็นต่อกิจกรรมที่จำเป็นในสังคม เช่น งานทางศาสนา พิธีกรรม ที่ปรึกษา การพิจารณาพิพากษาในฐานะผู้นำ ครอบครัว ชุมชน และ สังคม ตามลำดับ

3.6 หลักสูตรการศึกษาพื้นฐานในด้านพื้นที่ชีวิต (Life-Space) และด้านสิ่งแวดล้อมรอบตัว

พื้นที่ชีวิตของมนุษย์จะขยายออกตามวัยที่สูงขึ้น ดังนั้น หลักสูตรของการศึกษาพื้นฐาน จึง ต้องแบ่งประเภทออกตามสิ่งต่อไปนี้ :

1. ภายในขอบเขตสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมของบ้านและเพื่อนบ้านใกล้เคียง ทุกคนไม่ว่า จะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ต้องเรียนรู้เนื้อหาสาระที่จะทำให้ตนเองเป็นประโยชน์ต่อครอบครัว

2. ภายในพื้นที่ทางสังคมที่กว้างขึ้นของชุมชน ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกันด้วยสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ หรือ องค์กรกลุ่มผู้อยู่ในวัยเดียวกัน บุคคลจะต้องเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของครอบครัวและของชุมชนที่ขยายตัว กว้างขึ้น ต้องเรียนรู้และฝึกหัดความรู้ ทักษะ ค่านิยมพื้นฐาน ที่จำเป็นในชีวิตชุมชน เพื่อการมีชีวิตที่ ผสมผสานกลมกลืนกันได้ชุมชน เมื่อถึงวัยเป็นเด็กโตและวัยรุ่น

3. วัยผู้ใหญ่ บุคคลไม่เพียงประพฤติตนเป็นตัวอย่างต่อสมาชิกครอบครัวและสังคม หากแต่ยังต้อง เรียนรู้และประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา หรือ การทหาร ที่จำเป็นต่อการดำรง ชีวิตของสังคมสืบต่อไป

3.7 หลักสูตรการศึกษาพื้นฐานในมิติ “หญิงชายในอุดมคติ”

การจะเป็นบุคคลตัวอย่าง ทั้งหญิงและชายนั้นขึ้นอยู่กับ “ความรู้ ความสามารถและทัศนคติที่แต่ละคนจะต้องเรียนรู้เพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่สังคมคาดหวังและดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข ไม่ว่าจะ เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่หรือคนชรา”

ในสังคมเกษตรกรรมนั้น บางแห่งจะจัดตามสายทางการทหาร ซึ่งคุณสมบัติของบุคคลในอุดมคติ จะเป็นที่รู้และยอมรับ ทำให้ง่ายแก่การนำบุคคลไปสู่พฤติกรรมที่คาดหวัง

สำหรับเรื่องนี้ Margaret Read เขียนไว้โดยละเอียด ลึกซึ้ง ในหนังสือเรื่อง “Children of their Fathers, London: Methuen & Co. (1959)” โดยได้กล่าวถึงแนวทางที่จะนำไปสู่ความเข้าใจถึงเนื้อหาสาระของการศึกษาพื้นบ้านตามความหมายของ “บุคลิกภาพในอุดมคติ” ของหญิงและชายในสังคม

3.8 เนื้อหาสาระของการศึกษาพื้นบ้านตามจุดประสงค์ของการศึกษา

ในการศึกษาถึงเนื้อหาสาระของการศึกษาพื้นบ้าน จะสัมฤทธิ์ผลได้ต้องพิจารณาถึงแนวคิด เป้าหมาย และจุดประสงค์ของการศึกษา ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางความรู้ บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ ทักษะ และทัศนคติ เป็นประเด็นหลักของหลักสูตร

จุดประสงค์ของการศึกษาพื้นบ้านในอดีตอาจต่างกันไปในแต่ละสังคม แต่ในความต่างนี้ ก็มีคุณลักษณะที่เหมือนกันอยู่ 3 ประการคือ “เพื่อรู้” (To know) “เพื่อทำ” (To do) และ “เพื่อเป็น” (To be or become) อันเป็นจุดประสงค์หลักของการศึกษาพื้นบ้าน

“**เพื่อรู้**” (To know) ในการศึกษาพื้นบ้าน หมายถึง “การเรียนรู้สิ่งสำคัญหรือสิ่งที่จำเป็นในทุกสถานะของวัฒนธรรม นั่นคือรวมถึงความรู้เรื่องการเมืองสิ่งแวดล้อม โลกหน้าของโลก ลัทธิความเชื่อ กลไกในการดำรงชีวิต ประวัติศาสตร์ รวมไปถึงบทบาทของตนเอง ของครอบครัว ของชุมชน และของสังคม”

“**เพื่อทำ**” (To do) หมายถึง “ความรู้ที่เอื้อประโยชน์ต่อบ้าน สวน ในชุมชนในการร่วมประกอบกิจกรรมร่วมของชุมชน หมายถึงการศึกษาเพื่อการผลิต เพื่องานที่เหมาะสม เพื่อบทบาทที่จะต้องกระทำเมื่อเป็นเด็ก วัยรุ่น หรือผู้ใหญ่ นั่นคือการศึกษาที่ฝึกทักษะเพื่อวันนี้และพรุ่งนี้ โดยผ่านศิลปะ การปฏิบัติที่เกี่ยวข้องแก่การศึกษา (practical arts education) ซึ่งได้แก่ องค์กร วัสดุ กระบวนการ และผลิตภัณฑ์เพื่อการดำรงชีวิต เช่น การล่าสัตว์ การตกปลา การเลี้ยงสัตว์ หรือเกษตรกรรม

“**เพื่อเป็น**” (To be or to become) เป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาพื้นบ้าน หมายถึง “การทำให้คนเป็นมนุษย์ (The humanization of man) ความสำเร็จในการพัฒนาเต็มตัวของบุคคลเพื่อเป็นบุคคลหญิงหรือชายที่เป็นที่ยอมรับ” ดังเช่นการกลายเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างเต็มที่ เป็นบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถพึ่งตนเองได้ ประสบความสำเร็จด้วยตนเองและการยอมรับตนเอง นั่นหมายถึง “กลายเป็นบุคคลที่สังคมยอมรับในด้านสังคม ศิลธรรม จริยธรรม” ดังนั้น “เพื่อเป็น” (To become) จึงเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาพื้นบ้านที่เน้นหนักเรื่องคุณค่าของการสั่งสอนอบรม และการ

เป็นคนดีจากภายใน (Internalization) โดยเฉพาะการเรียนรู้ว่าสิ่งใดดี สิ่งใดเลว (เช่น คุณค่าทางศีลธรรม) และอะไรน่าเกลียดและสวยงาม (เช่น คุณค่าทางความงาม)

เป้าหมายของการศึกษาพื้นฐาน อาจแบ่งได้เป็นแบบ “พื้นฐาน”(basic) และ“การศึกษาเฉพาะ”(non-basic)เป้าหมายพื้นฐานคือ “การศึกษาทั่วไปเพื่อทุกคนไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่ ประกอบด้วยความรู้และทักษะภาคปฏิบัติ (กิจกรรมทางเศรษฐกิจการดำรงชีวิต) รวมถึงการศึกษาด้านศีลธรรม จรรยา ที่ทำให้คนมีความเป็นมนุษย์ในสังคม (The humanization of man)”

การศึกษาทั่วไปหรือพื้นฐานนี้ มุ่งอบรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่อาศัยอยู่เพื่อจัดการกับสิ่งรอบตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ก็เป็นการเตรียมให้บุคคลมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อครอบครัวและชุมชน และมีความพอใจในตนเอง ส่วนการศึกษาเฉพาะ (non-basic) คือการศึกษาเฉพาะด้าน ไม่เปิดสำหรับบุคคลทั่วไป ได้แก่ ด้านอาชีวศึกษา หรือการอบรมเฉพาะศาสตร์ ได้แก่ การอบรมด้านสมุนไพรสำหรับการสืบทอดวิชาตนเองในครอบครัว หรือการอบรมมหาดเล็กในวังเพื่อตำแหน่งผู้นำต่างๆ เป็นต้น

3.9 หัวข้อที่ปรากฏในเนื้อหาวิชาการของการศึกษาพื้นฐาน

หลักสูตรการศึกษาพื้นฐานที่จะกล่าวต่อไปนี้มีเนื้อหาที่สำคัญเป็น 3 รูปแบบ

1. **รูปแบบแรก** คือชีวิตเป็นองค์รวมที่สังคมแต่ละสังคมยอมรับ และดำเนินชีวิตตามนั้น เป็นวิถีชีวิตที่บรรพบุรุษและพระเจ้าคาดหวังให้เป็น ความคิดนี้ถือเป็น “เนื้อหาของการศึกษาที่สังคมอัฟริกาตะวันออกสมัยก่อนอาณานิคมยึดถือ” หรืออาจกล่าวได้อีกประการหนึ่งว่า “ในสังคมโบราณใน อัฟริกาตะวันออกนั้น สมาชิกในสังคมทั้งเด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่ และคนชรา จะเรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตและใช้ชีวิตตามที่เรียนรู้มานั้น ดังนั้น การศึกษาพื้นฐานจึงถูกมองว่าเป็นการศึกษาที่สมบูรณ์แบบ เพราะทั้งการศึกษาและชีวิตถือว่าเป็นสิ่งที่ทุกหน่วยของสังคมยอมรับ และปฏิบัติภายในกฎเกณฑ์เดียวกัน ในสถานการณ์เช่นนี้ ความรู้ ทักษะ ทักษะคิด และคุณค่าที่บุคคลยอมรับและเรียนรู้เป็นไปในแบบเดียวกัน หากจำเป็นจะต้องสร้างการศึกษาเฉพาะด้านก็มี แต่น้อยมาก”

ผลดีของการประสานสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งระหว่างชีวิตและการศึกษาสะท้อนความจริงออกมา 2 ประการ

ประการแรก จะเห็นได้ว่าการศึกษาเข้าไปอยู่ในทุกอณูของสังคม นับเป็นวัฒนธรรมในชุมชน

ประการที่สอง ทำให้ประชาชนได้รับการศึกษาไปในแนวทางเดียวกัน ไม่รู้สึกแปลกแยกจากผลกระทบทางกระบวนการทางการศึกษา

2. **รูปแบบที่ 2** นี้เป็นแบบที่ไม่มีกั้นการจำแนกออกเป็นวิชาชัดเจน (absence of compartmentalization) เรียนไปตามสิ่งที่ทำได้และปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ และเวลา

การเรียนแบบนี้อาจฟังดูว่าไม่มีแบบแผนแน่นอน แต่จากการวิเคราะห์ได้ผลออกมาเป็นที่น่าพอใจว่า “เป็นรูปแบบจากการเรียนรู้จริงและสัมพันธ์กับสถานการณ์มาก” โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผลต่อพฤติกรรมของวัยรุ่นที่จะเข้าสู่พิธีสมรส การเรียนรู้ในรูปแบบนี้เป็นไปตามความคาดหวังของผู้อาวุโสทุกประการ

3. **รูปแบบที่ 3** เป็นรูปแบบที่แบ่งเป็น “ระบบพื้นฐาน (basic)” และ “การศึกษาเฉพาะ (non-basic)” ถึงแม้ว่าระบบการศึกษาในอัฟริกาตะวันออกสมัยก่อนอาณานิคมจะเป็นการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมโดยรวมหรือชีวิตแบบอย่างที่เป็นที่ยอมรับในสังคมก็ตาม แต่ก็ไม่เป็นภาคบังคับหรือจำเป็นต้องศึกษาทุกด้านของวัฒนธรรม **สิ่งที่ต้องเรียนรู้**คือวัฒนธรรมในส่วนที่ทำให้บุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีประโยชน์ เป็นสมาชิกที่ทำงานให้แก่สังคมอย่างขยันขันแข็ง ทั้งให้กับ ครอบครัวและชุมชนนั้นๆ สรุปว่า

1. ทุกคนจำเป็นต้องเรียนรู้ชีวิตด้านต่างๆ เพื่อให้เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับของสังคม ความรู้ที่จำเป็นต้องเรียน ได้แก่ องค์ความรู้ต่างๆ ทักษะ และทัศนคติ อันจะนำมาซึ่งการยอมรับในสังคม นั่นคือการศึกษาเพื่อประชาชน

2. ความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และคุณค่าอื่นที่จำเป็นต้องเรียนรู้ เช่น งานดีเล็ก การจักสาน งานปั้น การทำเครื่องดนตรี ซึ่งก่อให้เกิดการศึกษาเฉพาะด้านและอาชีพ วิชาเหล่านี้ถือเป็นวิชาเลือกตามความสนใจ ความถนัด และความสามารถ

3. ความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และคุณค่าที่น่าเรียนรู้มีอีกหลายแขนง แต่อาจถูกมองข้ามไปได้บ้าง อย่างไรก็ตามการการเรียนรู้ในรูปแบบนี้จะทำให้มนุษย์ยังคงสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างประสบความสำเร็จและทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้

รูปแบบต่างๆ ของหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น ได้จากตัวอย่างในสังคมเกษตรกรรม (pastoralism) ดังในกรณีของเผ่า Maasai ใน Kenya สังคมแบบนี้ การศึกษาจะเตรียมให้บุคคลสามารถใช้ชีวิตในท้องทุ่งได้อย่างมีความสุข หลักสูตรพื้นฐานซึ่งทุกคนต้องเรียน ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรรม และการล่าสัตว์ นอกจากนี้ยังมีวิชาซึ่งนำไปใช้ประโยชน์โดยตรงไม่ได้ หากแต่เรียนไว้เพื่อเสริมทักษะ ได้แก่ การเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน และศิลปะการแสดง เป็นต้น

ดังนั้น ในสังคมที่พึ่งกลไกแห่งความอยู่รอด จึงต้องเรียนรู้เรื่องการเพาะปลูก การตกปลา การล่าสัตว์ หรือสอง-สามวิชาผสมผสานกัน เนื้อหาของหลักสูตร จึงแบ่งเป็น เนื้อหาสาระที่เน้นการเรียนรู้ เนื้อหาสาระที่เป็นวิชาเสริม เพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

3.10 คำถามสำหรับการอภิปราย

1. ในแง่มุมใดบ้างที่วัฒนธรรมได้รับการมองว่าเป็นเนื้อหาสาระและเป็นสื่อในการศึกษา
2. วิเคราะห์เนื้อหาของการศึกษาพื้นบ้านในมุมมองด้านต่อไปนี้
 - ก) ในด้านของพื้นที่ชีวิต
 - ข) ในด้านของวงจรชีวิต

- ค) ในด้านของชายหญิงในอุดมคติ
- ง) ในด้านของจุดมุ่งหมายและเป้าประสงค์ของการศึกษา
3. อธิบายว่าเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า “เนื้อหาสาระของการศึกษาพื้นบ้าน” อาจแบ่งออกได้ดังนี้
- ก) สิ่งที่ต้องเรียนรู้ (must be learn)
- ข) สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ (useful to learn)
- ค) สิ่งที่ควรเรียนรู้ไว้บ้าง (merely nice to learn)

บทที่ 4

กลยุทธ์การเรียนรู้ของการศึกษาพื้นบ้าน

(Learning Strategies in Indigenous Education)

4.0 วัตถุประสงค์

เมื่อจบบทนี้สามารถที่จะเห็นความแตกต่างระหว่าง

4.0.1- ทฤษฎีการเรียนรู้และหน้าที่การเรียนรู้ (theoretical and functional learning)

- กลยุทธ์การเรียนรู้ที่สร้างขึ้นโดยบุคคลและสังคม (socially and personally initiated learning strategies)

4.0.2 อธิบายขั้นตอนพื้นฐานกระบวนการเรียนรู้ทั่วไปของการศึกษาพื้นบ้าน

4.0.3 ให้คำนิยามของคำต่อไปนี้

- การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning)
- การเลียนแบบโดยมีเงื่อนไข (conditioning imitation)
- การลอกเลียนแบบเพื่อให้มีบทบาทมากขึ้น (intrinsic reinforcement imitation)
- การลอกเลียนแบบด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (insightful imitation)

4.0.4 บอกสี่ข้อสำคัญที่เป็นที่รู้จักและนำมาใช้ในเรื่องการศึกษาพื้นบ้าน

4.0.5 ระบุมาตรการควบคุมในการศึกษาแบบดั้งเดิม (traditional education)

4.0.6 ปงชี้และแสดงค่าการประเมินผลของการศึกษาพื้นบ้าน

4.1 บทนำ

การศึกษาพื้นบ้านในอัฟริกาตะวันออกจะต่างกับระบบการศึกษาของตะวันตกที่นำเข้ามาใช้ในอัฟริกา คือ “จะไม่กีดกันผู้ใดออกจากวัฒนธรรมหรือสังคม เพราะการศึกษาพื้นบ้านเป็นขั้นตอนในการทำ “คน” ให้มีความเป็นมนุษย์ในสังคมอยู่แล้ว”

“หน้าที่นิยม”(Functional learning) หมายถึง “การเรียนรู้ทุกสิ่งว่ามีความสำคัญและสัมพันธ์กับชีวิตและก่อให้เกิดการผลิตที่ทำให้บุคคลในสังคมมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นการศึกษที่สังคมจัดหาให้สมาชิกด้วยจุดมุ่งหมายสูงสุด เพื่อการเตรียมบุคคลต่างๆ ให้ดำเนินชีวิตและทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ในสังคม ในการศึกษาระบบนี้ การเรียนรู้ก็คือ “เรียนเพื่อมีชีวิตที่เป็นประโยชน์ และให้ความสุขทั้งกับตนเอง แก่ชุมชน และแก่สังคมของตน” ผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาชนิดนี้คือ **บุคคลสามารถนำสิ่งที่รู้ไปปฏิบัติได้หลังจากศึกษาอบรมแล้ว มิใช่เรียนเพื่อรู้แต่ประการเดียว แต่มุ่งผลที่บุคคลสามารถกระทำการต่างๆ ได้ในฐานะเป็นบุคคลเป็นสมาชิกของ ครอบครัว ชุมชน หรือสังคม โดยรวมได้เป็นอย่างดี**

4.2 กระบวนการการเรียนรู้ทั่วไปของการศึกษาที่บ้าน

การศึกษาที่บ้านดังกล่าวแล้วจะมุ่งให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและมุ่งภาคปฏิบัติเป็นหลัก ในการเรียนรู้ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นจริงและบรรลุผล จะเน้นในสิ่งที่ได้เรียนรู้ ให้ความสำคัญกับการเรียนมากกว่าการสอน การศึกษาที่บ้านเป็น “กระบวนการเรียนรู้แบบธรรมชาติ” ประกอบขึ้นด้วยขั้นตอนพื้นฐานอย่างน้อย 5 ขั้นตอน คือ :

4.2.1 สถานการณ์การเรียนรู้ (The learning situation) เรียนได้ทุกเวลาไม่จำกัดสถานที่ กลุ่มอายุ และรูปแบบการศึกษาจะเป็นในระบบหรือนอกระบบก็ได้ เพราะถือว่าบุคคลหรือผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ชุมชน และสังคม

4.2.2 การเข้าสู่สถานการณ์การเรียนรู้ (Exposure to the learning situation) ให้บุคคลได้ตระหนักในการเรียนรู้และ รับรู้ ซึ่งจะมีความหมายสัมพันธ์แก่กัน

4.2.3 ความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในการเรียนรู้ (Involvement in the learning activities) ได้แก่ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสถานการณ์การเรียนรู้ ได้แก่ การให้บทเรียนแก่ผู้เรียนได้ปฏิบัติหรือมอบหมายการทำงานร่วมกัน เพื่อรู้จักบทบาทของตนเอง เป็นต้น

4.2.4 ผลผลิตหรือผลที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนรู้ (The product or the outcome of the learning activities) คือพฤติกรรมอันเป็นที่ยอมรับในสังคมของผู้เรียนและเป็นที่ยอมรับของผู้อาวุโส พฤติกรรมใดที่ยังไม่เป็นที่พอใจของ ผู้อาวุโส แสดงว่าการเรียนรู้นั้นยังไม่สัมฤทธิ์ผล จะต้องกลับไปเรียนใหม่ในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกัน

4.2.5 ขั้นตอนสุดท้ายของการได้รับมอบหมาย (The final stage of positive commitment) คือระยะที่ผู้เรียนจะสามารถนำความรู้มาใช้ได้ตรงกับพฤติกรรมนั้นๆ อย่าง ถูกต้อง นั่นคือ รู้สึกได้ถึงพฤติกรรมที่เป็นที่ต้องการของกลุ่มหรือชุมชนและสามารถถ่ายทอดสิ่งที่เรียนรู้มาให้แก่คน รุ่นหลัง

กลยุทธ์ในการเรียนรู้ที่ใช้แพร่หลายในอัฟริกาตะวันออก ได้แก่

1. กลยุทธ์เพื่อการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นโดยบุคคล (personally-initiated learning strategies)
2. กลยุทธ์เพื่อการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นโดยสังคม (socially-initiated learning strategies)

4.3 กลยุทธ์ที่สร้างขึ้นโดยบุคคล

เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการสังเกต การเลียนแบบ และการฝึกหัดจากการเข้าร่วมมีส่วนในกิจกรรมประจำวันของครอบครัว ชุมชน หรือสังคมโดยรวม

เนื่องจากสังคมในสมัยโบราณเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเป็นตัวแทนรูปแบบการดำรงชีวิต เช่น การวางแผนชีวิตเพื่อการปรับตัวเข้าหาสิ่งแวดล้อมสำหรับการพัฒนาตนเอง เกิดมีการศึกษานอกระบบขึ้น หลังจากที่มีการเรียนรู้เป็นส่วนตัวแล้วนั้น ก็จะมีการคัดเลือกและปรับปรุงจากสมาชิกบางคนในสังคม เพื่อให้ผู้เรียนได้ดัดแปลงความรู้ต่างๆ ได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ เพราะสังคมโบราณเป็นสังคม

ที่อ่อนไหว (sensitive) เป็นสังคมที่มีปฏิกิริยาตอบโต้ (reacting) จึงมีส่วนสำคัญที่จะตัดสินความล้มเหลวหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาและให้ความนิยมนิยมชอบแก่พฤติกรรมที่ดิงงามได้

ขั้นตอนต่างๆ ในการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังเกตและฝึกหัดนั้นจะเห็นได้ชัดเจน ซึ่งต่างจากการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ ซึ่งผู้เรียนอาจตีความหมายได้แตกต่างกันไป

“การเลียนแบบ” (imitation) ในที่นี้มีใช้การลอกเลียนแบบโดยตรง “แต่เป็นการจุดประกายให้เกิดการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายมากขึ้น” ตัวอย่างของพฤติกรรมลอกเลียนแบบโดยมีเงื่อนไข (conditioning imitation) จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ถึงทัศนคติ คุณค่าและความจริง ที่เกิดจากจริยธรรมความดีงามและคุณค่า (virtue) อันเนื่องมาจากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ในกรณีนี้ บุคคลจะเลียนแบบผู้อื่นเพราะมีแรงกดดันจากสังคม การเลียนแบบลักษณะนี้อาจทำให้เกิดเป็นการสร้างตัวตนและสร้างแนวทางปฏิบัติขึ้นได้

ส่วนการเลียนแบบเพื่อให้มีบทบาทมากขึ้น (intrinsic reinforcement imitation) นั่นคือ “การที่บุคคลเต็มใจเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่งจะทำให้ได้รับการชื่นชมจากสังคม อันจะนำมาซึ่งความรู้สึกที่ดีว่าตนเองสามารถทำได้เช่นเดียวกับ ผู้อื่นมีความต้องการที่จะแสดงให้สังคมได้รับรู้ถึงความสามารถนั้น”

การเลียนแบบด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (insightful imitation) เป็น “การเอาอย่างการกระทำหรือวิธีการของผู้อื่น เพื่อแก้ปัญหาบางอย่างที่เกิดขึ้นกับบุคคล” เช่น เทคนิค บางอย่าง ความรู้เรื่องของกลไกบางอย่าง ซึ่งผู้เรียนยังไม่แน่ใจหรือยังไม่มีประสบการณ์แน่ชัดจากความรู้ที่เรียนมา

การเลียนแบบเพื่อจุดประสงค์ที่กล่าวมาทุกแบบนี้คือ “หลักการเรื่องการแสดงตน” (identification) นั่นคือ การกระทำตามผู้อื่นเพื่อจะทำให้ได้ดีเท่าหรือดีกว่า จุดมุ่งหมายคือการได้รับคำชมเชยและชื่นชมจากสังคม เป็นที่ชื่นชอบและยอมรับจากกลุ่มที่ตนต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย

4.4 กลยุทธ์ที่สังคมตั้งขึ้น

กลยุทธ์ประเภทนี้อยู่บนพื้นฐานของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) เป็นการรับรู้ของครอบครัวหรือชุมชนในฐานะของสังคมที่จะให้สมาชิก เด็ก ผู้ใหญ่และผู้ชราได้รับการศึกษาเพื่อสนองตอบความต้องการของสังคม กลยุทธ์นี้อาจเป็นการเรียนรู้นอกระบบ การเรียนรู้ตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ในระบบ

กลยุทธ์การเรียนรู้ที่เกิดจากสังคมในเรื่องการเรียนรู้นอกระบบ ได้แก่ การเรียนรู้จากงาน เช่น การทำสวน เลี้ยงสัตว์ ล่าสัตว์ ก่อสร้าง งานบ้าน งานครัว รวมไปถึงกิจกรรมการเล่นต่างๆ ได้แก่ ดนตรี ฟ้อนรำ เพลง ตำนาน เทพนิยาย งานด้านทัศนศิลป์ การปั้นดินเผา การวาดภาพ รวมทั้งพิธีกรรมในชุมชน เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการขอฝน การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยวพืชผล การตั้งครรภ์ การเกิด การตั้งชื่อฝาแฝด ความเจ็บป่วย พิธีกรรมการทำชีวิตบริสุทธิ์ (purification rites) และพิธีกรรมที่รวมไปถึงการก่อสร้างศาลาใหม่ เป็นต้น

ดังที่ได้อธิบายไปแล้วในบทที่ 1 ว่าการเรียนรู้ในระบบจะเป็นการเรียนรู้ในระยะสั้น เข้าไปแทรกในขบวนการเรียนรู้ระยะยาวของกิจกรรมที่มีกิจกรรมเป็นของตนเอง หรือบางทีหลักสูตรสร้างขึ้นมาเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพและการปฏิบัติงานของนักเรียนบางกลุ่มให้ดีขึ้น ยกตัวอย่าง การเรียนระยะสั้น เช่น การพบปะในตอนเย็นของทุกวัน วันละ 1-2 ชม. ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพื่อการเรียนรู้ การฝึกหัด ความชำนาญในทักษะเฉพาะทางด้านศิลปะการแสดง หรือกลุ่มเด็กสาวรวมกันเรียนวิชาการทำอาหาร หรือมหาดเล็กในวังฝึกหัดปฏิบัติหน้าที่เพื่อสาธารณประโยชน์ การอบรมเฉพาะเรื่อง ได้แก่ งานเหล็ก งานปั้น งานจักสาน เป็นต้น

กลยุทธ์การสอนแบบมีระบบที่สังคมกำหนด (Socially-initiated formal instructional strategies) นี้เป็นการเรียนที่ต่อเนื่องและมีแบบแผน จัดตั้งขึ้นภายใต้ผู้สอนที่เป็นที่ยอมรับและยกย่องกันในหมู่คณะ ดำเนินการสอนในสถานที่ประจำ ดังมีตัวอย่างให้เห็นมากมายในสังคมแอฟริกาตะวันออก บางวิชา เช่น พิธีกรรม (rites de passage) ต้องเรียนกันเป็นสัปดาห์ หลายเดือนหรือหลายปี หรือบางแห่งเป็นโรงเรียนประจำ สอนกันถึง 10 ปี

การสอนที่มีแบบแผนอีกรูปแบบที่ต้องกล่าวถึงคือ ความรู้ที่ได้รับจากขั้นตอนของความฝันและวิสัยทัศน์ ตัวอย่างเช่น นักสมุนไพรในอดีตหลายท่านอ้างว่า เรียนรู้ถึงความลับของยาจากการสื่อสารทางความฝัน เป็นต้น

4.5 ครูกับการศึกษาดั้งเดิม

เนื่องจากการไม่มีรูปแบบแน่นอน (informality) เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งของการศึกษาพื้นบ้าน ดังนั้น จึงมักสรุปว่าในสมัยก่อนอาณานิคมนั้น ในสังคมของชาวแอฟริกาตะวันออก ไม่มี “ครู” เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ แต่อย่างไรก็ดี หากพิจารณาให้ถ่องแท้ว่า กระบวนการสอนเกิดขึ้นได้ทั้งโดยบุคคลและกลุ่มคน ด้วยความตั้งใจที่จะพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในสังคม ดังนั้น จึงเชื่อแน่ว่าจะต้องมี “ครู” สอนอยู่หลายวิชาที่เคียวในสมัยก่อนอาณานิคมในแอฟริกาตะวันออก

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าในสังคมโบราณนั้น บุคคลจะต้องเป็นทั้งผู้เรียนและผู้สอน (ครู) ตลอดชีวิต สิ่งที่ขาดไปก็คือครูโดยอาชีพที่สอนในโรงเรียนปัจจุบันเท่านั้น ในระยะก่อนการสมรสของชีวิตมนุษย์นั้นมัก “เป็นบทบาทของการเรียนรู้มากกว่าการสั่งสอน แต่ต่อมาจนถึงสิ้นชีวิตจะเป็นการสั่งสอนมากกว่าการเรียนรู้” นอกจากนี้ การเป็นครูสอนผู้อื่นนั้นก็ยังได้รับการสอนจากผู้ที่สูงด้วยประสบการณ์ในกรณีต่างๆ กัน ส่วนผู้ที่มิบทบาทในการสอนในวัยเด็กและวัยรุ่นนั้น ได้แก่ พ่อ แม่ พี่ ป้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติสนิท

ในศูนย์ฝึกอาชีพในโรงเรียน และตามค่ายกิจกรรมที่ ริเริ่มขึ้นและในกลุ่มการเรียนรู้ที่ตั้งขึ้นลับๆ ที่เรียกว่า “โรงเรียนในพุ่มไม้” (Bush schools) ก็มีกลุ่มผู้เรียนที่ได้รับการสอนอย่างมีแบบแผนจากครูผู้สอนที่เลือกสรรแล้วว่ามีความชำนาญพิเศษเฉพาะทางและมีประสบการณ์ที่เหมาะสม

ทั้งนี้ทั้งนั้น การเรียนการสอนในสมัยก่อนอาณานิคมในแอฟริกาตะวันออก จะเป็นไปได้ในรูปแบบของการให้ความเคารพและความรับผิดชอบร่วมกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ บุคคลจะทราบว่าสังคมคาดหวังอะไรจากเขาตามวัยแต่ละ ขั้นตอนของชีวิต และทราบว่าควรคาดหวังสิ่งใดจากผู้อื่นภายในสังคมนั้น ดังนั้น เด็กๆ จะทราบว่าลุงป้าของเขาคาดหวังพฤติกรรมและความรับผิดชอบอะไร และแค่ไหนจากเขา ซึ่งเขาก็จะพยายามที่จะสนองตอบตามนั้นเพื่อสร้างสมดุลให้เกิดในสังคม และเป็นที่เคารพของสังคม

ในการทำงานเดียวกัน พ่อแม่ ป้าลุง ก็จะมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนที่สังคมมอบหมายให้และจะปฏิบัติประเพณีแบบนั้น เพื่อเป็นที่เคารพของลูกหลาน และเป็นที่ยกย่องและยอมรับในสังคมต่อไปว่าอบรมลูกหลานดี

4.6 มาตรการการควบคุมในการศึกษาพื้นบ้าน

ความมีระเบียบแบบแผนในการศึกษาแสดงให้เห็นถึงทัศนคติของสังคม เป็นมาตรการกำหนดบทบาทในชีวิตของบุคคลและสังคม

แม้ว่าการศึกษาพื้นบ้านจะไม่ได้เป็นไปในรูปแบบที่มีสถาบันรองรับ หากแต่มีอยู่ในทุกที่และมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามสถานภาพทางวิถีชีวิตและวงจรชีวิตในสังคมนั้นๆ บางสังคมเมื่อทำผิด ใช้มาตรการในการลงโทษทางร่างกายหรือการพร่ำสอนเพื่อให้เกิดการเกรงกลัวและเคารพเชื่อฟัง แต่เมื่อใดที่ทำความดีก็จะได้รับรางวัล ได้รับคำยกย่องชมเชยเป็นเครื่องล่อใจ ซึ่งลักษณะนี้ใช้ได้ผลกับทารก เด็กวัยรุ่นและผู้ใหญ่

ระยะวัยผู้ใหญ่ การมีวินัยเป็นสิ่งสำคัญสำหรับตนเองและผู้อื่น มาตรการการควบคุมทางสังคม ได้แก่ สิ่งต้องห้าม (Taboos) สิ่งที่สังคมยอมรับและไม่ยอมรับ (social approval and disapproval) กฎหมาย การมีมารยาทในสังคม ความประพฤติ ความสัมพันธ์กับผู้อื่น การยึดหลักศาสนา ความกลัวต่อสิ่งที่มองไม่เห็นได้ด้วยตาเปล่า เช่น พอมด หมอผี เช่นเดียวกับความกลัวและความเคารพบูชาในบรรพบุรุษ การกระตุ้นให้ทุกคนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่อนุชนรุ่นหลัง หรือใช้การกดดันทางสังคม (social pressure) การลงโทษ (sanction) การตระหนักในขนบธรรมเนียมประเพณีทางการเมือง การมีหน้าที่ต่อกลุ่มและตระหนักถึงผลที่จะตามมาเมื่อปฏิบัติตนเป็นคนเลว

จากที่กล่าวมาแล้ว ทำให้เห็นว่าในสังคมแอฟริกาตะวันออกโบราณ ได้ใช้มาตรการควบคุมได้ผลสูงสุด ความล้มเหลวและความไม่พอดีในสังคม (social misfits) เกิดขึ้นน้อยมาก

4.7 การประเมินค่าการศึกษาพื้นบ้าน

การศึกษาพื้นบ้านมิได้มุ่งให้ผู้เรียนสอบผ่านการคัดเลือก หากแต่เน้นเรื่องการปรับตัวของชีวิต เป็นการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิตที่ดี เป็นที่ยอมรับในสังคม ถึงแม้จะไม่มี การสอบคัดเลือก ดังเช่นระบบโรงเรียน หากแต่มีการประเมินผลอยู่หลายประการ ทั้งที่เป็น การประเมินแบบบุคคลและการประเมินในโรงเรียนอย่างเป็นทางการ การประเมินเป็นกลุ่มมีน้อยและมักจะประเมินกับกลุ่มทหาร และกลุ่มศิลปะ การแสดง หรือประเมินกิจกรรมที่ริเริ่มขึ้นในค่าย

การทดสอบทุกรูปแบบจะทำการขึ้นเพื่อปรับปรุงแก้ไขการสอน ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างข้อทดสอบของการศึกษาดังเดิม

4.7.1 บุคคลได้รับมอบหมายให้ทำงานชิ้นหนึ่ง โดยเฝ้ามองผลลัพธ์อย่างใกล้ชิดและประเมินผล ด้วยปากเปล่า

4.7.2 ส่งวัยรุ่นหญิงไปดูแลงานบ้านของคู่สามีภรรยา วัยชราหรือผู้ป่วย เพื่อทดสอบว่าสามารถดูแลบ้านได้เองหรือไม่ เป็นการทดสอบถึงคุณสมบัติสำหรับการมีชีวิตสมรสในอนาคต

4.7.3 ในกรณีของชาว Acholi ให้เด็กผู้ชายแสดงความสามารถด้านบุคลิกภาพและทักษะการพิทักษ์ป้องกัน โดยให้ดูแลปกป้องสาวในระยะก่อนการสมรส (threshold) โดยเฉพาะในที่สาธารณะ

4.7.4 ส่วนในกลุ่มชาวนา (pastoralists) จะถามเด็ก ๆ ให้ระบุจำนวนสัตว์ที่หายไป เช่น วัว ควาย แพะ หรือตัวที่มีลักษณะพิเศษ โดยไม่ต้องนับเลข แต่ให้ใช้การสังเกต หรือให้บอกชื่อสัตว์หรือบอกลักษณะเด่นบนตัวสัตว์

4.7.5 ในสังคมที่ถือระบบเครือญาติ ก็จะใช้การทดสอบให้บอกชื่อญาติพี่น้องทั้งทางด้านบิดาและมารดาให้ถูกต้องตามศักดิ์

4.7.6 ในบางสังคม มีธรรมเนียมให้เจ้าบ่าวไปทำงานให้ว่าที่แม่ยาย เป็นเวลา 1 ฤดูเก็บเกี่ยวเพื่อเป็นการทดสอบว่าสมควรจะยกลูกสาวให้แต่งงานด้วยหรือไม่

4.7.7 ในชุมชนโบราณ โดยเฉพาะในราชสำนัก การทดสอบจะกระทำโดยหัวหน้าหรือผู้ใหญ่ที่จะทดสอบผู้น้อยให้แสดงเขาวัวปัญญา ความเฉลียวฉลาด และความสามารถที่จะใช้ไหวพริบให้ความรู้ ข้อเสนอแนะให้ถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ

4.8 คำถามเพื่อการอภิปราย

1. คำกล่าวที่ว่า “การทำงานในสวนหรือทำกรรวั” นั้นเป็นการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมแบบหนึ่งของการศึกษาพื้นบ้านนั้น หมายความว่าอย่างไร

2. เปรียบเทียบ “กลยุทธ์ที่สร้างขึ้นโดยบุคคล” กับ “กลยุทธ์ที่สังคมกำหนด” ในสังคมโบราณของชาวแอฟริกาตะวันออก

3. ระบุข้อแตกต่างของการเรียนแบบระหว่าง “การเรียนแบบโดยมีเงื่อนไข (Conditioning)” “การเรียนแบบเพื่อให้เกิดคุณค่า” (intrinsic reinforcement) และ “การเรียนแบบอย่างลึกซึ้ง” (Insightful imitation modes of learning) ในสังคมอัฟริกาตะวันออก
4. อธิบายคำกล่าวที่ว่า “ทุกคนเป็นทั้งคนงาน ผู้เรียน และครู” ในสังคมโบราณ

บทที่ 5

ความต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างของการศึกษาพื้นบ้าน

(Continuity, Change and Variation in Indigenous Education)

5.0 วัตถุประสงค์ หลังจากอ่านบทนี้แล้วจะรู้เรื่องและเข้าใจในเรื่องต่อไปนี้

5.0.1 สามารถอธิบายคุณลักษณะทั่วไปของการศึกษาพื้นบ้านในอัฟริกาตะวันออกยุคก่อนคนผิวขาวเข้าไปมีบทบาท

5.0.2 ระบุความแตกต่างของจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ และขั้นตอนของการศึกษาพื้นบ้านตามความแตกต่างทางสิ่งแวดล้อมและสังคมวัฒนธรรม

5.0.3 อธิบายลักษณะของความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาพื้นบ้านระหว่างก่อนและหลังสมัยอาณานิคม

5.1 บทนำ

บทที่แล้วๆ มาได้มีการวิเคราะห์การศึกษาพื้นบ้านไปในลักษณะเดียวกันทั่วทั้งอัฟริกาตะวันออกคือ มีลักษณะเป็นวงจรชีวิตและมีพื้นที่ชีวิตหรือจุดมุ่งหมายแน่นอนในองค์กร รูปแบบซึ่งมีทั้งรูปแบบที่เป็นนอกระบบและวิธีการที่นำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม (practical) รวมทั้งการนำประสบการณ์ที่ซับซ้อนเหล่านี้ไปใช้เป็นประสบการณ์ของการเรียนรู้ของทุกคนในสังคม ความเหมาะสมในการนำมาตัดแปลงให้เข้ากับชีวิต ความคิดและแหล่งทรัพยากรของชุมชน ความเกี่ยวข้องและการผสมผสานกับชีวิตประจำวันของบุคคล ชุมชน หรือสังคม เนื้อหาสาระของการมีชีวิตอยู่โดยเป็นที่ยอมรับของสังคมและการรู้จักกาลเทศะของความเป็นมนุษย์ในสังคม เช่น การปรับตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม เป็นต้น

ตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วเป็นคุณลักษณะทั่วไปของการศึกษาพื้นบ้านคือ มีความหลากหลายมากกว่าจะมีลักษณะเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีความสำคัญมากของการศึกษาพื้นบ้าน เช่นกัน ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์ในด้านของพื้นที่ (space) เวลา และการติดต่อทางด้านวัฒนธรรม

5.2 ความแตกต่างของการศึกษาพื้นบ้านในเชิงพื้นที่

การศึกษาพื้นบ้านในภาคปฏิบัติในอดีตนั้น แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

เนื้อหาสาระของการศึกษาพื้นบ้านสมัยก่อนอาณานิคม จะมีการจัดการทางองค์กรแตกต่างกันไป เช่น องค์กรกลุ่มคนวัยเดียวกันจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของการฝึกหัด เช่น การทำสุหนัด เช่น ในศาสนาอิสลาม

ลามใน Kenya องค์กรที่เกี่ยวข้องพันทางสายโลหิต (kinship) ทั้งทางบิดาและทางมารดา องค์กรทางการทหารดังเช่นใน Tanzania และ Malaasi เป็นต้น

นอกจากตัวอย่างเนื้อหาที่หลากหลายดังกล่าวแล้ว การศึกษาพื้นบ้านยังต่างกันตามสภาวะ (orientation) จุด มุ่งหมายและเรื่องราวในสังคมที่แบ่งชนชั้นในสมัยก่อนอาณานิคม เช่นใน Rwanda, Burundi, Karagwe, Ngore และ Wabena จะจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาวะของแต่ละสังคมและสำหรับชาว Baganda และชาว Banyoro ใน Uganda ก็จะจัดการศึกษาโดยเน้นเรื่องความมีวินัยคุณธรรม และจริยธรรม ส่วนทาง Baganda จะเน้นที่ระบบความสำเร็จและการแข่งขัน ในขณะที่ชาว Kenya, Tanzania หรือ Uganda ถือว่าสูงสุดของความเป็นชาย คือการเป็นนักรบและเป็น ผู้เชี่ยวชาญด้านการปศุสัตว์ เป็นต้น ดังนั้น การศึกษาพื้นบ้านของแต่ละสังคมอาจต่างกันไปตามเพศ วัย หรือถิ่นกำเนิด เช่น ชาว Acholi เน้นการเกษตร ชาว Twa เน้นการล่าสัตว์ ชาว Pygmies เน้นการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น แต่ละกลุ่มมีการ เรียนรู้และเนื้อหาของความรู้แตกต่างกันออกไปตามสภาวะทางธรรมชาติ ที่อยู่อาศัย และวัฒนธรรม

5.3 ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงในการศึกษาพื้นบ้านในเชิงกาลเวลา

ตามประวัติศาสตร์

ตามความเชื่อโบราณ หมอสอนศาสนาผิวขาวได้บันทึกไว้ว่า การศึกษาพื้นบ้านในสังคมโบราณมีลักษณะไม่เปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตาม ได้ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า วัฒนธรรมในอัฟริกาตะวันออก สมัยก่อนและหลัง ค.ศ. 1940 มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเป็นระยะๆ ดังนี้

- ระยะของวัฒนธรรมยุคหิน
- ระยะต้นของวัฒนธรรมยุคเหล็ก
- ระยะต้นของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
- ระยะปลายของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
- สมัยอาณานิคมและการเปลี่ยนแปลงในอัฟริกาตะวันออก

5.3.1 ระยะของวัฒนธรรมยุคหิน (ก่อน ค.ศ. 100)

จากหลักฐานทางโบราณคดี ปรากฏว่าคนกลุ่มแรกในอัฟริกาน่าจะเป็นนักล่าสัตว์ มีความชำนาญในการใช้และทำเครื่องมือจากหินและกระดูก พักอาศัยอยู่ใกล้น้ำ เชื่อวาคือ พวก Twa ใน Rwanda และ Burundi พวก Pygmies ใน Uganda และ Zaire วิถีชีวิตส่วนใหญ่อยู่ร่วมกันมีอาชีพหลัก คือ การล่าสัตว์และตกปลา ถือเป็นสาระสำคัญของการศึกษาในสมัยนี้

5.3.2 ระยะต้นของวัฒนธรรมยุคเหล็ก (ค.ศ.100 - ค.ศ. 1000)

เชื่อกันว่าชาว Cushites ทางใต้ ในระยะแรกนั้นมาถึงที่อัฟริกาตะวันออก จากตอนเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่สมัยก่อน ค.ศ. 400 กล่าวกันว่าพวกนี้เป็นพวกเลี้ยงสัตว์ ล่าสัตว์ด้วยอาวุธ ทำจากเหล็ก มีชีวิตอยู่ด้วยการตามฝูงสัตว์ป่าหรือเลี้ยงวัวควายในทุ่งหญ้า

จาก ปี ค.ศ. 400 คลื่นลูกแรกของ Bantus เริ่มเข้ามาถึงอัฟริกาตะวันออก ส่วนใหญ่มาจากทางตะวันตก มีความรู้ด้านการตีเหล็ก และเพาะปลูก

คนในยุคเหล็กนี้เป็นนักล่าสัตว์ นักเลี้ยงสัตว์ และเกษตรกรที่มีความชำนาญมาก ดังนั้น จึงจับไล่และซึมซับเอาความเป็นนักล่าสัตว์ และนักเลี้ยงสัตว์รุ่นแรกในสมัยยุคหินตอนปลายเข้าไว้ การศึกษาพื้นบ้านในยุคนี้มุ่งผลสำเร็จในชีวิตในเรื่อง “การจัดอาหารและใช้ชีวิตในทุ่งนา”

5.3.3 ระยะต้นของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ในสมัยที่มีการดัดแปลงวิธีการทำไร่ทำนา โดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ คือ เหล็ก เข้ามาใช้ พวก Bantus ที่เข้ามาอยู่ในอัฟริกาตะวันออก ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิต ดั้งเดิมจากการล่าสัตว์ ตกปลา มาสู่การทำเกษตรเพาะปลูก

ขณะเดียวกันก็มีบางกลุ่ม เช่น ผู้อพยพชาว Bantus ก็เลิกอาชีพเกษตรกรรม หันมาเลี้ยงสัตว์ และ/หรือดำเนินอาชีพทั้งสองอย่างเพื่อความอยู่รอด ซึ่งเหล่านี้เองกลายมาเป็นเนื้อหาพื้นฐานของการศึกษาในเวลาต่อมา

ตามชายฝั่งอัฟริกาตะวันออก สมัยก่อนศตวรรษที่ 18 ชาวอาหรับและเปอร์เซีย ได้ตั้งศูนย์กลางทางการค้าขึ้น เกิดวัฒนธรรมใหม่ที่เรียกว่า “วัฒนธรรม Swahili” เป็น “วัฒนธรรมอิสลามของชาวตะวันออกกลางผสมผสานกับวัฒนธรรม Bantu ของอัฟริกาตะวันออก”

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมของชาว Bantu เกิดสิ่งต่างๆ มากมายในด้านความมุ่งหมาย เนื้อหา สาร การจัดการองค์กร และกระบวนการทางการศึกษา พื้นบ้านในแต่ละสังคม

นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเนื้อหาสาระและกระบวนการทางการศึกษาแล้ว ความเชื่อในเรื่องศาสนา ก็เปลี่ยนไปด้วย โดยเปลี่ยนจากการนับถือเทพเจ้า (Batembuzi-gods) มาเป็นการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์กึ่งเทพเจ้า (Bachwezi-Demi-gods) ในเรื่องระบบการปกครอง มีการพัฒนาระบบสังคมชนชั้นผู้ปกครอง คนเลี้ยงสัตว์ เกษตรกร นักล่าสัตว์ บางกลุ่มที่เป็นชนกลุ่มน้อยก็จะถูกคลื่นทางวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมทางภาษา โดยชนกลุ่มน้อยจะละทิ้งภาษาถิ่นของตนเอง เป็นต้น ลักษณะการปกครองแบบมีลำดับชั้นนี้ก่อให้เกิดการสืบทอดการปกครองขึ้น นอกจากนี้จากความแตกต่างทางฐานะก็เป็นส่วนทำให้เกิดลำดับชั้นของการปกครองด้วยเช่นกัน

สรุปว่า การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์กึ่งเทพเจ้า (Bachwezi หรือ Dimi-Gods) นำมาซึ่งวัฒนธรรมของการพัฒนาตามชนชาติต่างๆ โดยแต่ละกลุ่มมีวิถีทางการศึกษาต่างกันไปตามสภาวะวิถีชีวิตตามลักษณะของเผ่าตน

5.3.4 ระยะต่อมาของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (ค.ศ. 1500/1880)

เป็นระยะที่ชาว Luo จากทางเหนือเข้ามาปกครองโดยรับเอาลัทธิความเชื่อ Bachwezi ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้ก่อตั้งราชวงศ์ เช่น Babito และ Bunyoro และ Buganda เป็นต้น ต่อมาพวกราชวงศ์ Luo ได้นำวัฒนธรรมบางอย่างเข้ามาให้ชาว Bantu ซึ่งเป็นชาวท้องถิ่นเดิมรับไว้ ทำให้ชาว Luo ทั้งภาษาดั้งเดิมของตน รับเอาภาษา Bantu ไว้ใช้ ทั้งนี้โดยไม่เสียอำนาจทางการปกครอง แต่ประการใด

ต่อมา เมื่อพวก Luo ย้ายเข้าไปใน Acholi, Uganda, Kenya ด้วยความที่เป็นเผ่าชนที่มีกำลังทางการทหารเหนือกว่า จึงสามารถเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาว Bantu ได้ ทั้งภาษาและความเป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นเนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นฐานของชนเผ่าต่างๆ เกิดปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เกิดการชาวซึ่งทางวัฒนธรรม และถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เช่น วัฒนธรรมของที่ราบสูงไปยังที่ราบต่ำ เป็นต้น

อีกกรณีหนึ่งที่น่ายกย่องคือกรณีของชาว Sonjo ใน Tanzania พวกกลุ่ม Bantu นั้น ดั้งเดิมดำรงชีพด้วยการทำการเกษตร แต่ต่อมาสันนิษฐานว่าเกิดสภาพแห้งแล้ง ไม่สามารถทำการเกษตรได้ ต้องหันมาดำเนินชีวิตเป็นนักล่าสัตว์ และนักเลี้ยงสัตว์แทน ต่อมาติดต่อกับชาว Maasai ซึ่งเป็นนักล่าสัตว์ ชาว Sonjo ก็ต้องเปลี่ยนอาชีพกลับมาเป็นเกษตรกรตามเดิม โดยได้พัฒนาเรื่องการชลประทานมาสู่กับปัญหาความแห้งแล้ง ซึ่งตนเองเคยประสบและสามารถแก้ปัญหาได้ในที่สุด กล่าวได้ว่านำความรู้ดั้งเดิมทางการชลประทานมาช่วยพัฒนางานอาชีพเกษตรกรรมให้ดีขึ้น เป็นต้น

5.3.5 สรุปข้อสังเกตเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง

โดยสรุป ในภูมิภาคอัฟริกาตะวันออก จะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงนี้ล้วนแต่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมของทุกเผ่า

ในอัฟริกาตะวันออก สมัยก่อนประวัติศาสตร์ กล่าวได้ว่าเป็นที่รวมของวัฒนธรรมชนเผ่าต่างๆ ที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาช้านานหลายศตวรรษ จนไม่มีใครสามารถแยกแยะได้ว่าวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นเหตุเกิดขึ้นเองจากปัจจัยภายในนั่นคือ “การรังสรรค์งานวัฒนธรรมของตนเองในกลุ่ม” หรือเกิดจากปัจจัยภายนอก คือ “ผู้อพยพนำวัฒนธรรมแปลกใหม่เข้าสู่ชุมชน” อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงด้วยเหตุปัจจัยใด กล่าวได้ว่า “การเปลี่ยนแปลงนี้ย่อมมีผลกระทบต่อเป้าหมายขององค์กร เนื้อหาสาระและกระบวนการทางการศึกษาพื้นบ้านนั้นอย่างแน่นอน”

5.4 การพบกันระหว่างการศึกษาพื้นบ้านและการศึกษาแบบยุโรป

ในระยะแรกที่มีการติดต่อกันระหว่างชาวอัฟริกันกับชาวยุโรป มีการต่อต้านอย่างมากเกี่ยวกับการนำ “ระบบโรงเรียน” เข้ามาใช้

นักวิชาการ หมอสอนศาสนาคริสต์หลายคนประสบกับความยากลำบากในการหาเด็กเข้าเรียนในโรงเรียน เล่ากันว่า หมอสอนศาสนาบางครั้งต้องจ้างเด็กไปโรงเรียนด้วยอาหาร เสื้อผ้า และเงิน ระยะ

นั่นถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ระบบการศึกษาพื้นบ้านเข้มแข็งกว่าการนำระบบโรงเรียนตามแบบอารยธรรมตะวันตกมาปฏิบัติ

ระหว่างสงครามโลก 2 ครั้งนั้น การต่อต้านต่อระบบโรงเรียนมีน้อยลง ประกอบกับในเวลาเดียวกันก็เกิดการเคลื่อนแคลงสงสัยในการนำระบบการศึกษาพื้นบ้านไปใช้ให้ได้ผล ชาวอัฟริกาเริ่มชินและรับการดำเนินชีวิตแบบตะวันตก ยอมรับ “ระบบโรงเรียน” และเริ่มห่างไกลจากวิถีชีวิตดั้งเดิมไปทีละน้อย เกิดช่องว่างทางสังคมขึ้นระหว่างชนชั้นสูงที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก (few schooled elite) กับคนส่วนใหญ่ที่ได้รับการศึกษาตามประเพณีนิยม

แต่นับเป็นโชคของชาวอัฟริกันที่เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง ได้มีการตื่นตัวในเรื่อง “ความเป็นชาติ” ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ชาวอัฟริกันตระหนักดีว่า การเปลี่ยนแปลงย่อมต้องเกิดขึ้น หากแต่จะต้องดำเนินการอย่างไรในอันที่จะจรโลงวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติไว้ให้คงอยู่สืบไป

ในระยะเดียวกันนี้เอง ได้มีนวัตกรรมในการศึกษานอกระบบขึ้น โดยการสร้างและปรับปรุงสื่อมาใช้ในการเรียนรู้ เช่น การอพยพจากชนบทสู่เมือง การรับศาสนาคริสต์ การจ้างแรงงาน การเคลื่อนย้ายทางอำนาจการปกครอง การร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ การเกิดของชนชั้นกลางและการสร้างสื่อ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงนี้แตกต่างกันไปตามสภาวะทางวัฒนธรรมและอาชีพ เช่น ชาว Acholi ใน Kenya จะรับวัฒนธรรมตะวันตกได้อย่างรวดเร็ว ผิดกับบางกลุ่ม เช่น ชาว Bunyoro ใน Uganda ชาว Ashanti ใน Ghana ซึ่งได้เคยผ่านศึกสงครามมาบ้างแล้วกับชาวตะวันตก เช่น เคยรบกับจักรภพอังกฤษ ในสมัยต้นของยุคอาณานิคม จึงเกิดความเคลือบแคลง สงสัย และส่งผลให้รับวัฒนธรรมตะวันตกมาปรับใช้ได้ช้ากว่า

โดยรวมแล้ว ระบบอาณานิคมนั้นนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความแตกต่างและแม้แต่ความขัดแย้งกันในทางทฤษฎีและปฏิบัติของการศึกษาพื้นบ้าน ดังตัวอย่างเช่น ในอดีตบุคคลได้รับการคาดหวังให้ทำงานเพื่อตนเองและร่วมมือกับผู้อื่น เมื่อมาถึงยุคอาณานิคม บุคคลโดยเฉพาะในถิ่นเมืองจะต้องเรียนรู้ที่จะพึ่งตนเองมากกว่าหวังพึ่งกลุ่มหรือญาติ คุณค่าส่วนบุคคลมีความหมายมากกว่าคุณค่าของกลุ่ม

จากเหตุการณ์ทางการเมืองที่เป็นมานั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในรูปของการศึกษาพื้นบ้านขึ้นมากมาย อาจกล่าวได้ว่าในสังคมของชาวอัฟริกาตะวันออกจะปรากฏวิธีการของการศึกษาพื้นบ้านอยู่ 2 รูปแบบ ด้วยกัน คือ : 1. การศึกษาพื้นบ้านในชนบท (rural) ซึ่งสังเกตได้จากกิจกรรมของครอบครัว หมู่บ้าน หรือชุมชนท้องถิ่น 2. การศึกษาพื้นบ้านในเขตเมือง (Urban) ซึ่งใช้รูปแบบใหม่ของการนำรูปแบบตะวันตก (western) มาผสมผสานกับรูปแบบดั้งเดิม (traditional)

รูปแบบการศึกษาพื้นบ้านที่เกิดขึ้น มีรูปแบบหลากหลาย เพื่อให้บุคคลได้มีโอกาสเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดตามสภาวะของตน กิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การก่ออิฐ ทำถนน การก่อสร้าง งานช่างไม้ งานโลหะ ช่างเทคนิค ธุรกิจการค้าและการฝึกหัดงานทั่วไป เป็นต้น

โดยสรุป อาจกล่าวได้ว่า การพบกันระหว่างการศึกษาพื้นบ้านและการศึกษาแบบยุโรป ซึ่งได้เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยอาณานิคม นั้นก็จะยังคงดำเนินต่อไปในอนาคต การศึกษาในระบบโรงเรียนอาจเป็นการศึกษาพื้นบ้านอย่างแท้จริงด้วยก็ได้ เพราะได้มีการศึกษาถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมและสภาวะแวดล้อมทางสังคม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ภายใต้กรอบการเรียนรู้ของการศึกษาตลอดชีพอยู่แล้ว

5.5 คำถามเพื่อการอภิปราย

1. เลือก “ระบบการศึกษาพื้นบ้าน” ที่ท่านรู้จักและอธิบายตามหัวข้อต่อไปนี้
 - ก) “การศึกษาพื้นบ้านบางประเภทไม่ได้รับความนิยม” ให้เหตุผลว่าท่านเห็นด้วยหรือไม่
 - ข) “การศึกษาพื้นบ้านบางประเภทยังคงอยู่แต่ได้รับการคัดแปลงไปจากเดิม” ให้เหตุผลว่ามีการตัดแปลงเพราะเหตุใด
 - ค) การศึกษาพื้นบ้านบางประเภทยังคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่ากระแสความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ จะมาแรงในอัฟริกาตะวันออกในศตวรรษที่ผ่านมา โปรดอธิบาย

ง) การศึกษาพื้นฐานที่เกิดขึ้นในรูปแบบใหม่ อธิบายแนวคิดและวิธีนำไปปฏิบัติของความแปลกใหม่นี้ พร้อมให้เหตุผลประกอบ

2. ระบุว่าปัจจัยใดต่อไปนี้มีอิทธิพลต่อจุดมุ่งหมาย การจัดการองค์กร เนื้อหาสาระและกระบวนการในการศึกษา พื้นบ้านในแอฟริกาตะวันออก

ก) ความเคลื่อนไหวของประชาชนระหว่างสมัยก่อนอาณานิคม

ข) คริสต์ศาสนาหรือศาสนาอิสลาม

ค) ความเป็นสังคมเมือง

ง) ระบบโรงเรียน

จ) ปัจจัยอื่นๆ ในการเปลี่ยนแปลงในแอฟริกาตะวันออก

3. อภิปรายในบทความที่ว่า “การศึกษาพื้นฐานในแอฟริกาตะวันออกทุกวันนี้ไม่สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ โดยปราศจากการเปลี่ยนแปลง”

บทที่ 6

ประโยชน์ของการศึกษาพื้นบ้านในปัจจุบัน

(The Relevance of Indigenous Education Today)

6.0 วัตถุประสงค์

เมื่อจบบทนี้แล้ว ท่านจะสามารถที่จะ

6.0.1 อธิบายว่าเหตุใดระบบการศึกษาพื้นบ้านในหลายๆ ประการ จึงมิได้มีการศึกษาค้นคว้ามาจนถึงปัจจุบัน

6.0.2 สามารถแยกแยะระหว่างแนวความคิดของกลุ่มที่มองการศึกษาพื้นบ้านในแง่ลบ (pessimists) และกลุ่มเคลือบแคลงสงสัย (sceptics) ในเรื่องการศึกษาพื้นบ้านได้

6.0.3 ระบุและขยายความข้อดีของการศึกษาพื้นบ้านได้

6.0.4 สามารถรู้ถึงความสำคัญของการศึกษาพื้นบ้าน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

6.0.5 ให้ข้อเสนอแนะในการนำการศึกษาพื้นบ้านมาใช้ในปัจจุบัน ในเรื่องดังต่อไปนี้

1. การศึกษาในระบบ
2. การศึกษานอกระบบ
3. การศึกษาเพื่อปวงชน
4. หาแนวคิดใหม่และนวัตกรรมมาพัฒนางานด้านการศึกษา

6.1 บทนำ

บทนี้เป็นการวิเคราะห์ห้วงทวิการณของแต่ละกลุ่มในเรื่องการศึกษาพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นมากที่เราจะได้ทราบถึงข้อดีและข้อดีของการศึกษาพื้นบ้าน เพราะจะเป็นประโยชน์แก่การจัดการศึกษาที่ถูกต้อง และเป็นประโยชน์แก่ผู้รับการศึกษาทั้งหมด นั่นคือ สอดคล้องกับความต้องการของบุคคลต่างๆ และของกลุ่มในการจัดการศึกษาตลอดชีพ ส่วนในบทหลังๆ จะพูดถึงปัญหาของการศึกษาพื้นบ้านทั้งในอดีตและปัจจุบัน ก่อนที่จะนำสิ่งเหล่านี้กำหนดเป็นนโยบายต่อไป

6.2 ทศนคติต่อการศึกษาพื้นบ้าน

นักการศึกษาที่มีแนวคิดหลากหลายได้พยายามที่จะศึกษาการศึกษาพื้นบ้านในแง่มุมต่างๆ ตั้งแต่ดินแดนแถบนี้เป็นอาณานิคม แต่ก็ยังมีระบบการศึกษาพื้นบ้านอยู่อีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการทดลองใช้ในบางชุมชน จะเป็นด้วยสาเหตุใดนั้นพออนุมานได้ดังนี้

6.2.1 ในช่วงการเป็นอาณานิคมในบางภูมิภาคของดินแดนแอฟริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฝรั่งเศส ในเบลเยียม และในโปรตุเกสนั้น ไม่นิยมให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมดั้งเดิม ทั้งนี้รวมหมายถึง “งานทางด้านการศึกษา” ด้วย

6.2.2 ทศนคติของชาวผิวขาว และพวกนักสอนศาสนา มักจะพูดถึงทุกอย่างในแอฟริกาว่า “ล้าหลัง” อยู่เสมอ

6.2.3 คนแอฟริกาตะวันออกเอง มักจะถูกดูถูกและเข้าใจการศึกษาอย่างผิดๆ โดยที่จริงแล้วมีนักวิชาการ เรื่อง “การศึกษาพื้นบ้าน” อยู่ 2 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ “กลุ่มที่มองการศึกษาในแง่ลบ” และ “กลุ่มที่เคลือบแคลงสงสัยในความเป็นการศึกษาพื้นบ้าน” ซึ่งกลุ่มทั้ง 2 กลุ่ม เน้นเรื่องความอ่อนด้อยไม่มีประสิทธิภาพของการศึกษาพื้นบ้านเท่านั้น ไม่เคยให้นโยบายหรือทางเลือกสำหรับการแก้ไขปัญหา สิ่งเดียวที่แนะนำก็คือ แนวคิดเรื่องศึกษานี้เหมาะสำหรับใช้กับ “พิพิธภัณฑ” เท่านั้น

สำหรับกลุ่มที่มองการศึกษาพื้นบ้านในแง่ลบ (Pessimists) เชื่อว่า การศึกษาพื้นบ้านจะนำไปสู่สังคมแห่งความทุกข์และความสับสน ภาพพจน์ที่ติดอยู่กับการศึกษาแบบดั้งเดิม ยังคงมีผลให้ระบบการศึกษาเป็นแบบเก่า เสมือนกับการย้อนเข็มเวลาไปสู่อดีต สำหรับนักวิชาการกลุ่มนี้ในแอฟริกาตะวันออก “การศึกษาพื้นบ้าน” จะนำไปสู่หายนะมากกว่าพัฒนา

สำหรับกลุ่มที่เคลือบแคลงสงสัย (Septics) ในทางตรงกันข้ามเชื่อว่า ความพยายามที่จะรักษาและนำวัฒนธรรมที่ดีของแอฟริกันมาใช้ ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร และยังเป็นการสูญเปล่าอีกด้วย

6.3 ข้อตอบโต้ของนักวิจารณ์

สำหรับแนวคิดของนักวิจารณ์กลุ่มแรกในเรื่องของ “ผู้มีทัศนคติกับการศึกษาพื้นบ้านในแง่ลบ” นั้นมีข้อโต้แย้งได้ว่า “บทวิจารณ์ของนักวิชาการกลุ่มนี้จะมีผลในแง่ของการพัฒนาระบบการศึกษา ซึ่งยังคงให้มีการนำระบบการศึกษาไปสู่ระบบเก่า การศึกษาพื้นบ้านโดยแท้จริงแล้วเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีพ และหลอมรวมอยู่ในการศึกษาในระบบอยู่แล้ว เด็ก ผู้ใหญ่หรือแม้แต่ผู้ที่ออกจากโรงเรียนไปแล้วมีโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกคน

สำหรับผู้ที่เคลือบแคลงสงสัย ว่าการศึกษาพื้นบ้านจะนำไปสู่ความล้มเหลวนั้น ก็สามารถโต้แย้งได้ว่า “การล้มเหลวถือเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เกิดการแก้ปัญหาและพัฒนาการศึกษาให้ดีขึ้น” การศึกษาที่ล้มเหลวอยู่ทุกวันนี้ สาเหตุเกิดจากการขัดแย้งของชาวแอฟริกันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นดังต่อไปนี้

6.3.1 ขาดผู้ทำหน้าที่แนะนำถึงความจำเป็นของการศึกษา

6.3.2 ประสบปัญหาเกี่ยวกับอาคารและอุปกรณ์การเรียน

6.3.3 “การศึกษาพื้นบ้าน” มุ่งเน้นที่ชาวแอฟริกันแต่เพียงประการเดียว มิใช่สำหรับเด็กในทวีปเอเชียและยุโรป อาทิ บางกิจกรรมเน้นที่เผ่าพันธุ์

6.3.4 “ระบบโรงเรียน” เป็นสถานที่เฉพาะสำหรับเด็กแอฟริกันที่เรียนดีเฉลี่ยวงลาด และเป็นสถานที่สำหรับเด็กชาวเอเชียและยุโรปแสวงหาความรู้ไปประกอบอาชีพ แต่สำหรับ “การศึกษาพื้นบ้าน” แล้ว สอนให้เด็กดำเนินชีวิตในสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ใช่การสอนเพื่อไปประกอบอาชีพ ดังเช่นการศึกษาในระบบ

หรืออาจพูดได้ว่า ชาวแอฟริกันปฏิเสธรูปแบบการศึกษาพื้นบ้าน เพราะเชื่อว่าจะนำมาซึ่งการแบ่งแยกชนชั้นและเผ่าพันธุ์นั่นเอง หากแต่การศึกษาประเภทนี้หากได้มีการจัดสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสม รวมทั้งมีผู้ให้คำแนะนำที่สอดคล้องกับระบบวิถีชีวิตแล้ว ก็จะทำให้ “นักเรียน” เป็น “พ่อค้าหรือนักเกษตรกรรมที่ดี” เช่นเดียวกับชนผิวขาวได้ และหากได้รัฐบาลช่วยเหลือในเรื่องการตลาดด้วยแล้ว การใช้การศึกษาประเภทนี้เข้าสู่ชุมชนก็จะนำมาซึ่งความสำเร็จในที่สุด

นักวิจารณ์ที่คัดค้านเรื่องการศึกษาพื้นบ้านมาเป็นเวลานานหลายปี ได้แก่ นักวิชาการด้านการศึกษาที่ชื่อว่า Wandiva (1971), Ocitti (1973), Sefura (1990) และ Mushi (1990) คำวิจารณ์นี้รวมถึง

6.3.5 การศึกษาพื้นบ้านในสมัยโบราณจำกัดอยู่เฉพาะชุมชนและเผ่าพันธุ์

6.3.6 เน้นเรื่องการปฏิบัติตามทฤษฎีการเรียนรู้ โดยไม่让孩子มีโอกาสคิดสร้างสรรค์ด้วยตนเอง

6.3.7 เป็นระบบการศึกษาที่หยุดอยู่กับที่ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนา เน้นเรื่องอนุรักษ์เป็นหลัก

6.3.8 ไม่เน้นเรื่องการพัฒนาการทางแนวคิดในเรื่องเหตุผลและการสร้างสรรค์ ลักษณะส่วน

ใหญ่เป็นเรื่องบังคับให้ปฏิบัติ

6.3.9 การแบ่งชั้นวรรณะทางสังคมโดยไม่อนุญาตให้ฝ่ายหญิงมีโอกาสได้เรียนรู้ในสิ่งที่ป็นสิทธิพิเศษของฝ่ายชาย

ในการตอบคำถามที่ว่า การศึกษาพื้นบ้านมีข้อด้อย เนื่องจากสนองความต้องการของบางชุมชนเท่านั้น ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ก็คือ **“คุณค่าของการศึกษามีได้อยู่เพียงการนำมาใช้ร่วมกันได้ หากแต่อยู่ที่การสนองตอบความต้องการของชุมชนนั้นๆ ได้อย่างเต็มที่”**

ในประเด็นที่เกี่ยวกับ “การพัฒนา” ซึ่งนักวิจารณ์กล่าวไว้ว่า ดินแดนในแอฟริกาไม่มีการพัฒนาเลยในช่วงก่อนอาณานิคมนั้น หากเราจะกล่าวโทษว่าเป็นเพราะระบบการศึกษาที่คงไม่ได้ มีระบบการศึกษาพื้นบ้านที่ทำให้ประเทศล้าหลัง ยากจน ประสบโรคภัยไข้เจ็บ และสังคมไม่สงบ หากแต่เป็นเพราะข้อเท็จจริงและปัจจัยจำเป็นที่จะนำมาแก้ปัญหาไม่เพียงพอนั่นเอง

มีนักวิจารณ์เห็นว่าการศึกษาพื้นบ้านเป็นการศึกษาที่หยุดนิ่ง ไม่มีพัฒนาการ ส่วนใหญ่เป็นลักษณะบังคับ มีองค์ประกอบข้อเท็จจริงบางประเด็นที่จะนำมาแก้ข้อวิจารณ์นี้ได้ คือ

ในช่วงก่อนสมัยอาณานิคมในแอฟริกาตะวันออก (ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 5) ได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงทั้งที่รุนแรงและสงบสุข) เป็นความจริงที่การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นไปค่อนข้างช้า และเหตุเกิดขึ้นเพราะปัจจัยภายในและภายนอกของแต่ละชุมชน ในดินแดนแอฟริกาตะวันออกในช่วงก่อนสมัยอาณานิคม การเคลื่อนไหวของประชากรนำมาซึ่งความสับสนในแนวคิดใหม่ของระบบการศึกษา ซึ่งรวมหมายถึงในแง่สังคมและวัฒนธรรม เป็นที่ถกเถียงกันว่า **“การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาของสังคม**

นี้ก่อให้เกิดกระบวนการทางการศึกษาหรือไม่ หรือการศึกษาเป็นทั้งตัวกระตุ้นและเป็นปัจจัยที่เอื้อ
ประโยชน์แก่การพัฒนาของชุมชนและสังคม”

แม้ว่าในข้อเท็จจริง การศึกษาดั้งเดิมเน้นเรื่อง “การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม” มากกว่า “นามธรรม”
และไม่ได้อิงวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และ/หรือศาสตร์สมัยใหม่ที่มีวิธีการสอน แนนอนเป็นระบบ แต่ข้อ
เท็จจริงนี้ก็มิได้หมายความว่า การศึกษาดั้งเดิมไม่สอนให้เด็ก คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ดูได้จากตัวอย่าง
การค้นพบยาสมุนไพรสำหรับแก้แมลงมีพิษและงูกัด หรือแม้แต่การรังสรรค์งานศิลปะในรูปแบบต่างๆ
สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นภูมิปัญญาอันเกิดจากกระบวนการพัฒนาการศึกษาพื้นบ้านทั้งสิ้น

การให้ความรู้ และกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่ง จำเป็นสำหรับการศึกษาในปัจจุบัน แต่ก็ยัง
เป็นคำถามที่ยังหาคำตอบไม่ได้ว่ากระบวนการเรียนรู้เหมาะสำหรับความต้องการและการพัฒนาที่เหมาะสม
แก่เด็กในวัยต่างๆ หรือไม่ โดยเฉพาะเด็กที่มีความสามารถต่างกัน จะส่งผลการใช้ทักษะและสติ
ปัญญาที่ต่างกัน เชื่อว่าในปี ค.ศ. 2000 ซึ่งเป็นปี “การศึกษาเพื่อปวงชน” มาถึงการศึกษาพื้นบ้าน ซึ่ง
เน้นคุณค่าการปฏิบัติ จะเป็นหัวใจแนวคิดสำคัญให้นักวิชาการ นักวางหลักสูตร นักพัฒนาหลักสูตร และ
นักบริหารการศึกษาที่นำมาพัฒนาใช้ในระบบการศึกษาต่อไป

ส่วนปัญหาที่ว่า “การศึกษาพื้นบ้าน” ทำให้เกิดการแบ่งแยกและแบ่งชนชั้นในการเรียนรู้ระหว่าง
เด็กหญิงและเด็กชาย ซึ่งเด็กผู้หญิงมีโอกาสเรียนรู้ในบางวิชาน้อยกว่าเด็กผู้ชายซึ่งได้รับสิทธิพิเศษนั้น
ข้อนี้ยังไม่มียุทธศาสตร์ยืนยันแน่ชัดว่าต้นเหตุเกิดเพราะระบบการศึกษาพื้นบ้านจริงเพราะหากพิจารณาตาม
ข้อเท็จจริงแล้วจะเห็นได้ว่า ในเรื่องของ “ลักษณะงาน” ก็เป็นต้นเหตุของการแบ่ง “เพศ” ในบางท้องที่
หรือแม้แต่ในโรงเรียนเอง บางเนื้อหาวิชา อาทิ วิชาพิมพ์ดีด ชวเลข คหกรรมศาสตร์ นักเรียนส่วนใหญ่
ก็เป็นนักเรียนหญิง ดังนั้น เรื่องนี้สรุปได้ว่ายังไม่แจ่มชัด หาข้อมูลมิได้

6.4 ผู้สนับสนุนการศึกษาพื้นบ้านในอดีต

จุดเด่นของการศึกษาพื้นบ้านประการหนึ่งที่ได้ชี้ชัดคือ ความพยายามที่จะให้การศึกษ
ประเภทนี้ยังคงอยู่และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงในอัฟริกาตะวันออก
ผู้ที่เป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอด คือ “ผู้นำ” หรือ “หัวหน้าหมู่บ้าน” ซึ่งจะเป็นผู้ถ่ายทอดขนบ
ธรรมเนียมประเพณีจากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นผู้กระตุ้นให้มีการใช้ ปรับปรุงใช้ให้ประเภท
และสาระการศึกษาพื้นบ้านให้เหมาะสมกับสถานะภายในและภายนอกสังคม การที่สังคมประเพณีของ
เผ่ายังคงอยู่ได้ทุกวันนี้ก็เพราะประโยชน์และการใช้สอยของการศึกษาพื้นบ้านนั่นเอง

ในอดีต ได้มีการศึกษาประโยชน์ของการศึกษา พื้นบ้าน โดยนักเขียนและนักวิจัยอยู่เป็น
จำนวนมาก และให้ผลสรุปต่างกันไป อาทิ นักมานุษยวิทยา ได้ใช้การศึกษาพื้นบ้านเป็นพื้นฐานใน
การหาหลักฐานมายืนยัน “ทฤษฎีความยิ่งใหญ่ของชาวผิวขาว” ที่มีต่อเผ่าพันธุ์อื่น นักบริหารของ
ประเทศที่ปกครองอัฟริกา พยายามเรียนรู้และเข้าใจวิถีชีวิตของคนในปกครองของตน ในขณะที่นักวิเทศ

ธรรมศึกษา ศึกษาเพื่อเรียนรู้กระบวนการเปลี่ยนแปลงในสังคมอันเนื่องมาจากการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม

นอกจากนี้ยังมีนักสอนศาสนาคริสต์นิกายที่พยายามให้ศาสนาคริสต์สอดคล้องไปกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาว ออฟริกันเอง (Africanized Christianity) มากกว่าเป็นไปตามแนวยุโรป (Europeanized Christianity) ดังนั้น การศึกษาระบบการศึกษาพื้นบ้านจึงช่วยอย่างมากในอันที่จะทำให้เรียนรู้เรื่องแนวปฏิบัติในการดูแลผู้สูงอายุ เด็กกำพร้า รู้ซึ่งถึงค่านิยมทางสังคมและระเบียบปฏิบัติต่างๆ เรียนรู้การละเล่นของเด็กและศิลปะตามแนวสร้างสรรค์ของชาวออฟริกันเอง รวมทั้งการกล่าวประนามประเพณีการเดินรำที่ป่าเถื่อน การ ริดรอนสิทธิของเด็กหญิง และประเพณีที่โหดร้าย ไร้คุณธรรมต่างๆ

นักการศึกษาในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาพื้นบ้าน” อย่างจริงจังด้วยสาเหตุใหญ่ 2 ประการ คือ

1. เพื่อให้เข้าใจอย่างถูกต้องถึงคุณลักษณะข้อดีและข้อด้อยของการศึกษาพื้นบ้าน
2. เพื่อเป็นแนวทางในอันที่จะนำไปสู่เป้าหมาย อันหมายถึง องค์ประกอบที่ดีของการศึกษาพื้นบ้านที่สามารถนำมาใช้ได้ในปัจจุบัน ระบบการศึกษาทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และ การศึกษาตลอดชีพ

นักการศึกษาบางท่านเล็งเห็นว่าควรนำการศึกษา พื้นบ้านไปใช้ในการพัฒนาการศึกษาแนวใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาทั้งในระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมออฟริกัน ซึ่งสามารถสัมผัสและสัมพันธ์กับสภาพความเป็นจริงของชาวออฟริกันตะวันออก

6.5 การมองการศึกษาพื้นบ้านในข้อดี

แม้ว่าจะได้มีการกล่าวถึงการศึกษาพื้นบ้านในแง่มุมต่างๆ ไปแล้วบ้าง แต่ก็ยังมีประชาชนอีกกลุ่มหนึ่ง ที่เล็งเห็นคุณค่าของการศึกษาพื้นบ้านว่าเป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในสังคม สิ่งที่เป็นข้อดีนั้น สามารถสรุปได้ดังนี้ :

1. ความสัมพันธ์และการรวมตัวอย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิต

คุณค่าที่สำคัญของการศึกษาพื้นบ้านในอดีตใน ออฟริกาตะวันออกก็คือ การศึกษาพื้นบ้านเป็นเลือดเป็นเนื้อของทุกวัฒนธรรม การเรียนรู้ต้องเรียนรู้จากความเป็นจริง จากสภาวะแวดล้อม เพราะชีวิตและความรู้เกิดขึ้นและรับรู้ได้จากสิ่งแวดล้อม ผู้อยู่ในสังคมนั้นจะรู้จักวิถีชีวิตของตนเองในสังคมได้ดี ข้อนี้ทำให้การศึกษาดังเดิมดีกว่าการศึกษาในโรงเรียนเพราะสามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เกิดกระสวนพฤติกรรมทางวัฒนธรรม เกิดการเรียนรู้เป็นกลุ่ม เกิดเป็นชุมชน หมู่บ้าน เผ่าพันธุ์ และ สังคมขนาดใหญ่ใน ที่สุด สรุปสั้นๆ ได้ว่า “การศึกษาพื้นบ้านเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิต มีความเป็นจริงและมีความหมายแก่การดำเนินชีวิตในสังคม ไม่เคยสร้างความแตกต่างและความแปลกแยกทางวัฒนธรรม ดังเช่น ระบบการศึกษาในโรงเรียน”

2. การนำคุณค่ามาปฏิบัติ

สิ่งที่ดีของการศึกษาพื้นบ้านอีกประการหนึ่งก็คือ “วิธีการสร้างการเรียนรู้” นั่นคือ การเรียนรู้ต้องมีเป้าหมายแน่นอนและต้องมีความหมายแก่ชุมชน องค์ความรู้จะต้องให้ประโยชน์แก่สังคมในภาพรวม นั่นคือ ทำให้ประชาชนในสังคมมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพและเป็นสุข โดยทั่วไปสรุปได้ว่าวัตถุประสงค์ของการศึกษาพื้นบ้านที่ประสบความสำเร็จก็คือ เน้นแนวประพฤติปฏิบัติในครอบครัวเป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติตน การเรียนรู้ให้มีชีวิตที่ดีในระดับครอบครัว เผ่าพันธุ์ และสังคม และในแง่ของการประกอบอาชีพ จากการฝึกฝนและการสั่งสอนในเรื่องที่เกี่ยวกับทักษะของงานประเภทต่างๆ ในพื้นที่จริง ทำให้เด็กหญิง เด็กชาย และผู้ใหญ่ได้ประกอบอาชีพถูกต้องกับทักษะของตน

3. คุณค่าทางสังคม-คุณธรรม

เป้าหมายของการศึกษาพื้นบ้านเน้นพัฒนาการของคนตั้งแต่เด็กจนเติบโตใหญ่ เพื่อให้เป็นบุคคลที่ดีของสังคม (Society-oriented) ความสำคัญของคุณค่าหรือความดีอยู่ที่ความสัมพันธ์ของประชาชนกับสังคมรอบตัว เกิดความเป็นเอกภาพของสังคม เน้นให้ประชาชนมีชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข เมื่อประชาชนรู้บทบาทหน้าที่ของตนแล้ว ก็จะเป็นการง่ายที่จะประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎระเบียบและขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม เมื่อทุกคนเคารพในลัทธิ แยกแยะบทบาทหน้าที่ ได้ถูกต้องก็จะช่วยพัฒนาสังคมนั้นๆ ให้ดียิ่งขึ้น และนำมาซึ่งความมั่นคง การพัฒนาและการอยู่รอดของสังคมในอนาคต ซึ่งสิ่งที่กล่าวมานี้ต่างกับระบบ โรงเรียน ซึ่งเน้นเรื่องเนื้อหาวิชาการเพียงประการเดียว

สรุปว่า “การศึกษาพื้นบ้านเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เมื่อมนุษย์มีการพัฒนา จำเป็นอยู่เองที่สังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่นั้นจะได้รับการพัฒนาไปพร้อมกันด้วย”

4. การให้บริการ

นอกจากการศึกษาพื้นบ้านจะให้คุณค่าแก่สังคมแล้ว ในขณะเดียวกันก็จะแสดงออกถึงพฤติกรรมในสังคม เมื่อสังคมเป็นกลุ่มก้อน คนในสังคมก็จะเกิดความรัก ความ ซื่อสัตย์ และอุทิศชีวิตให้แก่บุคคลโดยรอบ อันได้แก่ ครอบครัว เพื่อนบ้าน ชุมชน และสังคมในที่สุด

ในสังคมดั้งเดิม ของชาวอัฟริกาตะวันออก ความซื่อสัตย์จะอยู่ในรูปของการสร้างกฎระเบียบมาเพื่อปกป้อง “ความเป็นชาติ” การเสนอตัวรับใช้ประเทศชาติ เช่น การเป็นทหาร เป็นต้น การรับใช้ประเทศชาตินี้จะใช้เวลา 10 ปีหรือมากกว่า ดังเช่นในกรณีของชาว Ngoni ใน Tanzania, ชาว Maasai, ชาว Samburu, ชาว Kelenjin และ ชาว Turkana ใน Kenya หรือ Karamajong ในประเทศ Uganda เป็นต้น

ในระดับครอบครัว หมู่บ้าน และเผ่าพันธุ์ ประชาชนเรียนรู้ที่จะมีชีวิตอยู่จากกฎระเบียบ ที่สังคมสร้างขึ้น

ในสังคมของอาณาจักร เด็กที่มีความสามารถจะถูก คัดเลือกและฝึกให้เป็น “ผู้นำ” ผู้ได้รับการฝึกจะถูกส่งสอนอบรมจนเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ มีความรัก และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

สรุปได้ว่า “การศึกษาดั้งเดิม” ในแอฟริกาตะวันออกมิใช่เพื่อ “การศึกษา” เท่านั้น แต่เป็น “การศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ” และ “การบริการสังคม” การทำงานหรือการให้บริการสังคม ไม่เพียงแต่จะทำให้เกิดผลผลิตที่ดีเท่านั้น หากแต่เป็นสื่อสำคัญนำมาซึ่งการเรียนรู้ในบทบาทหน้าที่อย่างแท้จริง ซึ่งหลักการเรียนรู้โดยผ่านการบริการนี้ ตรงกับทักษะแนวคิดพื้นฐานของระบบโรงเรียน ซึ่งได้รับแนวคิดมาจากภาษากรีก อันหมายถึง “นันทนาการ” (leisure) ดังนั้น “ระบบโรงเรียน” (Schooling) ก็คือ “การพักผ่อน หรือนันทนาการ” ในขณะที่การศึกษาที่บ้านเคยเป็นและยังคงเป็นอยู่ในขณะนี้ คือ “การเกี่ยวเนื่องกับงานและการให้บริการแก่สังคม ซึ่งเป็นการบริการที่มีประโยชน์ทรงคุณค่า”

6.6 คำถามสำหรับการอภิปราย

1. ให้วิจารณ์เกี่ยวกับ “ภาวะของยุคการศึกษาดั้งเดิม” (during the era of traditionalism) ในเรื่องของการเข้ามาของคนผิวขาว การศึกษาที่บ้านเป็นการศึกษาเพื่อการบริโภคมากกว่าเป็นเรื่องของการลงทุน เพราะนำมาซึ่งความพอใจและถูกต้องแก่บุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมในภาพรวม
2. แสดงให้เห็นความแตกต่างของนักวิจารณ์ ทั้งในเชิงบวกและลบที่มีต่อการศึกษาที่บ้านแอฟริกัน (Indigenous African education) พร้อมยกตัวอย่างประกอบข้อคิดเห็น
3. ในความคิดเห็นของท่าน องค์ประกอบที่ดีของการศึกษาที่บ้านอะไรบ้าง ที่เอื้อประโยชน์แก่
 - 3.1 ระบบโรงเรียน
 - 3.2 การศึกษานอกระบบสำหรับเด็กและการศึกษาผู้ใหญ่
 - 3.3 การศึกษาเพื่อมวลชนหรือการศึกษาตลอดชีพ
4. อธิบายคำกล่าวที่ว่า “การให้การศึกษาที่บ้านก็คือการให้พื้นฐานที่มั่นคงทางวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและของสังคมประเทศชาติ” (To indigenize School education is to give it a cultural foundations and therefore to make in part and parcel of the national life)
5. Baden Powell ผู้ก่อตั้งลูกเสือได้เรียนรู้และนำขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้พบเห็นในเคนยา (Kenya) และแอฟริกาใต้ไปใช้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีในการนำ วัฒนธรรมการศึกษาดั้งเดิมไปใช้ ให้ท่านระบุสาขาใดสาขาหนึ่งที่คุ้นเคยในเรื่องการศึกษาที่บ้านและคิดว่าจะนำแนวคิดนั้น มาสร้างสรรค์งานได้อย่างไร

บทที่ 7

กรณีศึกษาที่ 1 : การศึกษาพื้นบ้านอาโโโล (Acholi) (ยูกันดา-Uganda)

7.0 **วัตถุประสงค์:** เมื่อศึกษาบทนี้จบแล้ว ท่านสามารถที่จะ

7.0.1 อธิบายระบบการศึกษาพื้นบ้านในอาโโโล

7.0.2 อธิบายคุณลักษณะเด่นจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมในชุมชนนั้น

7.0.3 กำหนดขั้นตอนในการดำเนินงานด้านการศึกษาพื้นบ้าน

7.1 บทนำ :

ในบทที่แล้วเป็นเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษาพื้นบ้าน ในบทนี้จะเป็นการพิจารณคุณลักษณะต่างๆ ทางกายภาพของการศึกษาพื้นบ้าน อันได้แก่ แนวคิด การจัดองค์กร เนื้อหาสาระ ขบวนการ การเคลื่อนไหว และความสัมพันธ์ของการศึกษาพื้นบ้านในปัจจุบัน

ใน 3 บทที่เหลือจะเป็นการทราบแนวทาง เทคนิควิธี และการนำมาประยุกต์ใช้ในเมืองอาโโโล (Acholi) คิกูยู (Kikuyu) และเบนา (Bena)

7.2 เนื้อหาของการศึกษาพื้นบ้านในอาโโโล (Acholi)

ไม่มีใครสามารถกำหนดและวิเคราะห์ระบบการศึกษาได้เอง จำเป็นต้องวิเคราะห์ผ่านกระบวนการและเนื้อหาสาระ ซึ่งเนื้อหาสาระในที่นี้ก็คือ “ชุมชน” นั่นเอง

ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ของอาโโโล เป็นภูเขาปกคลุมด้วยหญ้าและต้นไม้เขียวขจี ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นที่ลาด ได้นำน้ำหล่อเลี้ยงจากแม่น้ำไนล์ ซึ่งไหลไปสร้างความชุ่มชื้นให้แก่พื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ อัสวา(Aswa) อากาโก (Agago) และเปเซอร์ (Pager)

ลองนึกถึงภาพของประเทศที่ประชาชนต้องประสบกับความแปรปรวนของภูมิอากาศ เมื่อเป็นหน้าฝน พืชพันธุ์เขียวขุ่ม แต่เมื่อตามด้วยหน้าร้อน (เริ่มแต่เดือนพฤศจิกายน จนถึงเดือนมีนาคม)พื้นดินแห้งผาก สิ่งเหล่านี้ผู้นำของอาโโโล และประชาชนในเมืองต่างคุ้นเคยและถือเป็นวิถีชีวิต

แต่เมื่อใดที่เขาเหล่านี้จะต้องย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ เขาจะต้องประสบกับปัญหาปัจจัยขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัยที่ดี เครื่องนุ่งห่มที่ดี รวมทั้งความปลอดภัยของชุมชนอีกด้วย แต่สิ่งเหล่านี้ก็มีได้เป็นอุปสรรค หากเขาเหล่านั้นมีที่ดินทำกิน มีที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ แพร์พันธุ์สัตว์ ทำเกษตรกรรม ถ้าสัตว์หาปลาในหนองนำมาเลี้ยงชีพ ผลิตภัณฑ์จากหนังสัตว์ สามารถนำมาเป็นเครื่องนุ่งห่มและขายยังชีพได้อีกด้วย

ก่อนที่ชาวอาโโโล (Acholi) จะได้มีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ เขาได้ทำการประเมินหรือสำรวจสิ่งแวดล้อม (environmental evaluation) ไว้ก่อนแล้ว ดังนั้น จึงสามารถปรับ

สภาวะให้ยังชีพอยู่ได้โดยสร้างสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีขึ้นมาใช้เป็นตัวกำหนดสำหรับประเพณีปฏิบัติ รวมทั้งการสร้างประเพณีสืบเชื้อสายสืบต่อวัฒนธรรมอีกด้วย

ชาวอาโกลิ (Acholi) ไม่เชื่อถือเรื่องการฟื้นคืนชีพ หากแต่จะเชื่อในเรื่องวัฒนธรรม ภูตผีปีศาจ และความตาย ประชาชนเชื่อในการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ให้คำปรึกษา ให้ความมั่นคงในชีวิตและให้ความหวังแก่กัน สังคมของชาวอาโกลิเป็นสังคมที่ยึดเหนี่ยวกันอย่างมั่นคง มีเอกภาพ และเป็นหนึ่งเดียว

การรวมกลุ่มของสังคม เป็นตัวอย่างอันดีที่สะท้อนให้เห็นความเป็นอยู่และการศึกษาในชุมชนจากการวิเคราะห์ พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ พอสรุปได้ดังนี้ :

ชาวอาโกลิ เชื่อในศาสนา แม้จะไม่เชื่อในเรื่องการเกิดใหม่ แต่ก็เชื่อในเรื่องชีวิตหลังการดับสูญ โดยได้พัฒนามาเป็นความเชื่อในรูปของวิญญาณ ผู้สืบทอดวิญญาณ การเคารพผู้เป็นหัวหน้า บรรพบุรุษ และภูตผีปีศาจ ผู้ให้ความคุ้มครอง

นอกจากนี้แล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติในเรื่องของวิถีชีวิต การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การเก็บเกี่ยว การล่าสัตว์ และการตกปลา สิ่งเหล่านี้คนในชุมชนจะช่วยเหลือและแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านอาโกลิ พบว่า พวกเขามีทั้งความเป็นนักรบและผู้มีจิตใจอ่อนโยน งดงาม ด้วยเหตุนี้ จึงได้ตั้งกฎระเบียบขึ้น โดยอยู่บนพื้นฐานของสันติภาพและความสงบสุข ยกตัวอย่าง เช่น จากการศึกษาต้องสูญเสียสัตว์เลี้ยงอันเกิดจากโรคภัยไข้เจ็บ จำเป็นต้องเอาตัวรอด จึงต้องปรับตัวเรียนรู้ภาษา ลูโอ (Luo) ซึ่งเป็นภาษา คนละเผ่าพันธุ์ และจำใจสนับสนุนให้ลูกสาวแต่งงานกับชนเผ่านี้เพื่อจะได้ สัตว์ ซึ่งใช้แทนสินสอดมาเลี้ยงและไว้ใช้เป็นอาหาร ในขณะที่เดียวกันก็ต้องฝึกฝนป้องกันตัวไว้หากเกิดการศึกสงคราม

การดำรงชีวิตที่สำคัญของชาวอาโกลิ คือ การสร้างโครงสร้างทางสังคมด้วยตนเอง ตามหลักสังคมวิทยาเกี่ยวกับเพศ อายุ ตำแหน่ง และการสมรส สถาบันที่สำคัญของสังคม คือ สถาบันครอบครัว การรวมตัวเป็นกลุ่ม การกำหนดผู้นำ กำหนดวิธีการในการปกครอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยสะท้อนให้เห็นแนวคิดของความเป็นชุมชน และความเป็นปึกแผ่นของสังคม

7.3 เป้าหมายและวัตถุประสงค์โดยทั่วไปของการศึกษา

แนวคิดทางการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นของทุกสังคม วัตถุประสงค์ของการศึกษามีอยู่ 2 ประการ ได้แก่

1. การศึกษาต้องตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้ โดยผู้เรียนจะต้องได้รับความรู้ขั้นพื้นฐาน มีทักษะ และมีความเป็นอยู่ที่เป็นสุขไม่ว่าผู้เรียนจะเป็นเด็ก เยาวชน หรือผู้ใหญ่
2. การศึกษาต้องเป็นสื่อกลาง (เครื่องมือ) ในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนอีกรุ่นหนึ่ง หากสามารถบรรลุเป้าหมายแล้ว ประชาชนก็จะเป็นสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี (good life)

ในภาพรวมหลักการของ “ระบบเตรียมพร้อม” (preparationism) และ “ระบบหน้าที่นิยม” (functionalism) เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้บุคคลสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา “ระบบหน้าที่นิยม” เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ที่จะเรียนรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่จำเป็นเอื้อประโยชน์ ทั้งส่วนตนและส่วนรวม นอกจากนี้ยังเสริมสร้างให้ดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

แต่ก่อนที่จะมี “หน้าที่” ประชาชนต้องเตรียมตัวเสียก่อน ดังนั้นการเตรียมตัวจึงเป็นพื้นฐานที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สมบูรณ์ ยกตัวอย่างเช่น เด็กหญิงจะต้องเรียนรู้ ฝึกฝน ปฏิบัติให้มากกว่าการจำทฤษฎี เด็กชายก็เช่นเดียวกัน จะต้องเตรียมตนเองให้เป็นเด็กวัยรุ่นและผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ เพื่อให้การครองเรือนทั้งในครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นสุข

ชาวอาโคโลเชื่อในระบบการศึกษาแบบ “นิรันดรภาพ” (perennialism) หรือ “อนุรักษ์นิยม” นั่นคือยึดถือในหลักความจริงและความดีสูงสุดไม่เปลี่ยนแปลง หลักการนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดเป้าหมายทางการศึกษา โดยเฉพาะในเรื่อง “การจัดรูปแบบบุคลิกภาพที่ดีงาม” ให้แก่สังคม

จากหลักการของ “นิรันดรภาพ” นี้เองสามารถกล่าวได้ว่าสมัยก่อนอาณานิคม ชาวอาโคโล เห็นควรฟื้นฟูสิ่งที่ดีงามในอดีต นำสิ่งที่ดีงามจากอดีตมาใช้สังคมปัจจุบันมากกว่าที่จะวิ่งไปตามกระแสของอนาคตนิยม ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนจะอยู่กับความดีงามในอดีตและปัจจุบัน มากกว่าจะก้าวไปหาอนาคตที่ยังมาไม่ถึง และยังเชื่อในคำแนะนำของบรรพบุรุษและเคารพพระบาวาสุ ด้วยสิ่งเหล่านี้จึงทำให้ยึดติดอยู่กับประเพณีดั้งเดิม และมีการพัฒนาน้อย

แม้ว่าจะเชื่อในเรื่อง “อนุรักษ์นิยม” แต่ชาวอาโคโลก็พิจารณาถึงทุกสิ่งในรูปขององค์ธรรม โดยหลักการของ “องค์รวมนิยม” (wholisticism) นั้น หมายถึง การพิจารณาทั้งหมดเข้าด้วยกัน ไม่แยกส่วน อาทิ พิจารณาว่าส่วนใดควรเรียนรู้ เช่น เด็กผู้หญิงต้องการจะเรียนรู้การทำอาหารบางชนิด ก็สามารถทำได้หากความรู้ที่ได้รับเกี่ยวเนื่องกับวิชาอื่นอันได้แก่ ส่วนผสมของการทำอาหาร การเก็บถนอมรักษาอาหาร การรักษาอาหารที่ผ่านการหุงต้มแล้ว รวมทั้งวิชาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลครอบครัว และเรียนรู้เรื่องครอบครัวศึกษาไปพร้อมกันด้วย

สรุปได้ว่า “องค์รวมนิยม” (wholisticism) เป็นการผสมผสานองค์ความรู้ที่หลากหลายนำมาหลอมรวมกันให้เด็กได้เรียนรู้ในทุกอย่างเป็นวงจร เป็นองค์รวม มิใช่การเรียนรู้แบบแยกส่วน เฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งใช้กันใน “ระบบโรงเรียน” ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

7.4 การศึกษาเพื่อการดูแลในวัยเยาว์

การศึกษาพื้นบ้านในอาโคโล เป็นการศึกษาตลอดชีพ ตั้งแต่เกิดจนตาย (womb to tomb) และสืบทอดจากชนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เนื้อหาวิชานั้น “การพัฒนาคุณภาพชีวิต” ที่ดีในสังคม หลักสูตร

สอดคล้องกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความเป็นจริง เน้นการปฏิบัติจริงให้เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ได้เข้ามามีส่วนร่วมอยู่ด้วยกันอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น

ในช่วงอนุบาล ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัย 5 ขวบ ระบบการเรียนรู้ดั้งเดิมจะมุ่งไปในเรื่องการเลี้ยงดู “การสร้างลักษณะนิสัย” เริ่มตั้งแต่การอาบน้ำ การนอน การรับประทานอาหาร การป้องกันตนเองจากความผันแปรของภูมิอากาศ ความร้อนความหนาว การป้องกันตัวเองจากศัตรูและสิ่งชั่วร้าย สิ่งที่สอนไปพร้อมกันกับลักษณะนิสัยก็คือ “ทักษะ” ทักษะในการเคลื่อนไหว การนั่ง การคลาน เริ่มเตาะเตาะ การเดิน การวิ่ง การกระโดด ฝึกออกเสียงและสนทนาด้วยถ้อยคำสุภาพ ฝึกรายทาง ในการตกทาย การขอร้อง และการกล่าวขอบคุณ นอกจากนี้ยังฝึกในเรื่องสุขลักษณะ สุขอนามัย การใช้ห้องน้ำ รวมทั้งสุขอนามัยอื่นๆ ที่จำเป็น

กลวิธีทางการศึกษาพื้นฐานในเรื่องนี้ เป็นการศึกษาอนุกระบวน แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) การศึกษาเพื่อบุคคล - ได้แก่ การสังเกต การเลียนแบบ และการประพฤติปฏิบัติตามนัยของสังคม

2) การศึกษาเพื่อสังคม - การสร้างสรรค์กลยุทธ์ และแนวทางการเรียนรู้ในรูปของการศึกษาอนุกระบวน อันนำไปสู่การเรียนรู้ที่ยั่งยืน

ในช่วงวัยเด็ก ด้วยความร่วมมือจากผู้ดูแลเด็ก (Lapidi-child caretaker) และด้วยวิธีการต่างๆ จะกระตุ้นให้เด็กมีพัฒนาการขึ้นทีละน้อย ในวัยนี้เด็กจะถูกทดสอบถึงความพร้อมในการพัฒนาแต่ละขั้นตอน หากเด็กยังไม่พร้อมก็จะใช้กลยุทธ์ในการล่อใจ ชักชวน (Inducement) มาเป็นสื่อชักนำให้เด็กปฏิบัติตาม นอกจากนี้การใช้เครื่องมือช่วยเดิน (three-legged walking aid) ก็จะเป็นเครื่องมือล่อใจเด็กให้สนใจสนุกสนานที่จะเดินมากยิ่งขึ้น

นอกจากพัฒนาการในการ “เดิน” แล้ว การ “พูด” ก็สำคัญ วิธีที่ได้ผลในการสอนเด็กพูดได้เร็วคือการใช้เพลงกล่อมเด็ก (nursery rhymes) และการพรีสอนให้เด็กได้จดจำ การทำตัวอย่างให้ดูและให้เด็กลอกเลียนแบบ หากเด็กไม่สนใจจะกลับบ้านก็มีวิธีทำโทษโดยการตีที่ก้นหรือหยิกที่ปากและหู เป็นต้น

7.5 การศึกษาเพื่อการยังชีพสำหรับเด็ก : การเตรียมตัวเพื่อการเป็นวัยรุ่น

ในสังคมของชาวอาโกลี ช่วงอายุของวัยเด็กจะเริ่มตั้งแต่ 6 ขวบจนถึงวัยเริ่มแตกเนื้อหนุ่มสำหรับพ่อแม่โดยทั่วไป เด็กวัยนี้ต้องรู้จักหาความรื่นเริงและความสนุกสนาน ช่วงอายุนี้ เด็กจะถูกปล่อยให้เล่นสนุกสนานมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

สำหรับเด็กผู้หญิง ต้องเตรียมตัวเป็นหญิงสาว ต้องเรียนรู้กิจกรรมของเพศหญิง ได้แก่ การตัดนํ้า การเก็บฟืน การผ่าฟืนทำเชื้อไฟ การโม่ข้าวการเลี้ยงดูเด็กทารก การประกอบอาหาร การเสิร์ฟอาหาร การดูแลบ้านเรือน การทำความสะอาด และการวางตัวในครอบครัวนอกจากนี้ ต้องเรียนรู้เพิ่มเติมในเรื่องการทำสวน การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว และกิริยามารยาทในสังคม อีกด้วย

ส่วนเด็กผู้ชาย จะถูกสอนให้เตรียมตัวเป็นชายหนุ่มที่เพียบพร้อม ต้องรู้จักการล่าสัตว์ การก่อไฟ ไว้หน้าบ้าน การทำความสะอาดบริเวณบ้าน การเลี้ยงสัตว์ในทุ่งหญ้า และนำสัตว์เหล่านี้กลับบ้านโดยปลอดภัย การรีดนมวัว การสร้างที่อยู่อาศัย และทำนา ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับเด็กชายก่อนก้าวสู่วัยหนุ่มโดยสมบูรณ์

สื่อต่างๆ อาทิ หนังสือ นวนิยาย บทละครพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน การฟ้อนรำ การสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งพิธีกรรมต่างๆ จะถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดเกลานิสัย และสร้างพฤติกรรมอันดีงามในสังคมต่อไป

7.6 การศึกษาเพื่อการยังชีพสำหรับวัยรุ่น : การเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่

วัยรุ่นจะเริ่มเมื่อแตกเนื้อหนุ่มและหมดลงที่การ แต่งงาน ทั้งเด็กชายและหญิงจะถูกฝึกให้มีความรู้ทักษะ และมีคุณธรรม เพื่อชีวิตการเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต การสอนเรื่องการปกป้องดูแลครอบครัวเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง เด็กชายถูกฝึกให้ดูแลพี่และน้องสาว ไม่ว่าจะเด็กหรือแก่ และเมื่อแต่งงานแล้วก็ต้องดูแลภรรยา ช่วงการมีครอบครัวจะต้องทำงานหนัก ต้องทำสวน ล่าสัตว์ และปกป้องครอบครัวให้เป็นสุข

สำหรับผู้หญิงจะถูกฝึกให้มีความอดทนต่องานหนัก รู้จักการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว รู้จักการมีเพศสัมพันธ์อย่างถูกต้อง มีความใกล้ชิดกับครอบครัว และจากการมีกิจกรรม ร่วมกันตั้งแต่นั้น จะทำให้เด็กชายและหญิงเหล่านี้โตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้า

7.7 การศึกษาเพื่อความรับผิดชอบต่อครอบครัว การฝึกการเป็นผู้นำเมื่อเป็นผู้ใหญ่

วัยผู้ใหญ่ ในสังคมของชาวอาโกลโล แบ่งเป็น 3 ช่วงอายุคือ วัยหนุ่มสาว วัยกลางคน และวัยชรา ในวัยหนุ่มสาว เนื้อหาการศึกษามุ่งเน้นเรื่องการใช้ชีวิตสมรสอย่างมีความสุขตามวัฒนธรรมของชาวอาโกลโล คู่หนุ่มสาวที่แต่งงานใหม่จะต้องรับการสั่งสอนเรื่องการเลี้ยงดูเด็กก่อนและหลังคลอด การทำบุญฉลองทักษะการเลี้ยงดูเด็ก นับแต่การให้อาหาร การนอน การถ่าย และการควบคุมการขับถ่าย การให้การศึกษา ลักษณะนี้เป็นการใช้กลยุทธ์ทางการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อให้ประชาชนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

การศึกษาสำหรับวัยกลางคน จะเริ่มที่การเป็นพ่อแม่ การปรุงอาหาร การเสริมทักษะพิเศษในงานด้านศิลปะ การรู้จักสมุนไพรรักษาโรค รู้จักกับเพลงและนิทานพื้นบ้านเพื่อการบันเทิง การจัดงานเฉลิมฉลองและการงานประเพณีต่างๆ อาทิ การตั้งผู้นำ พิธีตั้งศพอย่างเป็นทางการ หรือการฟ้อนรำสำหรับชุมชน

สำหรับผู้อยู่ในวัยกลางคน สังคมคาดหวังว่าจะต้องเป็นคนโอปอฮ้อมารี คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ให้เกียรติ และเคารพผู้อาวุโส หรือพอสรุปได้ว่า คู่บ่าวสาวเมื่อผ่านการเลี้ยงดูอบรมป่มนิสัยมาแล้ว จะต้องมีคุณลักษณะ 3 ประการคือ 1) มีความเป็นตัวของตัวเอง พึ่งตนเองได้ (Self-

reliance) 2) ขยันขันแข็งในการทำงาน (hard-working) และ 3) ให้การสงเคราะห์และสร้างความสัมพันธ์อันดีงาม (Mutual-aid tendencies)

ในวัยชรา วัยนี้จะเป็นวัยที่มีความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง มีศักยภาพสูงในการเลี้ยงดูครอบครัวได้เอง รวมทั้งสร้างระเบียบวิธีประพฤติกฎปฏิบัติที่มีคุณค่าให้แก่สังคม ยกตัวอย่างเช่น ความสัมพันธ์ของสังคมซึ่งประชาชนทุกหน่วยต้องเข้ามาปฏิสัมพันธ์โดยการยอมรับและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้มีโอกาสจะปกป้องช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคมหรือผู้ป่วยไข้ โดยปราศจากการเลือกชั้นวรรณะ ในสมัยก่อนอาณานิคมนั้น ในวัฒนธรรมของชาวอาโกลิ อาจกล่าวได้ว่าเพราะความเกื้อกูลกันนี้เอง จึงไม่จำเป็นต้องมีหน่วยงานสังคมสงเคราะห์ และ/หรือต้องสร้างบ้านพักสำหรับคนชราหรือเด็กกำพร้าเลย

ในช่วงวัยชรา วัยนี้จะต้องเคารพกฎหมาย ประเพณีและหน้าที่ รวมทั้งต้องไม่เป็นคนเกียจคร้านสร้างภาระ และเป็นกาฝากของสังคม ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินความ เป็นผู้นำและประกอบพิธีทางพิธีกรรม ศาสนา และการเมือง งานประเพณี หรืองานเฉลิมฉลอง ทุกประเภท สำหรับด้านการเมือง ผู้อาวุโสเหล่านี้จะมีบทบาทสูงมาก ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกในสภาที่ปรึกษาของผู้นำ (Chief's Advisory Council) มีหน้าที่ดูแลประชาชนของตนให้อยู่เป็นสุข ตามกฎระเบียบวิธีปฏิบัติ ที่สร้างขึ้น

ดังนั้นในกรณีของการศึกษาในระดับเยาว์วัย เด็กและวัยรุ่น หลักสูตรของการศึกษาพื้นบ้านเพื่อเตรียมให้เป็นผู้ใหญ่นั้นเป็นหลักสูตรที่เกี่ยวเนื่องกับ “วิถีชีวิต” โดยแท้ เด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ ชาวอาโกลิ ได้เรียนรู้ตามแนววิถีชีวิตของสังคมแห่งตนอย่างแท้จริง

เมื่อเป็นผู้ใหญ่ การเรียนรู้ได้มาจากการฝึกฝนและเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคม กิจกรรมเหล่านี้ ได้แก่ การฟ้อนรำ การล่าสัตว์ การเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่สงคราม การอุทิศตนเป็นคนดี การแต่งงาน การเจ็บป่วย การตาย ประเพณีการตั้งชื่อ เป็นต้น

ศูนย์กลางสำคัญที่เป็นศูนย์รวมให้ชาวอาโกลิมาพบปะสังสรรค์ มีกิจกรรมก่อนเป็นวิถีชีวิต คือ “Wang O” หรือ “เตาผิง” ซึ่งสร้างด้วยไม้วางเป็นชั้น ตรงกลางใช้สำหรับเป็นที่จุดไฟสถานที่แห่งนี้เปรียบเสมือนเป็นศาลาประชาคมหรือโรงละครสำหรับชาวอาโกลิที่เดียว Alfred R. Tuckey (1908) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับสถานที่นี้ว่า

“เป็นสิ่งก่อสร้าง ไม่มีผนัง ที่นั่งเป็นไม้สัก สถานที่แห่งนี้เป็นรัฐสภาสำหรับผู้อาวุโส เป็นศาลสำหรับตุลาการพิพากษา เป็นแหล่งข่าวซุบซิบนินทา เป็นที่วางแผนจู่โจม รวมทั้งเป็นที่ชุมนุมของนักดื่มเบียร์ที่เมามายอีกด้วย”

7.8 การศึกษาพื้นบ้านกับการเปลี่ยนแปลงในแผ่นดินอาโกลิ

การปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Acculturation) ดังที่ได้ให้คำนิยามไว้แล้วว่า ได้แก่ “ขบวนการปฏิสัมพันธ์และเกี่ยวโยงระหว่างวัฒนธรรมที่ต่างกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน” อาทิเช่น ในช่วงก่อนสมัยอาณานิคม ก่อนสมัยที่ 16 ซึ่งเผ่าต่างๆ ทางตอนเหนือและตะวันออกของยูกันดา (Uganda) ได้

อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ของชาวลูโอ (Luo) ชาวอาโโคไลในขณะนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งของชนกลุ่มนี้ด้วย

การปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในช่วงก่อนสมัยอาณานิคมขณะนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการยืมวัฒนธรรมของอีกเผ่าหนึ่งมาใช้และส่งผลให้กลมกลืนกันที่สุดในที่สุด เผ่าใดที่มีความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม วัฒนธรรมของประเทศเหล่านี้จะถูกเลียนแบบและกลายเป็นวัฒนธรรมของประเทศที่อ่อนแอกว่าในที่สุด อาทิ การติดต่อสัมพันธ์ของชาวอาโโคไล และกลุ่มลูโอ (Luo) กับเพื่อนบ้านใกล้เคียง ได้แก่ เผ่าอาคิบู (Okebu) และ Cendu ในแผ่นดินอาลู (alurland) และเผ่ามาดิ (Madi) และลิ่งโกอิน (Langoin) ในแผ่นดินอาโโคไลเอง เผ่าต่าง ๆ เหล่านี้ต่างนำวัฒนธรรมของกันและกันไปปรับใช้ จนไม่สามารถแยกแยะได้ว่าใครคือเจ้าของวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงนี้บางครั้งนำมาซึ่งวัฒนธรรมใหม่ เช่น ภาษาใหม่ ขนบธรรมเนียมประเพณีใหม่ เป็นต้น

ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสมัยก่อนอาณานิคมในอาโโคไลและประเทศใกล้เคียง ทำให้แนวคิดและวิธีปฏิบัติในเรื่องการศึกษาพื้นบ้านเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในดินแดนอาโโคไล ขณะที่กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ตรงกลางของประเทศมีแนวคิดค่อนข้างจะเป็น “อนุรักษนิยม” ไม่ต้องการความเปลี่ยนแปลง แต่อีกกลุ่มที่อยู่ใกล้เคียงกลับเป็น “กลุ่มก้าวหน้า” มีแนวคิดในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อันรวมหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทฤษฎีและแนวปฏิบัติของการศึกษาพื้นบ้านด้วย

เมื่อถึงสมัยอาณานิคม ในปี 1910 เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวปฏิบัติเรื่องการศึกษาพื้นบ้านขึ้นจากการได้รับอิทธิพลจากประเทศเจ้าของอาณานิคมในเรื่องคริสต์ศาสนา การจัดระบบโรงเรียน (Schooling) การจัดผังเมือง (Urbanization) เศรษฐกิจการเงิน (Monetary Economy) รวมทั้งการจัดการงาน (modern Employment) สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการแลกเปลี่ยนและรับวัฒนธรรมระหว่างกันในดินแดนอาโโคไลและประเทศใกล้เคียง

นอกจากการรับวัฒนธรรมตะวันตก จะส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เกิดขบวนการแตกต่างของโครงสร้างของสังคม จากสังคมดั้งเดิมเข้าสู่ระบบการค้า นายทุนต่างชาติมากขึ้นแล้ว ประชาชนเริ่มสับสนในความเป็นตัวของตัวเองและเริ่มมองข้ามความสำคัญของการศึกษาดั้งเดิม (traditional education)

นักสอนศาสนาชาวอาโโคไลเองก็ถูกขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของตนเองว่า “ป่าเถื่อน” ยากแก่การดำเนินกิจกรรมเผยแพร่ศาสนาของตน แนวการรักษาดูแลสุขภาพซึ่งถูกอ้างว่าทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอาโโคไล ดีขึ้น ก็เริ่มนำมาซึ่งความสับสนในความเชื่อและวิธีประพฤติปฏิบัติในเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ในที่สุดความเชื่อต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษาพื้นบ้านก็ค่อยๆ หดไป และกลายเป็น “รับวัฒนธรรมตะวันตก (Westernization) และวัฒนธรรม อัฟริกัน (Africanized) ไปเองโดยสิ้นเชิง”

ในปี 1920 กลุ่ม Phelps Stokes ได้วิพากษ์ไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงถูกนำมาโดยระบอบจักรวรรดินิยม (Imperialism) ดังนั้น ต้องหาวิธีการลดช่องว่างระหว่าง “วัฒนธรรมเก่า” และ “วัฒนธรรมใหม่”

โดยเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ระบบโรงเรียน” ซึ่งกลุ่มสอนศาสนาเป็นผู้นำเข้ามาต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น เช่น การทำเกษตรกรรม เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า **นโยบายการจัดการศึกษาต้องเอื้อประโยชน์ต่อท้องถิ่นโดยหลอมรวมแนวการศึกษาสมัยใหม่ให้เข้ากับความต้องการทรัพยากรและวัฒนธรรมของเผ่าต่างๆ** “การศึกษามีให้นำมา เพื่อให้ชาวอาโกลิและชาวอัฟริกันอื่นๆ สามารถอ่านคัมภีร์ไบเบิลได้เท่านั้น หากแต่การศึกษาจะต้องเป็นเครื่องมือสำคัญในอันที่จะทำให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข มีคุณภาพจิตใจที่ดี สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนนั้นๆ อย่างแท้จริง” ระบบโรงเรียนทันสมัยและการศึกษา **ที่บ้าน ควรเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน หรืออาจสรุปได้ว่า โรงเรียนต้องนำสิ่งที่ดีจากอดีตมาใช้ความต้องการของอนาคต** ซึ่งจะทำให้ผู้ที่อยู่ในชุมชนนั้นประสบความสำเร็จและการศึกษาที่บ้านมีความหมายมากยิ่งขึ้น

ในปี 1930 และ 1940 แม้ว่า สภา Phelps Stokes จะให้คำวิจารณ์และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษาที่บ้านไว้มากแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก

ต่อมาในปี 1945 ได้มีการนำเรื่องของการศึกษาที่บ้านที่เป็นมุขปาฐะ (oral) มาเรียบเรียงเป็นลายลักษณ์อักษร (written forms) ทั้งกลุ่มโปรเตสแตนต์ (Protestant-Anglican) และคาทอลิก (Catholic-Verona Father) ได้จัดพิมพ์หนังสือและแผ่นปลิวเกี่ยวกับการศึกษาที่บ้านในแ่งมมต่างๆ มากมาย สำนักงานพัฒนาชุมชน (The Department of Community Development) ร่วมกับคณะผู้บริหารท้องถิ่นของอาโกลิ ร่วมกันจัดหนังสือพิมพ์ที่ได้รับความนิยมมากในกลุ่มลาอู ชื่อว่า “Lok Awinya และ Lok Mutimme” ขึ้น นอกจากนี้ยังจัดการแข่งขันการประกวดการเขียนหนังสือประเภทต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรม อันได้แก่ บทละคร บทกวี การเขียนร้อยแก้ว รวมทั้งจัดพิมพ์ผลงานที่ดีที่สุดเผยแพร่

นอกจากนี้หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการจัดตั้ง “สมาคมชาวอาโกลิ” (Acholi Association) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการศึกษา รวมทั้งการเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่บ้าน โดยผ่านทางกิจกรรมทางวัฒนธรรมและสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ

เมื่ออาโกลิ ประกาศอิสรภาพเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ในอัฟริกาตะวันออก มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมและการศึกษาที่บ้านอย่างต่อเนื่อง คือ ได้มีการศึกษาระบบการศึกษาที่บ้านโดยละเอียด เพื่อจักได้สามารถนำไปหลอมรวมกับการศึกษาในระบบและนอกระบบได้อย่างเหมาะสม บางส่วนในการศึกษาที่บ้านที่ได้หลอมรวมเข้าไปในหลักสูตรปัจจุบันแล้ว ได้แก่

1) ด้านศิลปะการแสดง (Performing Arts) ได้แก่ การฟ้อนรำแบบดั้งเดิม เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก และการ เล่นต่างๆ

2) ศิลปะสร้างสรรค์ (Creative Arts) ได้แก่ การทำหน้ากาก การปั้น การตีดาบ และอุตสาหกรรมในครัวเรือน อาทิ การจักสานตะกร้า การทำเสื่อ และการปั้นหม้อ

3) วรรณคดีมุขปาฐะและการสอนภาษาพื้นเมือง (Oral literature and the teaching of vernacular) ได้แก่ บทกวี นิยาย นิทานพื้นบ้าน เรื่องเล่า ปริศนาคำทาย ภาษิต และคำเปรียบเทียบ เป็นต้น

4) สังคมวิทยา (Social educations) ได้แก่ การสอนคุณธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สังคมศึกษา และศาสนา เป็นต้น

บทสรุปการเปลี่ยนแปลงและการดำเนินการเรื่องการศึกษาดั้งเดิมอย่างต่อเนื่องของชาวอาโกลิ ในปัจจุบัน กล่าวได้ว่า สัมพันธ์กับ 2 ลักษณะ คือ

1. การเป็นตัวของตัวเองแบบดั้งเดิม (traditional) ทั้งในวิถีชีวิตและแนวปฏิบัติ
2. การเป็นคนสมัยใหม่ (modern) ซึ่ง นำแนวคิดใหม่ มาหลอมรวมกับแนวคิดดั้งเดิมปรับใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

7.9 บทสรุป

กรณีศึกษาในบทนี้ เป็นเพียงตัวอย่างให้รู้และศึกษา ผู้ที่ต้องการศึกษาเรื่องนี้อย่างลึกซึ้ง สามารถหาได้จากหนังสือ 2 เล่มคือ

1. เรื่อง “At home in the Villages” ใน L.K. Fox, หนังสือ “East African Childhood” ฉบับที่ 3 เขียนโดย Anna Apoko ปี 1967
2. เรื่อง “African Indigenous Education as Practiced by the Acholi of Uganda” เขียนโดย J.P. Ocitti กองวรรณคดีเคนยา ในโรบี ปี 1973

7.10 คำถามประกอบการอภิปราย

1. ให้เขียนเค้าโครงระบบการศึกษาพื้นบ้านใน อาโกลิ
2. กรณีใดบ้างที่เป็นเครื่องยืนยันว่าการศึกษาพื้นบ้านของอาโกลิสะท้อนให้เห็นปรัชญาของ “การเป็นชุมชน” อันมีความเกี่ยวข้องกับ “การเตรียมนิยม” “หน้าที่นิยม” “นिरันตราท”(อนุรักษนิยม) และ “องค์รวมนิยม” ยกตัวอย่างประกอบ
3. อะไรที่เป็นตัวอย่างชี้ว่า “การศึกษาพื้นบ้านเป็นการศึกษาตลอดชีพ” จงอธิบาย
4. เขียนบทความเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงและการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องของการศึกษาพื้นบ้าน”
5. เขียนกิจกรรมที่จะดำเนินการสำหรับการศึกษาเรื่องการศึกษาพื้นบ้านในพื้นที่หรือเขตที่ท่านต้องการ

บทที่ 8

กรณีศึกษาที่ 2 : การศึกษาพื้นบ้านในคิคุยู

(Kikuyu-Kenya)

8.0 วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาบทนี้จบแล้ว ท่านสามารถที่จะ

8.0.1 อธิบายระบบการศึกษาพื้นบ้านในคิคุยู

8.0.2 อธิบายคุณลักษณะเด่นของการศึกษาดั้งเดิมที่มีอิทธิพลต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม ได้แก่ ริอิกา (Riika) หรือระบบอาวุโสหรือแนวคิดการกำหนดชนชั้นทางสังคม

8.0.3 กำหนดขั้นตอนการดำเนินงานด้านการศึกษา พื้นบ้าน

8.1 บทนำ

ในบทที่ 7 ได้มุ่งเน้นถึงการระบบการศึกษาพื้นบ้านในอาโโคโล สะท้อนให้เห็นการนำแนวคิดไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อม

ในบทที่ 8 นี้ จะเป็นกรณีศึกษาที่ 2 โดยจะศึกษาระบบนี้ในเมืองคิคุยู (นำมาจากเคนยา - Kenya)

8.2 เนื้อหาของระบบการศึกษาพื้นบ้านในคิคุยู

ระบบการศึกษาต้องมีการวิเคราะห์จากกลุ่มชนที่แน่นอน ในบทนี้จะเริ่มจากการวิเคราะห์ระบบนิเวศวิทยาและการดำรงชีวิตในสังคมของชาวคิคุยู

ก่อนอื่นต้องศึกษาที่มาของประเพณีวัฒนธรรมของชาวคิคุยู ซึ่งเขียนไว้ว่า เกิดจากพระหัตถ์ของพระเจ้าเป็นเจ้าของ มีอาณาเขตถึงภูเขาเคนยา (mount Kenya) และเป็นส่วนหนึ่งของ Kamba สิ่งสำคัญที่ควรพิจารณาคือ ชาวคิคุยูมีความเป็นอยู่อย่างไร ปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อมและระบบนิเวศอย่างไร เพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี (good life)

ตามสภาวะทางภูมิศาสตร์ ประเทศคิคุยู มีอาณาเขตไปถึงเยรี (Nyeri) และทิกา (Thika) และจากเครูโกยา (Kerugoya) ถึงกันเกมา (Kangema) ตั้งอยู่บนตอนเหนือของไนโรบี ได้รับความน้ำจากแม่น้ำทานา (Tana) เขตแดนชาวคิคุยู เป็นส่วนหนึ่งของที่ราบสูงเคนยา ซึ่งดินอุดมสมบูรณ์ เพราะเป็นดินจากภูเขาไฟ มีความชื้นและเพาะปลูกได้ดี เป็นดินแดนที่กล่าวได้ว่า อุดมสมบูรณ์ที่สุดในแอฟริกาตะวันออก

ชาวคิคุยูก็เหมือนกับกลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในเคนยา และทางตอนเหนือของแทนซาเนีย (Tanzania) ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับเกษตรกรคนเลี้ยงสัตว์ (pastoralist Maasai) รายอื่น ชาวคิคุยูต้องเผชิญกับความยุ่งยาก การย้ายถิ่น และการสงครามอยู่เนืองๆ ดังนั้นทัศนคติเกี่ยวกับการดำรงชีวิตจึงมีพื้นฐานอยู่บนการต่อสู้ การปกครองที่ทำให้ชีวิตเกษตรกรมีความสุข

ในหนังสือที่ได้รับความนิยม เรื่อง “Facing Mount Kenya” เขียนโดยโยโม เคนยัตตา (Jomo Kenyatta) ในปี 1938 สมัยก่อนอาณานิคม กล่าวว่า การตั้งถิ่นฐานของชาวคิคุยู ตั้งอยู่บนปัจจัยสำคัญ 3 ประการ ซึ่งปราศจากสิ่งเหล่านี้ ประชาชนจะอยู่อย่างเป็นทุกข์ ปัจจัยทั้ง 3 ประการ ได้แก่

1. ครอบครัว (Mbare หรือ Nyomba) ได้แก่ การสืบเชื้อสายทางสายเลือด
2. การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม (Clan หรือ Monerega) ได้แก่ การที่หลายๆ ครอบครัว (Mbari) อยู่ร่วมกัน มีชื่อและประวัติความเป็นมาเหมือนกัน
3. การนับถืออาวูโต หรือ Riika ซึ่งทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมีกิจกรรมร่วมกันรวมทั้งการจัดการทางการศึกษาด้วย

อาจสรุปได้ว่า ปัจจัย 2 ประการที่ทำให้ชาวคิคุยูอยู่กันอย่างเป็นเอกภาพ คือ

1. ระบบเครือญาติ (Kinship system) มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด
2. ระบบอาวูโต (age-grading) โดยใช้ประเพณีสุหนัดเป็นพื้นฐาน

โดยเฉพาะในปัจจัยหลัง เด็กชายและเด็กหญิงชาวคิคุยู เป็นพันคนล้วนผ่านพิธีนี้มาแล้วทั้งสิ้น Jomo Kenyatta เขียนไว้เมื่อปี 1938 ว่า “โครงสร้างทางสังคมของเผ่าคิคุยูเกิดจากการรวมตัวและการจัดกิจกรรมร่วมกันขององค์ประกอบทางสังคมทุกกลุ่มอายุ เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้อาวูโต ซึ่งบุคคลเหล่านี้ ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในอันที่จะช่วยให้ความเป็นอยู่ของชนชาติดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการเมือง ศาสนา และเศรษฐกิจ”

8.3 การศึกษาในระดับครอบครัวและชุมชน

ระบบการศึกษาของชาวคิคุยู ก็เหมือนระบบการศึกษาพื้นบ้านของท้องถิ่น คือเป็น “การศึกษาตลอดชีพ” ซึ่งการศึกษาประเภทนี้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของชาวคิคุยู ในเรื่องลำดับขั้นทางสังคม และระบบอาวูโต ซึ่งแต่ละกลุ่มอายุจะมีพัฒนาการในเรื่องการเรียนรู้ทักษะและทัศนคติ ทั้งนี้ให้ สอดคล้องกับคุณค่าและความต้องการของชุมชน

ก่อนเข้าสู่ระบบสังคมของเผ่า เด็กๆ จะถูกสอนในเรื่องแรกเกี่ยวกับครอบครัวและชุมชน ให้รับรู้ความสำคัญของครอบครัวขยาย (extended family) เด็กในวัยนี้จะต้องรับทราบประวัติและที่มาของขนบธรรมเนียมประเพณี รู้เรื่องประวัติครอบครัวทั้งของฝ่ายบิดาและมารดา เรียนรู้กฎระเบียบวินัยของครอบครัว นอกจากนี้ต้องเรียนรู้การนั่ง เดิน พุดอย่างถูกต้อง รวมทั้งการดูแลตนเองให้ถูกสุขลักษณะอีกด้วย

เมื่อเริ่มวัยหนุ่ม-สาว เด็กจะถูกสอนให้รู้จักการวางตัวเป็นผู้ใหญ่ เรียนรู้เรื่องการครองเรือน การมีเพศสัมพันธ์ และการประกอบอาชีพ รู้จักพืช ผัก ผลไม้ เพื่อนำมายังชีพ รู้จักสมุนไพรเพื่อนำมารักษาพยาบาลเมื่อถูกแมลงและงูกัด เด็กชายจะถูกฝึกเกี่ยวกับการตีดาบ ทำเกือกม้า แกะสลักไม้ สานตะกร้า เก็บฝิ่ง และเป็นนักล้าสัตว์ที่เชี่ยวชาญไปพร้อมกัน

เด็กหญิงจะถูกสอนให้รู้จักวิธีการครองเรือน การปฏิบัติตนเป็นภรรยาที่ดี การดูแลบ้าน ดูแลเด็ก และผู้อ่อนวัย การหาเงินและตัดฟัน รวมทั้งการดูแลสุขภาพที่ดีและถูกต้อง

ในตอนค่ำทั้งเด็กชายและหญิงจะถูกสอนให้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน การมีคุณธรรม จริยธรรม เคารพกฎระเบียบ มารยาทการวางตนในครอบครัวและในสังคม

สรุปได้ว่า ในวัยเด็กจะได้รับการฝึกฝนเกี่ยวกับทักษะ ความรู้ทั่วไปทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมพื้นบ้าน สิ่งแวดล้อม และวิธีประพฤติปฏิบัติเพื่ออยู่คนเดียวและอยู่เป็นกลุ่ม เด็กจะถูกสอนให้มีความเคารพ เชื่อฟัง และปฏิบัติหน้าที่ของตน ทั้งต่อพ่อแม่ ญาติพี่น้อง และผู้อาวุโสในสังคม

นอกจากนี้ยังได้มีการเสริมสร้างความรู้เพิ่มเติมให้กับเด็ก โดยการใช้เพลงกล่อมเด็ก และการตั้งคำถามเกี่ยวกับปริศนาคำทาย การละเล่นของเด็ก และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน อีกด้วย

จากตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าการที่สมาชิกของครอบครัวได้มีกิจกรรมร่วมกัน ทั้งในระดับ ครอบครัวและชุมชนนั้นล้วนเป็นสื่อกลางอันดีของการเรียนรู้ของชาวคิยู และในระบบการศึกษาอื่นๆ

8.4 การศึกษาในระดับเผ่า/ระดับสังคม

สำหรับเรื่องบ่งชี้ถึงความก้าวหน้าของการศึกษาในระดับสังคมของเผ่า กล่าวได้ว่าการเข้าสู่ “ความเป็นผู้ใหญ่หรือการทำสุหนัด (circumcision)” เป็นทางนำไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ เป็นนักรบ เป็นผู้มีชีวิตครอบครัวที่ดีและเป็น “ผู้ใหญ่” ที่ดี

“Irua” เป็นประเพณีที่เด็กอายุ 18 ปี ถือว่า “เป็นวัยเกิดใหม่” (coming of age or being born again) คือ “เป็นผู้ใหญ่” เลิกพฤติกรรมและแนวคิดแบบเด็ก ความเป็นตัวของตัวเอง แก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เป็นสมาชิกของสังคมเต็มตัว

สรุปว่าในขั้นตอนที่ 1 เด็กจะถูกสอนให้เรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมาย ศาสนา คุณธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การฟ้อนรำ ร้องเพลง และกิจกรรมอื่นๆ

ขั้นตอนที่ 2 เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตครอบครัวในสังคม ผู้ที่แต่งงานแล้วถือเป็นบุคคลที่สังคมให้เกียรติ ให้ความเคารพ การแต่งงานถือเป็นความก้าวหน้าทางการศึกษาอีกขั้นหนึ่ง

สถานภาพของผู้ใหญ่นั้นสูงมาก เพราะสามารถเข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาได้ และหากครอบครัวใดมีบุตรมากก็ถือเป็นการเพิ่มสถานภาพในสังคมมากขึ้นด้วย

ขั้นสุดท้าย คือ เมื่อชาวคิยู ย่างเข้าสู่วัยชรา มักถูกให้ทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาและ/หรือทำหน้าที่ในการตัดสินความอยู่เนืองๆ ด้วยถือว่าคนที่อยู่ในวัยนี้ถือว่ามีความ อดทน สามารถตัดสินเรื่องต่างๆ ที่สำคัญได้

8.5 ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องของการศึกษาพื้นบ้านในคิยู

จากการที่ติดต่อกับเผ่าต่างๆ ทำให้ชาวคิยู ได้เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น อาทิ เรียนรู้การล่าสัตว์ การเก็บผึ้ง การปั้น และงานเกี่ยวกับเหล็ก มาจากชาว Gumba และ Atthi นอกจากนี้จากการที่ติดต่อกับ Maasai ก็ได้มีการถ่ายทอดในเรื่องการต่อสู้ป้องกันตัว การสร้างแนวคิดใหม่ที่จะ

นำมาฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ รวมทั้งปรับปรุงระบบการศึกษาให้ดีขึ้น ในศตวรรษที่ 19 ซึ่งชาวคิคุยูอยู่ในความปกครองของอังกฤษ ก็ต้องเผชิญกับอารยธรรมตะวันตกทั้งที่ “ดี” “เลว” และ “อัปลักษณ์” แนวคิดบางเรื่อง อาทิ ระบบโรงเรียน การรับศาสนาคริสต์ การเป็นชุมชน/การเป็นเมือง การทำงาน และระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ก็ได้รับการยอมรับและพัฒนาให้เข้ากับสภาวะสังคม บางแนวคิดของกลุ่มศาสนาก็แตกต่างกันไป เช่น การทำสุหนัด หญิงสาวจะไม่ได้รับการสนองตอบและยอมรับ ความเชื่อนี้มีผลกระทบกับการศึกษา ดังจะเห็นได้จาก มีการจัดตั้งโรงเรียนหญิงแยกตัวออกไปเป็นโรงเรียนอิสระในที่สุด (Kikuyu Independence School)

8.6 บทสรุป

ระบบการศึกษาพื้นบ้านในคิคุยู เป็นระบบการศึกษาที่ดีและมีความสำคัญ เพราะเกี่ยวเนื่องสอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมของชาวคิคุยู เข้ากับสภาวะแวดล้อมและกฎเกณฑ์ของสังคม

ในปัจจุบันแนวคิดเรื่องการศึกษาค่อนข้างสับสน แต่ก็สามารถแก้ไขได้หากมีการค้นคว้าวิจัยถึงผลดี ผลเสียของระบบการศึกษาทั้งเก่าและใหม่ สิ่งที่ดีที่ควรอนุรักษ์ก็รักษาไว้ อะไรไม่ดีก็เลิก และหาวิธีการที่ดีมาพัฒนาให้ดีขึ้น เพื่อให้ระบบการศึกษานี้เป็นระบบที่ดีของประเทศอย่างแท้จริง

ข้อสังเกต : สำหรับผู้ที่ต้องการรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาพื้นบ้านเพิ่มเติม หาคำอ่านได้ในหนังสือ เรื่อง “Facing Mount Kenya” เขียนโดย J.Kenyatten , พิมพ์โดย Seeker and Warburg, ประเทศอังกฤษ ปี 1938

บทที่ 9

กรณีศึกษาที่ 3 : การศึกษาพื้นบ้านในวาเบนา หรือ แทนซาเนีย (Tanzania)

9.0 วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาบทนี้จบแล้ว ท่านสามารถที่จะ

9.0.1 อธิบายระบบการศึกษาพื้นบ้านในวาเบนา

9.0.2 อธิบายคุณลักษณะเด่นของการศึกษาดั้งเดิมที่มีอิทธิพลต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม ได้แก่ ริอิกา (Riika) หรือระบบอาวุโสหรือแนวคิดการกำหนดชนชั้นทางสังคม

9.0.3 กำหนดขั้นตอนการดำเนินงานด้านการศึกษา พื้นบ้าน

9.1 บทนำ

ในบทนี้จะเห็นลักษณะเฉพาะของการศึกษาพื้นบ้านในวาเบนา

9.2 รายละเอียดของการศึกษาพื้นบ้านในวาเบนา

ประการแรก : ในสังคมของชาว Bena ซึ่งเป็นศูนย์กลางของผู้อพยพที่มาจาก Ngoni ในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ชาว Ngoni เป็นนักรบ คุร่าย และที่สำคัญด้วยความเป็นผู้นำที่แข็งแกร่งกว่า จึงมีอิทธิพลนำเอาวัฒนธรรมของตนแทรกซึมเข้าไปในสังคมของชาว Bena ดังนั้น สิ่งจำเป็นที่ชาว Bena จะต้องหากลยุทธ์ในอันที่จะให้ชีวิตมีความสุข โดยไม่ถูกรุกรานจากชาว Ngoni บทเรียนจำเป็นที่ชาว Bena ต้องเรียนรู้คือการสู้รบ รู้วิธีการปกครอง รู้เรื่องการทหาร และการเป็นผู้นำที่ดี จากความจำเป็นนี้เองทำให้ชาว Bena เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและสังคมของตนเองไปโดยสิ้นเชิง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

และในที่สุดชาว Bena ก็ก้าวสู่จุดสูงสุด ได้เป็นกษัตริย์ปกครองแคว้น และรับการสนับสนุนจากขุนนาง และข้าราชการระดับต่างๆ รวมถึงกลุ่มของทหารเอง กล่าวได้ว่าสังคมของชาว Bena เป็นการปกครองโดย “ระบบชนชั้น” อย่าง แท้จริง

ประการที่ 2 : มีกลุ่มที่เรียกว่า “Wanu” คือกลุ่มชนชั้นต่ำ ส่วนใหญ่เป็นเชลยสงครามประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำงานในทุ่งหญ้า เวลาเกิดศึกสงครามก็ไปเป็นทหารโดยอยู่ภายใต้การนำของทหารอาชีพ

ประการที่ 3 : กลุ่มนักปกครองหรือขุนนางส่วนใหญ่เป็น “ผู้นำหมู่บ้าน” “ผู้ว่าราชการจังหวัด” “เชื้อสายกษัตริย์” และกษัตริย์ (Mtema) ปกครองแคว้น

ในเรื่องชนชั้นทางสังคมของชาว Bena ไม่เคร่งครัดนัก Culwicks ได้เขียนไว้ ในปี 1935 หน้า 152 ว่า

“ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะป็นเจ้านายสูงศักดิ์ หรือบุคคลธรรมดา ต่างใช้ชีวิตคล้ายคลึงกัน มีความเป็นอยู่ และปฏิบัติกิจกรรมทางสังคมอย่างเรียบง่ายและเป็นธรรมชาติ”

9.3 การศึกษาของชนชั้นธรรมดา

จากการบันทึกของ Culwicks (ปี 1935 บทที่ 6 และ 7) กล่าวไว้ว่าในสมัยก่อนอาณานิคม ชาววาเบนามีวิถีชีวิตและระบบการศึกษา 2 แบบขนานกันไป ในประการแรก เป็นกลุ่มที่เรียกว่า “การศึกษาเพื่ออาชีพ” (Professional type of education) ซึ่งมุ่งในการอบรมผู้นำทุกระดับ และประการที่ 2 คือ “การศึกษาสามัญ” (General education) ซึ่งให้ความรู้แก่ประชาชนโดยทั่วไป

ตั้งแต่เกิดจนอายุ 8 ขวบ เด็กชาว Bena จะถูกปล่อยให้ร่เรียนตามสภาวะของอายุ การเรียนรู้งานยังไม่จำเป็นสำหรับเด็กวัยนี้ ดังนั้นหลักสูตร จึงมุ่งสอนให้เด็กเป็นคนดีมีมารยาท เคารพผู้อาวุโส เป็นผู้มีความประพฤติดีในสังคม กล่าวโดยรวมคือเด็กวัยนี้จะเรียนรู้การเป็นผู้ใหญ่ที่ดีจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้ใหญ่ นั่นเอง

เมื่ออายุ 9 ขวบขึ้นไป เด็กจะมีกิจกรรมตามเพศ นั่นคือ เด็กชายจะทำงานในทุ่งนา ล่าฮิปโป และอื่นๆ ส่วนเด็กหญิงจะทำงานกับแม่ที่บ้านและออกไปทำงานเพื่อหาประสบการณ์ในทุ่งนาบ้างเป็นครั้งคราว

วัยแตกเนื้อหนุ่มเป็นช่วงสำคัญที่สุดของการศึกษาของหนุ่มชาววาเบนา เด็กในช่วงนี้ต้อง เรียนรู้เรื่องเพศศึกษาและการมีชีวิตคู่ในวัยนี้ยังไม่ต้องเข้าพิธีสวมนัด แต่จะต้อง “พุงหลาว” เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าเริ่มเข้าสู่สภาวะการเป็นผู้ใหญ่แล้ว

เมื่อแต่งงานและภรรยาตั้งครรภ์ ชายหนุ่มจะต้องเรียนรู้การเลี้ยงดูลูก รวมทั้งการมีบทบาทที่ถูกต้องในสังคม

เด็กหญิงในวัยนี้ก็จะเช่นเดียวกันคือเน้นการเรียนรู้ในเรื่องบทบาทตนเองที่ถูกต้อง ถูกสอนให้รู้เรื่อง “การทำสวมนัด” การมีรอบเดือน การแต่งงานและการตั้งครรภ์ เข้าใจเรื่องเพศศึกษา เรื่องการดูแลบ้าน การมีมารยาทในสังคม การดูแลทรัพย์สินสมบัติของสามี การเลือกสามี การปฏิบัติต่อพ่อแม่ของสามี เรียนรู้การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวการดำเนินชีวิตในเผ่า และการมีบทบาทในสังคม

9.4 การศึกษาสำหรับเจ้านายหรือผู้นำ

เด็กวัยนี้ ต้องอยู่โรงเรียนประจำ ที่เรียกว่า “Wenyekongo” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง 2 ประการ คือ

1. เพื่อเตรียมตัวเป็น “ผู้นำ” ในอนาคต
2. เพื่อต่อสู้ป้องกันประเทศชาติ

กล่าวกันว่า “กษัตริย์” (Mtwā Mtema) จะคัดเลือกเด็กทั้งเพศหญิงและชาย อายุตั้งแต่ 4 ปี ขึ้นไป มาอยู่ในความดูแล เด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นลูกชนชั้นขุนนาง มีลูกชวานาหรือบุคคลธรรมดา ที่ได้รับการ

คัดเลือกลงน้อยมาก จากอายุ 4 ปี ถึง 16 ปี เด็กจะได้รับการดูแลจากโรงเรียนอย่างดี กษัตริย์จะดูแลเด็กชาย ในขณะที่มีเหลือจะดูแลเด็กหญิง

แต่ละโรงเรียนจะมีเด็กประมาณ 300-400 คน หลักสูตรสำหรับเด็กหญิงเน้นเรื่องการดูแลบ้านเรือนและการทำเกษตรกรรม การเป็นภรรยา และแม่ที่ดี เมื่อถึงวัยสาว เด็กเหล่านี้ก็จะได้รับอนุญาตให้ออกจากโรงเรียนประจำ (Wenyekongo) ไปแต่งงานได้

สำหรับหลักสูตรของเด็กชายเน้นเรื่องศาสนา กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติศาสตร์ของเผ่า การสืบราชวงศ์ตระกูล กิริยามารยาท ยุทธศาสตร์การรบ การรักษาโรคและการล่าสัตว์ เป็นต้น ทุกวิชาเป็นวิชาบังคับ เด็กทุกคนต้องรู้จักการต่อสู้ ต้องรู้เรื่องศาสนา กฎหมาย และประวัติศาสตร์

ในโรงเรียนชาย “วินัย” เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เด็กจะต้องตื่นตั้งแต่ตีห้าครึ่ง เรียนรู้เรื่องการตักน้ำ การเก็บฟืน การจุดไฟ ทำงานในทุ่งนา ทั้งนี้เพื่อให้รู้จักการทำงานร่วมกันกับเด็กหญิงและไม่ให้ความสำคัญแก่ตนเองมากเกินไป

ในภาคบ่าย กิจกรรมจะแตกต่างกันไป โดยจะมีการละเล่น เรียนรู้การต่อสู้ป้องกันตัว การเข้าสู่สนามรบ วิชาที่ ชื่นชอบกันมากที่สุด คือ วิชาประลองยุทธ์ (Mock battle) วิชาอื่นที่เรียนเสริมได้แก่ มวยปล้ำ การปล้นสะดมสัตว์อย่างหลอกลวง และการล่าสัตว์ สรุปได้ว่าในช่วงบ่ายวิชาเน้นที่การต่อสู้เป็นหลัก

ที่สำคัญที่เห็นได้ชัดจากผลลัพธ์ทางการฝึกฝน ดังกล่าวข้างต้นก็คือ เด็กเหล่านี้จะถูกเกณฑ์เป็นทหารไปสู้รบตามเมืองต่างๆ และนำความรู้ที่ได้รับจากครูและนายอย่างหลากหลายในโรงเรียนไปใช้ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งนำไปบริหารประเทศ หลายคนได้รับการแต่งตั้งจากกษัตริย์ให้มีตำแหน่งสำคัญในรัฐบาล บางคนทำหน้าที่เป็นราชองครักษ์ และ/หรือเป็นผู้ช่วยครูที่โรงเรียน

สำหรับการศึกษาของกลุ่มลูกเจ้าขุนมูลนาย หลังจากอายุ 16 ปีไปแล้วนี้ ยังไม่มีใครทำการค้นคว้าวิจัยหรือมีข้อมูลประกอบว่าไปศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องใดบ้าง ดำเนินชีวิตอย่างไร แต่ก็ไม่สายเกินไปที่จะทำการค้นคว้าวิจัย และพิมพ์เผยแพร่ สิ่งที่ได้เป็นข้อมูลมาก็คือ ในส่วนของเด็กหญิง ซึ่งเมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้วได้แต่งงานกับนักรบ ส่วนเด็กชายส่วนใหญ่เป็นนักรบประจำอยู่ตามกรมกองต่างๆ เพื่อปกป้องประเทศชาติ

9.5 การเปลี่ยนแปลงและการต่อเนื่องของการศึกษาพื้นบ้านใน Bena

ข้อมูลเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ (adult education) ยังมีไม่มากนัก ทราบแต่เพียงว่าระบบการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลานับแต่สมัยอาณานิคม ในเรื่องวัตถุประสงค์ เนื้อหาและขบวนการทางการศึกษา

ในสมัยโบราณ สังคมของชาวเบนาค่อนข้างเล็ก เป็นชีวิตเกษตรกรรม ล่าสัตว์ และเนื่องจากถูกรุกรานจากเผ่า Ngoni อยู่เสมอ ชาวเบนาก็จำเป็นต้องทำตนให้แข็งแกร่ง เพื่อการอยู่รอด ดังนั้น ระบบการศึกษาจึงเป็นเรื่องการอยู่รอดและการพัฒนาของรัฐ (state survival and development) เกิดระบบการ

ศึกษาขึ้นมา 2 ระบบ ระบบแรก เป็นการศึกษาเพื่อบุคคลธรรมดา ระบบที่สอง การศึกษาเพื่อชนชั้นขุนนาง ผู้ปกครองโดยการจัดตั้งโรงเรียนประจำสำหรับบุคคลดังกล่าว

ในสมัยอาณานิคม เห็นได้อย่างชัดเจนว่าระบบการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวบีนา ถูกทำลายลงอย่างแท้จริง ค่านิยมดั้งเดิมถูกละทิ้ง บางส่วนก็อนุรักษ์ไว้ บางส่วนก็พัฒนาไป ขณะเดียวกันวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลให้สังคมประชาชนชาววานานำมาประยุกต์ใช้และปรับเปลี่ยนไปเป็นวัฒนธรรมของตนเองในที่สุด **สิ่งจำเป็นที่จะต้องดำเนินการสำหรับนักวิชาการชาวต่างชาติ** **นั่นก็คือ ต้องทำการวิจัยว่าระบบการศึกษาแบบเก่าแบบใด ที่ควรอนุรักษ์ และวิธีชีวิตรูปแบบใดที่ควรนำมาใช้ในระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ**

ข้อสังเกต : หากต้องการรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับวัฒนธรรมและระบบการศึกษาพื้นบ้าน แนะนำให้อ่านหนังสือ ซึ่งเขียนโดย Culwick S. T และ G.M เรื่อง “Uben of the Rivers” บทที่ 6, 7, 8 และ 9 พิมพ์โดย George Allen and Unwin ปี 1935

9.6 คำถามสำหรับการอภิปรายกรณีศึกษาทั้ง 3 เกี่ยวกับการศึกษาพื้นบ้าน

1. เปรียบเทียบข้อแตกต่างของระบบการศึกษา พื้นบ้านในอาโโคไล คิยู และเบนาในหัวข้อต่อไปนี้

- 1.1 ประวัติความเป็นมา
- 1.2 สภาวะของธรรมชาติ
- 1.3 สถานะทางสังคมของ “เผ่า” ไกล่เคียง

1.4 กระบวนการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในข้อ (1.1), (1.2) และ (1.3)

2. อธิบายความคล้ายคลึง และความแตกต่างของระบบการศึกษาดั้งเดิมของอาโโคไล คิยู และเบนา ในสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน

- 2.1 เป้าหมายของการศึกษา
- 2.2 การจัดองค์กร
- 2.3 หลักสูตรการเรียนรู้
- 2.4 ขบวนการและกลยุทธ์ในการเรียนรู้

3. การศึกษาแผนใหม่ นำความรู้ด้านใดของการศึกษาพื้นบ้านมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมและสภาวะแวดล้อม

4. การศึกษาพื้นบ้านก่อนสมัยอาณานิคมในประเทศเคนยา ทันซาเนีย และอูกันดา เป็นระบบการศึกษาเพื่อ “สังคมเดี่ยว” (monoethnic societies) ปัจจุบันหลังจากสมัยอาณานิคม ลักษณะทางสังคมเริ่มจาก “สังคมเดี่ยว” เป็น “สังคมนวม” (multi-ethnic States) มีความสลับซับซ้อนและถ่ายเทวัฒนธรรมของกันและกันมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในระหว่างที่ถูกปกครอง ในสมัยอาณานิคมยังได้รับวัฒนธรรม

ตะวันตกเข้ามาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต ถือเป็น “วัฒนธรรมใหม่” ที่เกิดขึ้นและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงสมัยอุสุลู (Uhuru) สรุปได้ว่า “มรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละประเทศในแอฟริกันตะวันออกเป็นวัฒนธรรมสามด้าน” (Triple-edged) ประกอบด้วย วัฒนธรรมของประเทศทันซาเนีย อุกันดา และเคนยา ซึ่งทำให้เกิดความสับสนในการสืบทอด เนื่องจากการหายไปของ 1) การสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม 2) การรับเอาคุณค่าของวัฒนธรรมตะวันตก 3) คุณค่าทางวัฒนธรรมของเผ่าอุสุลูที่เกิดขึ้นในภายหลัง

5. เสนอแนะนโยบายในอันที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับรัฐแอฟริกันตะวันออกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ

5.1 การพัฒนาวัฒนธรรมของชาติ

5.2 ให้วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานของการจัดระบบการศึกษาชาติ